

OLÁH JÁNOS

Egy parabolikus próféta-novella a Tanah-ban

**Tradicionális zsidó- és egyéb interpretációk Jóna könyvéhez,
rövid introdukcióval, preparációval és translációval**

Témavezető:

Dr. habil. Schőner Alfréd
főrabbi, egyetemi tanár

ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ – ZSIDÓ EGYETEM
ZSIDÓ VALLÁSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

BUDAPEST

2006

TARTALOM

<u>Előszó</u>	3.
<u>I. Introdukció</u>	6.
1. A könyv írásának valószínűsíthető ideje és általános üzenete	6.
2. Jóna nevééről és életéről.....	13.
3. A zsidó kommentárok alapelveiről.....	19.
<u>II. A könyv szerkezete és rövid tartalma</u>	27.
<u>III. Néhány különleges szerkezeti egység</u>	28.
<u>IV. Preparáció, transláció és tradicionális zsidó interpretációk</u>	30.
<u>V. Egy interpretáció</u>	72.
<u>VI. Egyéb interpretációk</u>	78.
1. Néhány mitologikus interpretáció	
<i>a. „Meghaló és újraéledő istenek”</i>	78.
<i>b. Hészioné és Héraklész; Andromeda és Perszeusz</i>	79.
<i>c. Szemiramisz</i>	80.
<i>d. Nap-mítosz (Goldziher Ignác)</i>	81.
<i>e. Hold-mítosz</i>	81.
<i>f. Indiai mondák</i>	82.
<i>g. Exkurzus</i>	82.
2. Néhány allegorikus interpretáció	
<i>a. Tipologikus</i>	82.
<i>b. Szimbolikus</i>	83.
<i>c. Ábravánél</i>	83.
<i>d. Vilnai gáon</i>	84.
<i>e. Exkurzus</i>	84.
3. Parabolikus interpretáció	84.
4. Egy modern zsidó interpretáció (Schalom Ben-Chorin).	85.
<u>VII. Jóna könyvének helye a zsidó liturgiában</u>	87.
<u>VIII. Irodalom</u>	88.
<u>IX. Summary</u>	97.

Előszó

A Tanah (תנ"ך),¹ vagyis a Biblia kereszténység/keresztyénség által „Ószövetségnek” nevezett részében, a próféták (נביאים) gyűjteményén belül, az úgynevezett késői próféták (נביאים אחרונים) között találjuk a tizenkét kispróféta (תרי עשר) könyveit. Ezek között, ötödikként, Óbadja/Abdiás (עבדיה) és Mikha/Mikeás (מיכה) próféták írásai által közrefogva lephetünk egy mindössze négy fejezetből és negyvennyolc mondatból álló kicsiny könyvet: Jóna/Jónás (יונה) könyvét, egy próféta-novellát. Próféta-novella e könyv, hiszen a narráció híján van mindenféle történelmi indítéknak és célja, hogy elbeszélés formájában adjon tanítást. Az iróniát nem nélkülöző, didaktikus próféta-novella voltaképpen nem próféta-történet, hanem Isten-történet, hiszen írója csak felhasználja Jóna személyét, hogy az Örökkévaló tanítását világossá, érthetővé tegye.

Jóna könyve több szempontból is egyedülálló könyv a prófétai irodalmon belül. A többi prófétai könyvek főként a próféták beszédeit tartalmazzák, ellenben Jóna könyve jórészen mesél a címadó prófétáról, hiszen mindössze egyetlen mondat a próféciaja, ami nem is igazi prófécia, hanem az Isten ítéletének meghirdetése: „Még negyven nap és Ninive felforgatandó!”² Szintén unikális abban is e könyv, hogy egy próféta: Jóna, ellenszegül Istennek és először nem teljesíti parancsát, csak "némi meggyőzés" után, másodjára.

Aki valamikor már elolvasta, és figyelmesen újraolvassa ezt az emlékezete szerint az engedetlen prófétáról, az embert elnyelő nagy halról, Isten bocsánatát kiérdemlő hatalmas és bűnös várossal, a hirtelen felnövő és elszáradó növényről szóló kerek, egyszerű történetet, tapasztalni fogja, hogy az újraolvasás után mennyire másról szól az elbeszélés, mint amire emlékezett, mennyire illúzió volt a történet kerekessége, naivitása. A könyv majd minden szava, mintha többértelmű volna és továbbgondolásra ösztökélne, követelné az újraolvasást, a mélyebb értelem keresését. Ez a keresési kényszer a serkentő erő, belőle fakadnak a téma állandó újraolvasásai, értelmezései, aktualizálási kísérletei, mert a gondolkodó ember soha nem éri be a mese felszínével, mindig többet sejt meg benne.

A könyv tradicionális zsidó interpretálását, értelmezését a midrások, ágádák és az azokat felhasználó kommentárok segítségével ismerhetjük meg legátfogóbban, legalaposabban. Ugyanis: „A zsidó kommentár legfőbb jellemzője, hogy nem akar autoritativ lenni.

¹ A Tanah (תנ"ך) megegyezik a protestáns (keresztyén) kánon, az ún palesztinai kánon szerinti szentírási könyvekkel. A betűszó feloldása: Mózes öt könyve - Tóra (תורה) + Próféták - Neviim (נביאים) + Iratok - Ketuvim (כתובים).

² Jóna III,4.

Megvitatás; miként élszóban, még az írott szövegben is. Közöl minden véleményt, ami a szöveghelyhez vagy a tárgyhoz kapcsolódik, s hivatkozik a forrásra, az illető mester nevére, de bármi döntés vagy normatív állásfoglalás nélkül. Mintegy sugallja, hogy egy adott kérdésben többféle megítélés lehetséges. (...) A zsidó kultúrában a kommentár nem egyéb, mint a mindig új élethelyzetek és mindig új gondolatok magyarázata a Biblia által kijelölt keretekben. Az új visszavezetése a hagyományra. Illetve (...) kifejtése a hagyományból.”³

Ezt próbáltam én is "megfogni", érzékeltetni, és írni egy új, de a hagyomány talaján álló, abból kiinduló *tradicionális zsidó interpretációt*, világosan és érthetően, a hagyományos zsidó kommentátorok szellemiségét szemem előtt tartva. Magyarországon és magyar nyelven mind a mai napig nem készült fordítás, így természetesen jó értelemben vett kompiláció sem a Jóna könyvéhez írt midrásokból, ágadákából és kommentárokból, és ezek alapján még ez ideig senki sem interpretálta azokat.

Az *introdukciónal* azon célt óhajtottam megvalósítani, hogy a szükséges minimális adatokat szolgáltatssam *a könyv írásának valószínűsíthető idejéről és általános üzenetéről, Jóna nevééről és életéről*, valamint *a zsidó kommentárok alapelveiről, jellegzetességeiről*.

Ugyancsak a jobb megértés kívánalmával készült *a könyv szerkezetét és rövid tartalmát* felvázoló szemléltető ismertetés. Az érdekesség és a sokszínűség kedvéért *néhány különleges szerkezeti egységet* is ismertetek és demonstrálok.

Preparációt Jóna könyvéhez zsidó részről, magyar nyelven Widder Salamon⁴ készített 1927-ben,⁵ de ez egyrészt hiányos és néhány pontatlanság⁶ is előfordul benne. Az általam készített *preparáció* figyelembe veszi az újabb kutatási eredményeket, bizonyos mértékben a szövegösszefüggéseket és a párhuzamos helyeket.

A *transzláció* Jóna könyvének szövegét szó szerint igyekszik visszaadni a preparáció szóanyagát felhasználva, hangsúlyozottan nem irodalmi stílusban, hanem „nyersen”.

Ezt követi egy *tradicionális zsidó interpretáció*, amely szükségszerűen szubjektív, mégis egy egységes szellemiséget tükröző válogatás kíván lenni a misnaitikus időktől a XIX. századig írt, hagyományosnak tekinthető, zsidó kommentárokból.

Készítettem egy *interpretációt* is a könyvhöz, egyszerűen, a szignifikatív vonásokat, tartalmi és formai összefüggéseket kiemelve.

³ Komoróczy Géza: A kommentár mint szellemi magatartás – Jelentősége a zsidó hagyományban. (In: Bezárkózás a nemzeti hagyományba. Osiris - Budapest, 1995. p. 321)

⁴ Widder Salamon: 1880/Nyitra – 1946/Budapest. 1919-1946 között a Budapesti Zsidó Fiúgimnázium tanára.

⁵ 73. למנחה של יום כפור. In: Praeparációk a háftórákhoz. Budapest, 1928. pp. 129-132

⁶ Pl.: nem jelzi a személyek számát; nem jelzi az apocopatumot; I,7 - nem jelzi, hogy a וַיִּפְּלֵהוּ igealak cohortativus; II,7 - nem jelzi a וַיִּפְּלֵהוּ igealaknál a váv consecutivumot stb.

A szélesebb kitekintést szolgálja az *egyéb* (zsidó és nem zsidó) *interpretációk* (mitologikus, allegorikus, parabolikus és egy modern zsidó) rövid szemlézése.

Könyvünk, amellett hogy elsőrendű magánolvasmány, a zsinagógában is szerephez jut. Ezt vázolja fel a *Jóna könyvének helye a zsidó liturgiában* fejezet.

Jóna könyvének héber szövegét a tudományos közéletben használt Biblia Hebraica Stuttgartensia-ból (BHS)⁷ idézem. A hagyományos zsidó Tanah kiadások alapja a Jákob ben Hájim ibn Adonijá által szerkesztett és a XVI. században (azóta többször és egyre bővülő kommentárokkal), Velencében kiadott ún. Biblia Rabbinica (מקראות גדולות) volt. E könyv szerkesztője a számára elérhető, főként XII. századi, vagy még későbbi héber kéziratokból állította össze a Tanah szövegének általa vélt legmegbízhatóbb változatát. Munkája nyomán létrejött szöveg (textus receptus) olyan tekintélyre tett szert, hogy azt egészen a XX. század közepéig az eredeti héber Tanah legmegbízhatóbb dokumentumának tekintették, és ez lett az általános alapszöveg. A Biblia Hebraica Stuttgartensia szerkesztői⁸ azonban szakítottak e hagyománnyal és az 1008-ból származó, Szentpétervárott őrzött B 19^A jelzésű kódexet, a Codex Leningradiensist vették bibliakiadásuk alapjául.

A héber- és arám szavak átírásában a szakirodalomban használatos kiejtést (szefárd) követtem. A közérthetőséget és egyszerűséget szem előtt tartva figyelmen kívül hagytam a כ, ן és a ן betűk átírásbeli különbségét, a betűkettőzés és a hangsúlyozás szabályait, így a transzponálás másutt használt következetes és szigorú elveivel ellentétben nem a héber betűs íráskép minél hűebb visszaadására, hanem elsősorban a kiejtést, a beszélt nyelvet legjobban megközelítő forma megjelenítésére (transzkripció rendszer) törekedtem.

A bibliai könyveket, személyeket az IMIT-Bibliában⁹ előforduló nevükön idézem, kivéve azon személyeket, kik a magyar nyelvben a Károli- vagy a katolikus Biblia szövege alapján meghonosodott néven váltak ismertté. A szó szerinti idézetek az IMIT-Bibliából származnak, ezért azok néha nem felelnek meg a jelenleg érvényben lévő magyar helyesírási szabályoknak.

”שׁוֹיִתִּי יְהוָה לְגִנְדִּי תָמִיד...”¹⁰ – „Az Örökkévalót tartottam mindig szemem előtt...”¹⁰ -írja a zsoldáros költő, és én is ekként igyekeztem munkám végezni. Köszönöm mindenkinek, ki ebben segítségemre volt!

⁷ 1967-1977 között jelent meg Stuttgartban, a Német Bibliatársulat gondozásában.

⁸ Elliger, Karl – Rudolph Wilhelm.

⁹ Biblia / תנ"ך I-II. (Makkabi - Budapest, 1994) = az IMIT (Izraelita Magyar Irodalmi Társulat) 1898-1907 között kiadott Bibliája a héber szöveg betoldásával.

¹⁰ Zsoldárok XVI,8.

I. Introdukció

1. A könyv írásának valószínűsíthető ideje és általános üzenete

Jóna könyvének (ספר יונה) írásba foglalási idejéről, körülményeiről és szerzőjéről annak szövege nem tájékoztatja olvasóját. Kevés adattal, támponttal rendelkezünk ahhoz is, hogy bizonyosan ki tudjuk ezeket következtetni. Ehhez fogódzó lehet Jóna személye és Ninive városa. Egy Jóna (יונה) nevezetű próféta, a Királyok II. könyve szerint,¹¹ Gát-Chéferből¹² származott, Ámittáj fia volt, és megjövendölte Izrael királyának: II. Jeroboámnak, hogy győzni fog és megnagyobbítja majd országát. II. Jeroboám ante 783-743 között uralkodott. Jónáról egyebet nem tudunk, neve csak ezen az egy helyen fordul elő a Tanah-ban, természetesen saját könyvén kívül.

A fent ismertetettek szerint II. Jeroboám uralkodásának elején élt és prófétált Jóna, tehát az ante VIII. század első felében Izraelben és Ninivében, az Asszír Birodalom egyik nagy városában. Kortörténetileg nincs különösebb akadálya, hogy valóban Jóna ben Ámittáj prófétájon Ninivében az ante VIII. században. Azonban a könyv ábrázolásmódja elárulja, hogy a szerző nem történeti ismertetést kíván nyújtani Jóna ninivei küldetéséről, hanem egészen más szándék vezet. A prófétai elbeszélésből kitűnik, hogy a könyv későbbi korban születhetett, amikor Ninive már nem létezett, csak az emléke élt még a nép képzeletében, mint a *Gonosz Birodalmának legbűnösebb városa*.

Ninive, II. Jeroboám izraeli király uralkodása alatt nem volt az Asszír Birodalom fővárosa, nem volt királyának székhelye, tartózkodási helye, hanem csak Izrael bukása után, Szín-ahhé-eriba (Szánherib) uralkodása alatt (ante 704-681) lett azzá¹³ az addig másodrangú település. Szín-ahhé-eriba (Szánherib) olyan sok új épülettel gazdagította a várost, hogy bizonyos értelemben őt tekintették a város alapítójának. Ninive¹⁴ akkor lett közismertté Júdában (és nem Izraelben, mely államalakulat már ante 721-ben, az asszír hódítás nyomán megszűnt létezni!), és mélyülhetett el az ellenérzés, mikor ante 701-ben Asszíria elfoglalta Júda területének jelentős részét és Jeruzsálemet is megostromolta.¹⁵ A

¹¹ Királyok II. XIV,25.

¹² Az északi országrészben: Izraelben, a Kineret-tó és a Kármel-hegység között, Názárettől északkeleti irányban volt egy Gát-Héfer nevezetű helység.

¹³ Királyok II. XIX,36 és Jesája XXXVII,37.

¹⁴ Akkádul: Ninua vagy Nina. Héberül: נִינְוָה. Ninive neve nagyon hasonlít a sumer Nin-ana / Inanna szóra, ami megfelel az akkád Istár istennőnek.

¹⁵ Királyok II. XVIII-XIX. fejezet.

város közismertségéhez, jelentőségéhez nagyban hozzájárult az, hogy az Istár¹⁶-kultusz központja volt. Ninive neve ékírásos jelekkel, ideográfiailag egy 'hal a házban', ezért közkeletű vélekedés volt az, hogy Ninive neve egy hallal kapcsolatos.¹⁷

Ninive volt Asszíria fővárosa Szín-ahhé-eriba (Szánherib) uralkodásának elejétől, egészen ante 612 nyaráig, amikor is a Küaxaszarész vezette babiloni, méd és szkíta csapatok két hónapos ostrom után elfoglalták és lerombolták.

Ninive romjai a mai Irak területén a Tigris folyó felső folyásánál, annak keleti partján, a Khauzar folyó torkolatánál, Moszul városával szemben található. A város már az ante V. évezredtől lakott volt, de csak az ante XIV. század közepétől került asszír fennhatóság alá. Politikai szempontból azonban csak Szín-ahhé-eriba (Szánherib) uralkodásától vált jelentőssé, miután fővárosává tette és kiépíttette. Ninivét 25 méter magas, kettős fal vette körül, amelyen 15 kapu volt. A körülbelül 12 kilométer hosszú belső falak 750 hektár területet védelmeztek. A fal mentén, a néhol 50 méter széles, vízzel telített árok hatékony védelmet biztosított a városnak.¹⁸ Széles utcák, sok park, pazar paloták jellemezték.

Sokat tett a városért Assur-ah-iddina (ante 680-669) és Assur-bán-apli (ante 668-627).¹⁹ is. Utóbbi nevéhez kötődik a kb. 20.000 agyagcserépből álló könyvtár létesítése, amelynek megtalálása óriási értéket jelentett az ókortudomány és az assziriológia számára.

¹⁶ Istár elősorban a szerelem, mégpedig a testi szerelem istennője, de a termékenység és a háború istennőjeként is őt tisztelték az ókori Közel Keleten. Eredetileg a sumér panteonból származik, ott még Nin-ana / Inanna volt a neve, ami annyit jelent, mint az Egek Anyja. Istár maga a nőiség, a szép, a kíváncsi, aki szereti az élvezeteket és az örömet, csupa vonzerő, báj és érzékiség, ugyanakkor állhatatlan, szószegő, és szörnyű haragra tud gerjedni. Hitvese az eredeti sumér környezetben Dumuzi volt, akit többnyire kalásszal a kezében ábrázoltak, mert a mezőgazdaság szelíd istene ő, míg babiloni és asszír megfelelője: Támu. Istárnak sok földi szeretője is van, akiket Istár megvet, és hamarosan eltaszít magától, az alvilágba küldi vagy állatokká változtatja őket. Az istennőt rendszerint meztelenül ábrázolják, amint kezével mellét támasztja. Alakjához kapcsolódott az úgynevezett szakrális prostitúció. Istár papnői ugyanis, akik az ő nevét viselik (istaritu), vallási alapon "működő" örömeányok voltak. Istár másik arculata ezzel látszólag homlokegyenest ellenkezik: ő a háború istennője, a csaták és az ütközetek asszonya, aki a seregek élén halad. Támadásra vezeti és oltalmazza a királyt, aki tiszteli az istennőt. A harcoló Istárt "az asszír nő" (asuritu) néven is emlegették: oroszlánon állva ábrázolták, kezében íjjal és görbe pengéjű tőrrel, a királyok fegyverével. Asszíriában két nagy hírű Istár szentély létezett: az egyik Arbéleszben, a másik Ninivében.

¹⁷ Több helyütt, pl: Jastrow, M.: *The Religion of Babylonia and Assyria.* (Ginn & Co - Boston, 1898. p. 765); Lenormant, F.: *Die Geheimwissenschaften Asiens. Die Magie und Wahrsagekunst der Chaldäer.* (Jena - 1878).

¹⁸ Ante 612-ben egy nagy árhullám vonult le a Tigris folyón és a víz több helyütt megrongálta a városfalakat, így az ostromlóknak könnyebb volt a városba behatolniuk.

¹⁹ Az asszír uralkodók neveinek átírása és uralkodásuk időpontjainak forrása: Oppenheimer, A. L.: *Az ókori Mezopotámia.* (Gondolat - Budapest, 1982).

Ninive neve a Tanah-ban többször is előfordul. Először a Tórában találkozhatunk vele, mint Noé Hámtól származó unokája: Nimród (a vadász, az ölésre kész ember megtestesítője) által alapított város.²⁰

Ninivét Náhum próféta²¹ rabló és erőszakos városnak nevezi, ezért pusztulásra van ítélve: „Jaj a vérontó városnak! Csupa hazugsággal és rablással van tele, nincs vége a zsákmányszerzésnek. (...) Mert rengeteget paráználkodott ez a parázna, szépséges és boszorkányos asszony, aki népeket ejtett rabul paráznaságával, és nemzetségeket boszorkányságával. Íme, én most rád támadok - így szól az Örökkévaló, a Seregek Ura -, ruhádat az arcodra borítom, megmutatom meztelenségedet a népeknek, gyalázatodat az országoknak! Szemetet szórok rád, gyalázatossá teszek, és pellengérré állítlak. Aki csak lát, menekül tőled, és ezt mondja: Elpusztított Ninive, ki szánja meg őt!”²²

Cefánjá próféta²³ gögös, magabiztos városnak festi le,²⁴ amely: „Nem hallgatott a szóra, nem fogadta meg az intést, nem bízott Istenben...”²⁵

Nagy valószínűséggel Ninivének inkább csak neve, és az a jelképrendszer volt fontos a szerzőnek, melyet e város testesített meg. Ugyanez vonatkozhat királyára is, kit név nélkül csak Ninive, nem pedig Asszíria királyaként említ Jóna könyve²⁶. A szereplők és az események inkább típusokat képviselnek és nem konkrét helyeket, személyeket vagy eseményeket. Istent a természet urának mutatja be Jóna könyve, a csodák úgy jelennek meg a könyvben, mint amely magától értetődő. Elég talán arra utalni, hogy amikor Jóna a tengerre száll, nyomban kitör a vihar, s rögvest vége lesz, amikor a vízbe vetik; Ninive népének és királyának megtérése a próféta egyetlen prédikációjára; vagy a ricinusfa gyors felnövése és pusztulása.

A szerző a prófétikus hagyomány szempontjai szerint keresi a motívumokat, amelyek a bűnbánat és megtérés hatékony voltát tanúsítják, miszerint: az Örökkévaló megbocsát a bűnösöknek, ha azok megszívlelik az intést és őszintén megtérnek. A könyv hangsúlyosan beszél a szükségszerűségről, hogy az embernek el kell fogadnia az Istentől eredő parancsokat. Jóna nem akarja követni Isten parancsát, de mégis kénytelen miután látja a menekülés lehetetlenségét, hiszen a világegyetem minden egyes „alkatrésze” alkotójának, az Istennek engedelmeskedik. Jóna nem akarja elfogadni Isten világképét, de végül

²⁰ M.I. X,11.

²¹ Valószínűleg az ante VII. század közepén prófétált.

²² Náhum III,1 és 4-7.

²³ Valószínűleg az ante VII. század közepén prófétált.

²⁴ Cefánjá II,15.

²⁵ Cefánjá III,2.

²⁶ Jóna III,6.

kénytelen lesz meggyőződnie annak helyességéről, miután belátja, hogy az emberi lét lehetetlen Isten könyörületessége nélkül. Ezt erősíti, mintegy keretbe foglalja, hogy a könyv Isten szavával kezdődik és ér véget.

Jóna könyvéből egyértelműen kiderülhet olvasója számára, hogy Isten szereti az általa teremtett világot, az Isten által adott lélekkel rendelkező embereket (mindenkit, még a bűnösöket is!) és az állatokat. Akit megszólított Isten (Jóna), aki ismeri Istent (zsidók), annak kötelessége Isten egyik „tulajdonságát”, a legfontosabbak egyikét: könyörületét, megbocsátását hirdetni. Helytelen dolog ezt elhallgatni és várni a bűnösök elpusztulását! Ez annál is inkább igaz, mert lehetnek olyan is, kik még nem is hallottak Isten ebbéli „tulajdonságáról”, bűnösökön könyörülő mivoltáról. Többek között²⁷ e tanítás is paralel Deutero-Jesájá²⁸ gondolataival.²⁹ Jóna könyvében fellelhető az a Jeremiástól³⁰ eredő elképzelés³¹ is, hogy ha Isten ítéletet mond ki egy bűnöket elkövető és így megbüntetendő népről, az még nem biztos hogy bekövetkezik. Ugyanis ha megtér a bűnöket elkövetett nép, akkor ok híján az Örökkévaló nem hajtja végre ítéletét, hiszen az okafogyottá vált.³²

A könyv megírásának idejéhez vihet közelebb bennünket egy másik tanító célzata e műnek, mégpedig az amely arra irányul, hogy meghirdesse a nyitást a nem zsidók felé. A könyvből ugyanis egyértelműen kiderül, hogy az Örökkévaló nem szeretné ha egyetlen embernek is anélkül kellene meghalnia, hogy nem adatna meg neki a megtérés lehetősége. Az a motívum, mely szerint az boldogulhat, aki meghallgatja és megfogadja az Isten szavát, függetlenül attól, hogy milyen néphez (akár még a *Gonosz Birodalmának* népéhez is)

²⁷ Lásd e témához: Soggin, J. A.: Bevezetés az Ószövetségbe - A kezdetektől az alexandriai kánon lezárásáig. (Kálvin - Budapest, 1999. pp. 334-336)

²⁸ Valószínűleg az ante VI. század végén prófétált. Neki tulajdonítják Jesájá könyvének XL-LV. fejezetét. A nagyszámú irodalomból: Hermisson, H. J.: Deuterocesajas Problem. (In: Verkündigung und Forschung 31,1./1986. pp. 53-84.); Haran, M.: The Literal Structure and Chronological Framework of the Prophecies in Is. XL-XLVIII. (In: Vetus Testamentum Supplement 9/1963. pp. 27-55). Levy, R.: Deutero-Isaiah. A Commentary with a preliminary essay on Deutero-Isaiah's influence on Jewish Thought. (London-Oxford, Univ. Press, 1925).

Magyarul: Bacher Vilmos: Az „izraelita” és „zsidó” név történetéhez. In: Szentírás és zsidó tudomány. (Múlt és Jövő - Budapest, 1998. p. 114). Eredeti megjelenés: MZSSZ – 1889. pp. 515-521); Blau Lajos: A Biblia eszméi a theodiceáról. In: Zsidók és a világkultúra. (Múlt és Jövő - Budapest, 1999. p. 97). Eredeti megjelenés: IMIT Évkönyv – 1895. pp. 131-148; Fényes Mór: Szentírásunk. (Országos Rabbiképző Intézet - Budapest, 1999 p. 252); Uő.: Jesája. In: Zsidó lexikon. Szerk.: Ujvári Péter. (Budapest, 1929 pp. 411-413); Kecskeméti Lipót: Ézsaiás. (Nagyvárad, 1935); Uő.: Deutero-Ézsaiás prófétai egyénisége. In: IMIT-Évkönyv – 1911. pp. 59-99; Molnár István: Deutero Jezsajás. (Budapest, 1936) Bölcsészdoktori értekezés;...

²⁹ Főként: Jesájá XLII. fejezet.

³⁰ Valószínűleg az ante VII. század végén, a VI. század elején prófétált.

³¹ Deutero-Jesájá és Jeremiás könyvének kapcsolatáról lásd: Paul, S. M.: Literary and Ideological Echoes of Jeremiah in Deutero-Isaiah. (In: Proceeding of the 5th World Congress of Jewish Studies - Jerusalem 1969. Jerusalem, 1972. pp. 102-120.)

³² Jirmejá XVIII. fejezet.

tartozik, jelentős lépésnek számít azzal a tendenciával szemben, amelyet főleg a babilóniai fogságból visszatértek és azok leszármazottainak egyes csoportjai képviseltek.

A könyv mondandója szembeszáll az akkori idő zsidó partikularizmusával, vagyis azzal, hogy elszigeteljék magukat a körülöttük élőkötől. Tanítja, hogy Isten bocsánata és irgalma határtalan s mindenkinek szól, az nem függ az etnikai hovatarozástól, hanem csak egyes-egyedül az Isten szavának meghallásától, meghallgatásától és „megcselekedésétől”.

Egy másik motívum pedig azt próbálja megvilágítani, hogy az Örökkévalót nem kötik mindenképpen ígéretei vagy fenyegetései, s hogy azok semmi esetre sem mechanikusan következnek be. Amikor ugyanis megváltoznak azok a körülmények, melyek nyomán ígérek vagy fenyegetések születtek, akkor megvalósításuk módja változhat, sőt el is törölthet. A könyv olyan kérdéskörrel foglalkozik, melynek tárgya a babilóniai fogság utáni³³ közösség állapota, de főként az Ezra³⁴ és Nehemja³⁵ tevékenysége nyomán kialakult helyzet. Ezen időszakba helyezését könyvünknek alátámasztani látszanak a lexikográfiai sajátosságok is, például az aramizmusok: ם prefixum; מלח,³⁶ יהעשת,³⁷ בשלמי,³⁸ vagy a רבו;³⁹ valamint az újhéber szavak: טעם,⁴⁰ ספינה,⁴¹ és a קריאה⁴² használata.⁴³ Mindezek mellett a szerző jól ismerhette Jeremiásnak, valamint a babilóniai fogság után élt Jóél⁴⁴ prófétának a könyvét, amelyből át is vehetett több mondatot, jellegzetes szóhasználatot.⁴⁵ A szöveg néhány kifejezése (pl.: „egek Istene”⁴⁶) és a sajátos szokások (pl.: állatok gyásza⁴⁷) is inkább a perzsa időszakra engednek következtetni.⁴⁸ A szerző didaktikus célját az átgondolt és „megkomponált” szerkesztéssel, stílusának kifejező erejével és a satíra eszközének alkalmazásával éri el.

³³ Ante 538-ban kapták meg az addigi foglyok a lehetőséget Júda földjére való visszatérésre. Lásd: Ezra I,1-3 és Krónika II. XXVI,22-23.

³⁴ Valószínűleg az ante V. században élt és tevékenykedett.

³⁵ Valószínűleg az ante V. században élt és tevékenykedett.

³⁶ I,5.

³⁷ I,6.

³⁸ I,7.

³⁹ IV,11.

⁴⁰ I,5.

⁴¹ III,7.

⁴² III,2.

⁴³ Lásd: Wagner, M.: Die lexikalischen und grammatikalischen Aramäismen im alttestamentlichen Hebräisch. Berlin, 1966. n. 238.; és Kautzsch, F.: Die Aramäismen in Alte Testament. Halle, 1902.

⁴⁴ Valószínűleg az ante V. században élt és tevékenykedett.

⁴⁵ Jóna 3,5-Jóél I,14.; Jóna 3,9-Jóél II,14.; Jóna 4,2- Jóél II,13.

⁴⁶ I,9.

⁴⁷ III,8.

⁴⁸ Lásd: Lippl, J.: Das Buch Jona. In: Die zwölf kleinen propheten I. Bonn, 1937. p.159.

A XIX. század végén Singer Jakab⁴⁹ így ír: „A tanulság pedig ez: hogy igaz megtérés és ima által az Istenség haragját és rossz szándékát tőlünk elháríthatjuk és Isten irgalmas voltánál fogva tőle kegyelmet várhatunk.”⁵⁰

Heller Bernát,⁵¹ ekként vélekedett: „Legyen szabad megismételnem, ami Jóna könyvében tanulságként kiemelkedik:

1. A prófétának kötelessége küldetésében eljárnia, ha roskadozik is alatta.
2. Izrael prófétái nemcsak Izraelnek tanítói, hanem a népekéi mind, az ellenséges Ninivéi is.
3. A pogányok között, a hajó utasai közt és Ninive 120.000 lakója közt akadnak Isten-keresők.
4. A prófétának nem az a föladata, hogy előre hirdesse a bűnösnek bűnhődését, hanem az, hogy visszatérítse a bűnétől.”⁵²

Jóna könyvének keletkezési idejéről, irodalmi és teológiai sajátosságait együttesen figyelembe véve, a következőket lehet megállapítani:

A korai, az első íróprófétákra⁵³ jellemzően a könyv próféciája csak az erkölcsi bűnök ellen szól, mégsem valószínű, hogy az ante VIII. század végén keletkezett volna II. Jeroboám idejében. Írásának időpontja inkább a babilóniai fogságból való visszatérés után lehetett, hiszen a belőle kiolvasható tanítás azoknak a társadalmi és ideológiai viszonyoknak a visszatükrözése, mely az ante V. század közepére-végére, Ezra és Nehemja idejére tehető. Az idegen népek megtérésének a lehetősége még nem témája az ante VIII. századi prófétáknak, az inkább az ante V. századtól kezdődően jellemző.

A könyv szókinccse és nyelvezete is az V. századi, vagy a későbbi keletkezést látszik megerősíteni. A könyv szerzője ismeretlen, aki írása számára autoritást kölcsönöz egy előbbi kor prófétájától kölcsönzött név, annak tekintélye mögé rejtőzködve írja meg, határozott teológiai-didaktikai szempontok alapján könyvét. Ez magyarázhatja anonimitását és történelmi indifferenciáját. Nemcsak ő, hanem a szereplők is névtelenek és a történelmi hűséggel is problémák vannak.

⁴⁹ Singer Jakab: 1867/Sajókazinc – 1939/Temesvár. 1885-1895 között volt az Országos Rabbiképző Intézet növendéke. 1896-ban avatták rabbivá. 1897-től negyven éven át Temesvárott volt rabbi, majd főrabbi.

⁵⁰ Singer Jakab: Jóna könyve / Bölcsészeti doktori értekezés. Budapest, 1894. p. 22.

⁵¹ Heller Bernát: 1871/Nagybiccse (Nagybittse) – 1943/Budapest. 1885-1895 között volt az Országos Rabbiképző Intézet növendéke. 1896-ban avatták rabbivá. 1922-1935 között az Országos Rabbiképző Intézet tanára.

⁵² Heller Bernát: Vívódó próféták - Igazságot Jóna könyvének.

In: Mult és Jövő XXIII. 1933. p. 310.

⁵³ Az ante VIII. század végén élő és tevékenykedő Ámószra és Hóséára.

Az egész könyv inkább egy fiktív irodalmi mű, „ürügy” a mondanivaló közlésére. Mivel a könyvet említi két Tanah-on kívüli (ún. apokrif/deuterokanonikus) könyv⁵⁴ is, ezért minden bizonnyal az ante III. század előtti időben írhatta meg az ante VIII. században élt, Jóna próféta neve mögé rejtőzködő szerző. A Talmud a „Nagy Gyülekezet férfainak” tulajdonítja⁵⁵ a könyv megírását, kik az ante V. század végétől, Ezra és Nehemja halála utáni időtől tevékenykedtek.⁵⁶

Jóna könyvének általános tanításai:

- Isten a világmindenség ura és irányítója.
- A zsidó próféták a világ népeihez is szólnak.
- Isten bűnöket megbocsátó hatalma mindenkire kiterjed.
- A kiválasztottság ténye nem jogosít fel mások felett ítéletet mondani.
- Nem a büntetés, hanem az útbaigazítás a lényeges dolog.
- Az Örökkévaló az egész világot megítéli, a világon élő valamennyi népet.
- Bármennyire bűnösök is az emberek, mindig van lehetőség megtérésre. Akik változtatni tudnak viselkedésükön, érvényteleníthetik a rossz végzést. Soha nincs késő: az Örökkévaló az utolsó pillanatig vár, és sokkal szívesebben mutat könyörületet, mint szab ki büntetést.
- Akik tartják magukat az Örökkévaló parancsolataihoz, azoknak kötelességük lebeszélni embertársaikat helytelen cselekedeteikről.
- Senki sem bújhat ki a kötelessége alól, ám ha mégis megkísérli, számolnia kell az isteni haraggal. Bárhol vagyunk is, az Örökkévaló előtt nem rejtőzhetünk el: sem egy hajó aljában, sem egy hal gyomrában, sem a tenger fenekén.
- Az Isten képmására teremtett ember a legfontosabb, ne törődjünk jobban a többi teremtménnyel, mint embertársainkkal.
- Az Örökkévaló elsősorban a szeretet, a könyörület és a gondviselés Istene. Az engesztelés napján (ekkor olvassuk fel Jóna könyvét közösség előtt a zsinagógában) arról biztosít bennünket Isten, hogy van nála bocsánat és van nála engesztelés bűneinkért.

⁵⁴ Tóbiás XVI,4 és Jézusnak, Sirák fiának könyve XLIX,12. Tóbiás könyvének keletkezési deje az ante III.-II. századra tehető, míg Jézusnak, Sirák fiának könyve az ante II. századra. Pl.: Rózsa Huba: Az Ószövetség keletkezése II. (Szent István Társulat - Budapest, 1996. p. 493 és 529); Soggin, J. A.: Bevezetés az Ószövetségbe. (Kálvin - Budapest, 1999. p. 455 és 472).

⁵⁵ Talmud, Bává bátrá 14b.

⁵⁶ Pl.: Allerhand, J.: A zsidóság története - Az első Szentély pusztulásától a Talmud lezárásáig bibliai bevezetéssel. (MIOK - Budapest, 1988. p. 77); Jólesz Károly: Zsidó hitéleti kislexikon. (Korona GT - Budapest, 1987. pp. 145-146).

2. Jóna nevééről és életéről

Ki volt Jóna? Honnét és milyen családból származott? Mi történt vele ninivei küldetése előtt? Mi történt vele ninivei küldetés után? E kérdésekre könyvünk nem ad teljes, vagy egyáltalán semmilyen választ, felvilágosítást sem. Jóna könyvének első mondatából mindössze ennyit tudhatunk: „És volt az Örökkévaló szava Jónához, Amittáj fiához...”

A Jóna (יִוֹנָה) szó⁵⁷ galambot jelent. A galamb általában pozitív jelentéssel bír és igen gyakran fordul elő a Tanah-ban. Legközismertebb talán Noé történetében játszott szerepe, ahol Isten egyetemes megbékélésének hirdetője az olajfaággal, ő a jó hír hozója.⁵⁸ A galamb a legbékésebb madarak közé tartozik, hiszen más madarak gyakran megtámadják, ő azonban nem támad meg másokat. A szerelmes kedvesét galambnak nevezi.⁵⁹

A galamb a szabadság, a szabadon szárnyalás jelképe is, miként a zsoltárban olvashatjuk: „Vajha szárnyam volna, mint a galambnak, repülnék és megpihennék; íme messze elbujdosnék, megszállnék a pusztában!”⁶⁰

A galamb, úgy vélték kedves állata az Örökkévalónak is, hiszen az alkalmas az áldozatbemutatásra is.⁶¹ Az áldozati állatok közül egyedül a galamb volt az, amely tisztulási áldozatként,⁶² tehát a születés, újjászületés után bemutatható. A „poklosságból” való kigyógyulás után két madarat (galambot) kellett vinnie az egészséges embernek egy kohanitához. Az egyik galambot megölték, míg a másikat szabadon eresztették. Az egyik madár a halált, míg a másik az életet jelképezhette, mert nem áldozták fel azokat az oltáron.⁶³ Rabbi Ábáhu szerint a galamb arra tanítja az áldozatot bemutatót, hogy inkább álljon az üldözöttek oldalán, mint az üldözőkén.⁶⁴

Hósea (az ő prófétálásának idejére helyezi Jóna könyvének szerzője a történetet) így ír könyvében a galambról: „...s mint galamb Assúr országából...”⁶⁵ Mint tudjuk Jóna küldetése Asszíriába („Assúr országába”), Ninive városába szolt. A galamb, mint egy repülni tudó állat, sok mindent jelenthet, sok mindent allegorizál. Például a galamb, az ide-oda röpdöső galamb, jelentheti és jelenthette a kapkodó, állhatatlan, megbízhatatlan embert.

⁵⁷ Görögül: Ιωνας (=Ionas, ebből ered a magyar Jónás elnevezés), latinul: Iona.

⁵⁸ M.I. VIII. fejezet.

⁵⁹ Énekek éneke II,14 és V,2.

⁶⁰ Zsoltárok LV,7. (E zsoltár Kecskeméti Vég Mihály által írt parafrázisát zenésítette meg Kodály Zoltán Pest-Buda-Óbuda egyesítésének 50. évfordulójára (1923) Psalmus Hungaricus néven.)

⁶¹ M.III. I. fejezet.

⁶² M.III. XII. és M.IV. VI. fejezet.

⁶³ M.III. XIV. fejezet.

⁶⁴ Talmud, Bává kámá 93a.

⁶⁵ Hósea XI,11.

Hósea is ekként ír: „Olyan lett Efraim, mint együgyű, oktalan galamb. Egyiptomhoz kiáltanak, Asszíriába járnak.”⁶⁶

De jelentheti a tévúton járó embereket is, kiket gazdája megfog, a jó útra térít: „Akármerre járnak, hálót feszítek ki eléjük. Elfogom őket, mint az égi madarakat, megfogom őket, amint hallom sereglésüket. Jaj nekik, mert elhagytak engem! Pusztulás vár rájuk, mert elpártoltak tőlem! Én megváltanám őket, de ők hazugságot beszélnek rólam. Ahelyett, hogy szívből kiáltanának hozzám, csak jajgatnak fekvőhelyükön, keseregnek a gabona és a must hiánya miatt, elfordulnak tőlem. Én neveltem őket, és erősítettem karjukat, mégis rosszat gondolnak rólam.”⁶⁷

A galamb fontos küldetést is teljesíthet, híreket, utasításokat és parancsokat tud továbbítani, de e feladat végzésére meg kell tanítani a galambot, méghozzá gyakoroltatás és kemény próbák által.

Jóna (galamb) és Társis hajói együtt fordulnak elő Jesája egyik próféciájában: „Kik ezek, kik mint a felhők repülnek és mint a galambok dúcaikhoz? Mert engem remélnek a szigetek és Társis hajói leelőbb, hogy távolról elhozzák fiaidat...”⁶⁸

A Jóna (יונה) név saját könyvében kívül egy helyütt fordul elő még a Tanah-ban: „Ő szerezte vissza Izraél határát Chamát felől, a sivatag tengeréig, az Örökkévalónak, Izraél Istenének szava szerint, melyet szólt szolgája, a Gát-Chéferből való Jóna, Amittáj fia, próféta által.”⁶⁹ Semmi egyebet nem tudunk Jóna származásáról, későbbi sorsáról, mint amit a fenti mondatban, illetve Jóna könyvében olvashatunk. A többi ismeretet, adatot csak a midrások, az ágadá és a kommentátorok szárnyaló fantáziája közli velünk.

A midrás (מדרש⁷⁰) héber szó, a keresést, kutatást jelentő (דרש⁷¹) igegyökből származó főnév. Általában azon zsidó írásmagyarázó irodalmi művek összefoglaló nevéként használjuk, amelyeket a Tanah szövegét folyamatosan kutatva és kommentálva írtak. Technikai értelemben a Tanah szövegének és a szöveg grammatikai és logikai sajátosságainak figyelmes, meditatív és intertextuális⁷² olvasatán alapul. Egyes midrások megtalálhatók a Talmudban is, más összefüggésben, szövegváltozatban. Ez a sokat

⁶⁶ Hósea VII,11.

⁶⁷ Hósea VII,12-15.

⁶⁸ Jesája LX,8-9.

⁶⁹ Királyok II. XIV,25.

⁷⁰ Előfordul már a Tanah-ban is: Krónika II. XIII,22 és XXIV,27.

⁷¹ Előfordul már a Tanah-ban is a törvény kutatásának értelmében, pl.: Jesája XXXIV,16; Zsoltárok CIX,45 és 94; Ezra VII,10.

⁷² Az intertextuális olvasaton azt a gyakorlatot értem, amikor a szöveget értelmező egy adott Tanah-i szöveg értelmét egy másik Tanah-i szöveg segítségével világítja meg.

olvasott, népi ihletésű irodalom a héber széppróza őisének tekinthető és a midrásirodalom az egyetemes folklorisztika és az összehasonlító irodalomtörténet számára a legenda- és mesemotívumok gazdag tárházát nyújtja.

A Jónáról szóló midrásoknak több gyűjteménye is ismert. A legrégebb összefüggő írások lelőhelye a Pirké derabbi Eliezer⁷³ című midrás-antológia 10.⁷⁴ és 43. fejezete, melyet a VIII-IX. században állíthattak össze. Ez lett a forrása a Simon ha-darsán⁷⁵ által a XII-XIII. században összeállított Jalkut Simoni⁷⁶ elnevezésű midrásgyűjteménynek, melynek 550-551.§-ban találhatóak a Jóna könyvére vonatkozó ágádák, de ez nem kizárólag a Pirké derabbi Eliezer szövegét ismétli meg.

Van Jóna könyvéhez külön midrásgyűjtemény is: Midrás Jóna, melynek első változata Prágában jelent meg 1595-ben, míg a másodikat Adolph Jellinek közli⁷⁷ a Cod. de Rossi 563. No 25. nyomán. Két nagyobb egységből áll a gyűjtemény: első része a Pirké derabbi Eliezer- és a Jalkut Simoni szövegét ismerteti, míg második része a Zóhár, Vájákhél / זוהר ויקהל fejezet⁷⁸ kabbalisztikus szövegének héber fordítása, ezért ez nem tartozik a tradicionális zsidó interpretációk közé és nem is foglalkozunk vele.

⁷³ A pszeudoepigrafikus című, eredetileg arab nyelvű Pirké derabbi Eliezer / פקרי דרבי אליעזר midrás-gyűjteményt a VIII-IX. században állították össze és 1514-ben Konstantinápolyban jelent meg először héber nyelven nyomtatásban. Szövege nem egy meghatározott bibliai részt kommentál, hanem a bibliai történeteket más midrásokból, a targumokból (a Biblia könyveinek általában az arám fordítása) és az ún. Jeruzsálemi Talmudból (a hagyomány szerint rabbi Johánán szerkesztette a III. század végén, de valószínűbb az V. század eleji befejezés) vett anyagokkal kiegészítve újra elmeséli, amivel gyakorlatilag egy új elbeszélést teremt. A mű nem teljes, mai formájában 54 fejezetet tartalmaz és Mózes IV. könyvének XII. fejezetéig (Mirjám leprája) interpretálja a Tóra szövegét. Valószínűleg egy szerző munkája, aki rabbi Eliezer ben Hürkanosz (II. század elején élt bölcs) életének történetével kezdi művét, akiről az egész antológia a nevét nyerte. Heller Bernát szerint ebben a midrásgyűjteményben már az iszlám hatása is jelentősen érvényesül. Lásd: Monatsschrift für die Geschichte und Wissenschaft des Judentums. LXIX. évf. (1925) pp. 47-54.

⁷⁴ Ez lényegében megegyezik a Midrás Tánhumá, Vájikrá 8. fejezetével / מדרש תנחומא ויקרא סימן ח"י. A kettő közül azonban a Pirké derabbi Eliezer a régebbi, ezért ezt használjuk fel és a Midrás Tánhumá, Vájikrá 8. fejezetét nem is tüntetjük fel forrásként, hiszen az csak megismétli a Pirké derabbi Eliezer szövegét.

⁷⁵ Simon Hádársán / שמעון הדרשן: Frankfurtban élt, más biztos adatot nem ismerünk róla. Általában Simon Kára-val (XI. sz.) vagy Simon Áskenázi-val azonosítják (XIII. sz.).

⁷⁶ A Jalkut Simoni / ילקוט שמעוני című midrás-gyűjteményt a frankfurti Simon Hádársán állította össze. Legrégibb kézírata, amely Oxfordban található, 1308-ból való. E midrásantológia 2048 fejezetében mintegy 10.000 midrást tartalmaz az egész Tanah-hoz a megelőző korok midrásaiából. A kompiláció a XV. századtól kezdve nagy népszerűségnek örvendett.

⁷⁷ Midrasch Jona. In: Beth ha-Midrasch I. (Leipzig, 1853. pp. 96-105)

⁷⁸ Zóhár II. 198b-199a.

Modern és összegző midrásgyűjtemény a Széfer háágádá⁷⁹, amely XXXIV. fejezetének 142. pontjában ismerteti Jóna könyvének I-II. fejezetéhez kapcsolódó midrásokat a Pirké derabbi Eliezer alapján, új anyagot nem hoz.

Az ágádá (אגדה, אגדה) arámi eredetű héber szó, mely elbeszélést, történetet, mondát, írásmagyarázatot jelent. E zsidó vallási, irodalmi és folklorisztikus műfajcsoport az ante II. századtól a post II. századig főként a Tanah szövegének magyarázatát jelentette a héber irodalomban. A későbbiekben mindazt, ami nem vallástörvényi tartalmú alkotás. Végül a zsidó mese-, legenda- és mondavilág; valamint a hasonlatok, példák és közmondások gyűjtőfogalma lett. Anyagát közel másfélszer esztendőn át alakították, formálták. Különböző kultúrák nyomták rá bélyegüket, így felismerhető benne az ind, a babiloni, a görög, a latin, a perzsa, az iszlám és az európai kultúrkörök motívumai. Az ágádá irányát legtalálébban egy régi mondás jellemzi: „Ha meg akarod ismerni a világ teremtőjét; tanulj ágádát, mert ebből a tanulmányból ismered meg Istent és tanuld meg Isten útjait.”⁸⁰

Hevesi Simon⁸¹ így vélekedett az ágádáról: „Aki erkölcsi erősödést keres, meg fogja benne találni, mert az ágáda a zsidó nép eszményeinek van szentelve és célja első sorban vallási és azzal kapcsolatosan ethikai. Aki nem keres semmit, csak irodalmi hatást, az is megtalálja és élvezzi az ágádának színét és zamatát.”⁸² Világszerte jelentős és elismert tudósai voltak az ágádá kutatásának, megismertetésének Bacher Vilmos⁸³ és Heller

⁷⁹ ביאליק, ח' נ' ורבניצקי, י' ח': ספר האגדה. פרק ל"ד (דביר - תל-אביב, תשל"ג).

⁸⁰ Szifré, M.V. XI,22-hez (49. §).

A Szifré (ספר) arám szó jelentése: könyvek. Mózes IV-V. könyvéhez készült háláhikus midrás-gyűjtemény a III. századból.

⁸¹ Hevesi Simon: 1868/Aszód – 1943/Budapest. Az Országos Rabbiképző Intézet tanára, a Pesti Izraelita Hitközség és a Dohány utcai zsinagóga vezető-főrabbi. Kiváló hitszónok és vallásbölcseleti író.

⁸² Hevesi Simon: Az Agádáról. In: Molnár Ernő szerk.: A Talmud könyvei (reprint: Ikva, 1989. p. 10.)

⁸³ Bacher Vilmos: 1850/Liptószentmiklós – 1913/Budapest. Az Országos Rabbiképző Intézet tanára, majd igazgatója. A zsidó tudományosság, a *Wissenschaft des Judentums* nemzetközi jelentőségű és híru tudósa. Az ágádával foglalkozó fontosabb művei:

- A babylóniai amórák agádája. Adalék az agádá történetéhez és a babylóniai talmudba való bevezetéshez. In: A BUDAPESTI ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ-INTÉZET ÉRTESÍTŐJE AZ 1877-78-iki TANÉVRŐL. Budapest, 1878. XV és 142 lap. Németül: Die Agada der babylonischen Amoräer. Ein Beitrag zur Geschichte der Agada und zur Einleitung in der babylonischen Talmud. Strassburg, 1878. XVI és 151 lap.
- Die Agada der Tannaiten. Erster Band. Strassburg, 1884. VI és 457 lap.
- Die Agada der Tannaiten. Zweiter Band. Strassburg, 1890. VIII és 578 lap.
- Die Agada der palästinensichen Amoräer. Erster Band. Strassburg, 1892. XVI és 578 lap.
- Die Agada der palästinensichen Amoräer. Zweiter Band. Strassburg, 1896. VIII és 545 lap.
- Die Agada der palästinensichen Amoräer. Dritter Band. Strassburg, 1899. XII és 804 lap.
- Die Agada der Tannaiten und Amoräer. Bibelstellenregister. Nebst einem Anhage: Namens-Register zur Agada der babylonischen Amoräer. Strassburg, 1902. VIII és 94 lap.

Bernát,⁸⁴ az Országos Rabbiképző Intézet hajdani tudós professzorai. A kommentátorok kommentárjai a legteljesebben a Mikráot gedolot-ban / מקראות גדולות, más néven a Biblia Rabbinica-ban találhatóak meg. E hagyományos kommentárokat tartalmazó könyvet először 1517-ben Daniel Bomberg nyomtatta ki Velencében. A מקראות גדולות címet, megnevezést a későbbiekben sok kiadó számos különböző kiadáshoz felhasználta. Bizonyos alapelemek azonban az elsőtől kezdve majdnem mindegyikben megtalálhatóak: a Biblia / תנ"ך héber szövege, *Onkelosz*.⁸⁵ és *Jonatán ben Uziél*.⁸⁶ *Targuma*.⁸⁷ *Rási*.⁸⁸, *Ibn*

-
- Die Prooemien der alten jüdischen Homilie. Beitrag zur Geschichte der jüdischen Schriftauslegung und Homiletik. Leipzig, 1913.
 - Rabbanan, a tudósok agádája. Adalék az anonymus agáda történetéhez. In: AZ ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ ÉRTESÍTŐJE AZ 1913-1914. TANÉVRŐL. Budapest, 1914. 96 lap. Németül: Rabbanan, die Gelehrten der Tradition. Beitrag zur Geschichte der anonymen Agada. In: Jahresbericht der Landesrabbinerschule. Budapest, 1914. 104 lap.
 - Tradition und Tradenten in den Schulen Palästinas und Babyloniens. Studien und Materialien zur Entstehungsgeschichte des Talmuds. Schriften herausgegeben von der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judenthums. Leipzig, 1914. XI és 704 lap.

⁸⁴ Heller Bernát a bibliatudomány, a folklóre, az összehasonlító irodalomtörténet, az ágádá, a zsidó és az iszlám mese-, monda- és a legendavilág kutatásának nemzetközi jelentőségű és híru tudósa volt. Az ágádával foglalkozó fontosabb művei:

- Az evangéliumi parabola viszonya az agadához (Budapest, 1894)
- Das hebärische und arabische Märchen. (In: Bolte J. - Polivka G.: Anmerkungen zu den Kinder und Hausmärchen der Brüder Grimm IV. (Leipzig - 1930, pp. 315-418)
- A héber mese. (reprint: Budapest - Makkabi, 1996)
- Szócikkei többek között az Encyclopaedia Judaica-ban; írásai a Jewish Quarterly Review-ben, a Monatsschrift für die Geschichte und Wissenschaft des Judentums-ban, a Revue des Études Juives-ben, az Ethnographiában, a Magyar Zsidó Szemlében és az IMIT Évkönyveiben jelentek meg.

Aggádikus munkásságának méltatása:

- Komlós J. In: Geshet. 1974. No.1, pp. 70-75;
- Scheiber S. In: Federbush S. ed.: Hohmat Jisrael bemaarav Europa 1. (1959, pp. 223-231);
- Schwarzbaum, H. In: Studies in Jewish and World Folklore. (Berlin - 1968, p.15).

⁸⁵ *Onkelosz* / אונקלוס a II. század elején alkotó prozelita volt, eredeti neve valószínűleg Aquilas, vagy Aquila, és a keleti arámban, a babilóniai zsidóság körében torzult Onkelosszá, illetve Unkelosszá. Lefordította a Tórát görög nyelvre, amely zsidó körökben nagyon népszerű volt. Targumát (תרגום אונקלוס), a Tóra könyveinek arám fordítását, Izrael földjén foglalták írásba valószínűleg a II. század folyamán. Fordítása elismert volt zsidó körökben, a hagyományos kiadásokban mindig szerepel a héber szöveg mellett és a Talmud (Beráhot 8a) előírása szerint minden szombaton el kell azt olvasni, sőt egyenesen „a mi targumunknak (fordításunknak)” nevezi (Kidusin 49a). Megbízhatóságát, szöveghűségét Aquilas fordításához hasonlították, azért jelölték az ő nevével, és lett így az akkortájt Babilóniában ismertté vált Targum „szerzőjévé”. A Talmud (Megilá 3a) neki tulajdonítja a Tóra könyveinek arám fordítását, a Targumot, ami a Tóra szövegének szó szerinti fordítása. Onkelosz szisztematikusan eltávolítja fordításából az antropomorfizmusokat, és tartalmaz rabbi Ákivá iskolájának nézeteivel azonos anyagokat a háláhából és az ágádából is. Smuél Dávid Luzzato (1800-1865) monográfiát írt Onkeloszról, *Ohév gév* címmel 1830-ban.

⁸⁶ *Jonatán ben Uziél* / יונתן בן עוזיאל az I- II. században élt prozelita volt, eredeti neve valószínűleg Theodotion. Lefordította a Tórát görög nyelvre, amely töredékesen maradt csak meg. E fordítása zsidó körökben nagyon népszerű volt. Jonatán ben Uziél Targuma (תרגום יונתן בן עוזיאל), a Talmud (Megilá 3a) által neki tulajdonított Próféták könyveinek arám fordítása, feltehetőleg Izrael földjén

Ezra,⁸⁹ *Rasbam*,⁹⁰ *Ramban*,⁹¹ *Ovádjá Szfornó*.⁹² és a *Báál haturim*.⁹³ kommentárjai, valamint a *mászorá*.⁹⁴ jegyzetei.

keletkezett, de Babilóniában foglalták írásba a IV-V. század folyamán. Megbízhatóságát, szöveghűségét Theodotion (Jonatán ben Uziél) Tóra fordításához hasonlították, azért jelölték az ő nevével. Fordításának fő jellemzője, jellegzetessége, hogy parafrázisszerűen bővíti a szöveget, amely sok ágadászerű elemet is tartalmaz.

⁸⁷ Az arám eredetű *targum* (תרגום) szó fordítást jelent. A targumok a Tanah könyveinek fordításai arám nyelvre. Ezeket a fordításokat a szükség hozta magával. A polgári időszámítás előtti századokban a perzsák által használt birodalmi arám nyelv egyre jobban háttérbe szorította a héber nyelvet. A zsinagógában a héber nyelven olvasott bibliai szövegeket egyre kevesebben értették, ezért azokat le kellett fordítani arám nyelvre, hogy a jelen lévők megérthessék. Ezek nem egyszerű fordítások voltak csupán, hanem egyúttal magyarázatok is, így a targumok nem tekinthetők pusztán fordításoknak, azok inkább a rabbinikus korszak vallási felfogásának fontos irodalmi tanúi.

⁸⁸ *Rási* / רבי שלמה בן יצחק vagyis rabbi Slómó ben Jichák 1040-ben született a franciaországi Troyes-ban, és ugyanitt halt meg 1105-ben. A Biblia és a Talmud legnagyobb magyarázójaként ismerik világszerte. Alaptétele ez volt: „Én azonban csak az Írás szó szerinti értelmét keresem, vagy olyan ágadakat hozok, melyek azt egyszerű szavakkal meg tudják világítani.” Az első nyomtatott héber nyelvű könyv, amely Reggio di Calabriában jelent meg 1475-ben, Rási kommentárját is tartalmazta a Tórához. Azokkal a betűkkel nyomták, melyeket mindmáig Rási-betűknek nevezünk. Rási jelentőségét mutatja a Sulhán áruh / שלחן ערוך döntése (Oráh hájim 285 / ארה חיים קפ"ה) miszerint, aki a heti szidra szövegét Rásival olvassa ahelyett, hogy annak arám fordítását (Targum) olvasná, amint ez a Talmudban (Beráhot 8a) szerepel, az ekként is teljesítette ez irányú kötelezettségét.

⁸⁹ *Ábrahám ibn Ezra* / אברהם אבן עזרא 1089-ben (1092-ben?) született az akkor még muzulmán uralom alatt álló spanyolországi Tudelában, és 1164-ben (1167-ben?) halt meg Londonban. Költő, grammatikus, Biblia-komentátor, filozófus, fordító, csillagász és orvos volt. Biblia-komentárjait a szöveg elsődleges jelentése alapján írta tömör, lényegretörő stílusban, mely az elődök, valamint a kortársak nézeteit, nyelvtani magyarázatait is magukba foglalták. Biblia-komentárja 1488-ban, Nápolyban jelent meg először nyomtatásban.

⁹⁰ *Rasbam* / רבי שמואל בן מאיר vagyis rabbi Smuél ben Méir (1080-1160/58?). *Rási* lányának, Johevednek a fia, Észak-Franciaországban (Ramerupt/Ramereou) született. Kommentálta a Tórá (hiányosan maradt meg e kommentárja) és a Tanah egyéb könyveit is (csak néhány töredéke maradt meg). Közismertségre inkább a Toszáfot (a Talmudhoz fűzött magyarázatok a XI-XII. századból) egyik írójaként tett szert.

⁹¹ *Ramban* / רבי משה בן נחמן vagyis Rabbi Mose ben Nahman vagy Nahmanidész (1194-1270). Geronában született és Akkóban meghalt filozófus, kabbalista, exegéta, költő, orvos volt. Kommentálta a Tórá és Jób könyvét. Szintetizálta a francia-zsidó tóratudósok és a spanyol-zsidó bölcsek világi tudományát kommentárjaiban és egy újszerű magyarázatot adott.

⁹² *Ovádjá Szfornó* / עובדיה בן יעקב ספורנו (1470-1550) Itáliában élt orvos, filozófus, nyelvész, matematikus és Biblia-komentátor. Kommentárjai többnyire szerepelnek a *מקראות גדולות* / Mikráot gedolot-ban. Jóna könyvéhez írt kommentárja az 1724-28-as amszterdami kiadásban jelent meg először.

⁹³ *Báál haturim* / בעל הטורים vagyis Jáákov ben Áser (1280-1340). Tóra-komentárját Nahmanidészt követve írta, sok gemátriai toldalékkal bővítve. Legismertebb műve az Árbáá turim / ארבעה טורים, amely alapul szolgált a zsidó vallási törvénykódexnek, a Jozséf Káro által írt Sulhán áruh-nak / שלחן ערוך.

⁹⁴ Jáákov ben Hájim állította össze és az 1524-25-ös velencei kiadás óta mindig megtalálható.

3. A zsidó kommentárok alapelveiről⁹⁵

A tradicionális zsidó kommentárok írásának kezdete a talmudi kor irodalmában keresendő. A Tanah írásba foglalása utáni hagyományos zsidó irodalom a Tanah szövegének magyarázatában, az etikai és a vallási eszme alkalmazásában nyilvánul meg. Az akkori élet megváltozott körülményei és új kihívásai egyre újabb problémákat vetnek fel, új kérdések merülnek fel, a megváltozó és fejlődő élet megköveteli, hogy állást foglaljanak ezekkel szemben is. Ehhez az állásfoglaláshoz már nem elég a vallás kútforrásainak ismerete, ehhez az kell, hogy a hit szelleme, mint egységes világmagyarázó elv és történelemszemléleti princípium, valamint egységes életfelfogás irányítsa a gondolkodást. Másrészt az is szükséges, hogy akik magyarázzák a szöveget, azok a megváltozott élet körülményeihez igazítsák, úgy hogy a vallási eszme és igazság ne károsodjék. A tradicionális zsidó kommentár-irodalom e kettős célnak kell, hogy megfeleljen.

Az úgynevezett Szóbeli Tan alapműve a Talmud⁹⁶. A Talmudot olvasva láthatjuk, hogy mint lesz a gondolat törvénné, hiszen előttünk van a kiinduló alap: a Tórából levezetett törvény (Misna⁹⁷), majd a kötelező érvényű törvénné válás meghozatali vitájának jegyzőkönyve (Gemará⁹⁸). De megtalálható a Talmudban, hasonló kvantitatív helyet foglal el az ágádai rész, a posztbiblikus kor zsidóságának etikai, ám a Tanah-on alapuló költészete, filozófiája, kvázi mindene.

A Talmud írásával párhuzamos, lezárását követően (VI. század) annak szellemiségét folytató irodalmi alkotások műfaja: a midrások. Lényegében a zsidóságnak ez idő tájban

⁹⁵ Lásd e témához: Hoffer Ármin: Az ó-héber sz. irodalom magyarázata a zsidó hagyományos irodalomban / Bölcsészettudományi értekezés. (Trebitsch Bernát Bárá - Budapest-Orczy ház, 1894); Maas, F.: Von den Ursprüngen der rabbinischen Schriftauslegung. (In: Zeitschrift für Theologie und Kirche 52./1955. pp.129-161); Towner, W. S.: Hermeneutical System of Hillel and the Tannaim: A Fresh Look. (In: Hebrew Union College Annual 53/1982. pp. 101-135); Schwarz, A.: Der hermeneutische Analogie in der talmudischen Literatur. (Karlsruhe, 1897); uő: Der hermeneutische Syllogismus in der talmudischen Literatur. (Karlsruhe, 1901)

⁹⁶ A Talmud (תלמוד) héber szó jelentése: tanulás, tanítás. Átvitt értelemben jelenti a Tanah-ból kikövetkeztetett törvényi előírást ismertető és továbbfejlesztő tanítást. Kétféle Talmud ismeretes, úgymint: Jeruzsálemi Talmud (תלמוד ירושלמי), amelyet az V. században zártak le; és a Babilóniai Talmud (תלמוד בבלי), amelyet a VI. században véglegesítettek. Ha a Talmud szó önmagában szerepel, akkor az mindig a Babilóniai Talmudot jelenti. A Talmudról magyar nyelven bővebben: Blau Lajos: A TALMUDRÓL. (Budapest - Gabbiano Print, 2006)

⁹⁷ A szó etimológiájáról lásd: Bacher W.: Die älteste Terminologie der jüdischen Schriftauslegung. Ein Wörterbuch der bibelexegetischen Kunstprache der Tannaiten. (Leipzig, 1899. p. 122)

⁹⁸ A szó etimológiájáról lásd: Bacher W.: Gemara. In: Hebrew Union College Annual. (Cincinnati, 1904. pp. 26-36)

(III-VI. század) a legfontosabb irodalmi alkotásai a Talmud és a midrások, ezekből ismerszik meg a nép akkori gondolatvilága.

A Talmud jelentőségét nem csupán univerzális jellege adja, hanem az a tartós történelmi szerep is, melyet léte óta a zsidóság életében betölt. A zsidóságban évszázadokon át a Talmud (Szóbeli Tan) a Tanah (Írásbeli Tan) tekintélyét közelítette meg. A Tanah lezárása, kanonizálása után a zsidó irodalom immár annak magyarázatával foglalatostkodott. Az idők folyamán ez az interpretáció különböző formákat öltött, másként dolgoztak a talmudikus-, másként a gáonikus korban, megint másként a középkorban, de az alap: a hagyomány és az elődök munkájának feltétlen tisztelete mindig megmaradt.

A hagyományos zsidó kommentárokat két fő módszerrel hozták létre annak készítői. E módszerek: a *psát* (פשט) és a *drás* (דרש). A *psát* szó jelentése: felfed, feltár, megmagyaráz. A *drás* szó keresést, kutatást, vizsgálatot jelent. A két kifejezés jelentéséből is következik, hogy a *psát* az objektívebb módszer. A szavak egyszerű értelméből kiindulva kívánja megfejteni azok jelentését, a szavak kapcsolatából, összefüggéseiből pedig következtetni arra, amit egyszerűen jelenteni akarnak. A *psát* féle módszer nem magyaráz bele a szövegbe semmit, ami kimondottan nem olvasható ki belőle.

A *drás* ellenben olyan értelem után kutat, amire a kommentátornak szüksége van mondandójához, tanításához, de az a szó szerinti értelmezésből (*psát*) nem tűnik ki. A *drás* kiemeli a tartalmat eredeti összefüggéséből és a szövegbe belemagyarázza azt, amihez valamilyen kötődése van, és a szavakat a hagyomány alapján a maga szükségleteihez igazítja. A *drás* szubjektív módszer.⁹⁹ A valóságban, és esetünkben is nehéz, a kommentátorokat és magyarázataikat a fenti kritériumok alapján egymástól egyértelműen megkülönböztetni. Annyi azonban megállapítható, hogy a *psát* általában a szöveg nyílt értelméből és azok összefüggéseiből kiviláglik, de néha ki kell egészíteni a *drással*, mert a midrás nélkül nem lehetne megérteni azt. A *drás* a szöveg szavainak széles spektruma és mélyreható magyarázata, amely még jobban megvilágítja a szimplán is érthető szöveget, avagy szükség van a szöveg megértéséhez, a midrás által nyújtott „többletre.”

Másként: a *psát* többnyire objektív, mégha a teljesség kedvéért szüksége is van a midrásra; a *drás* viszont jórészt szubjektív.¹⁰⁰ A midrásokat, amint láthattuk, a szöveg jobb megérthetőségének előmozdítására szánták megírói. Az igazi tanulásra, amely a részleteket sem feledi el, hiszen praktikus célja van: a parancsok betartása, vagy az erkölcsi

⁹⁹ Lásd: צ' מפרשי המקרא (הוצ' מנגס, ירושלים, תשל"ה, כרך א', עמ' 6)

¹⁰⁰ Lásd: א' המשמעות הדתית של הפשטות המתחדשים, המקרא ואנחנו (הוצ' דביר, תשל"ט, עמ' 133-152)

nevelés. Mielőtt a modern nyelvészeti, irodalmi, történelmi, archeológiai stb. kutatómódszerek a bibliakutatásban előretörték, a kommentárok nem kötötték magukat egy kizárólagos módszerhez, mindkettőt egyformán használták. A szavak értelmének vizsgálata rugalmas volt, legalább annyira, mint a két módszer meghatározása.¹⁰¹

A Tanah könyveinek összegyűjtése és kanonizálása után is folytatódott annak szövegének értelmezése, magyarázata. Ebből alakult ki az ún. Szóbeli Tan, amely nélkül a bibliai szöveg részben érthetetlen maradt volna. Ez a Tan nemzedékről nemzedékre szálló szájhagyományként terjedt. Az idő változott, az egyik szellemi irányzatot követte a másik, de a Tanah örök érvényű tanításai kiállták az idő próbáját, nem utolsó sorban a kommentároknak és a kommentátoroknak köszönhetően.

A bibliamagyarázat fő iránya nem változott, az követte azon szabályokat, amelyeket annak idején felállítottak. A hagyományos zsidó irodalomban három bölcs nevéhez fűződik ezen szabályok megalkotása és rendszerbe foglalása. Az idősebb Hillél¹⁰² hét ilyen szabályt (מדות) állapított meg.¹⁰³ Rabbi Jismáél ben Elisa¹⁰⁴ tizenháromra¹⁰⁵ bővítette ki Hillél alapelveit,¹⁰⁶ majd rabbi Eliezer ben Joszi (hagalili)¹⁰⁷ megalkotta az értelmezés harminckettő szabálypontját.¹⁰⁸ Hillél hét alapelve a következő:¹⁰⁹

1. A könnyűről (csekélyről) a nehézre (jelentősre) következtetés és viszont (קל וחמר).
Például:¹¹⁰ „Az állandó, a mindennap bemutatandó áldozat (תמיד) elmulasztása esetén nem áll fent a kiirtás (כרה) /az Égi Törvényszék által/ büntetése és az az áldozat mégis feloldja a szombatot. Annál inkább feloldja a szombatot a peszáhi áldozat, melynek elmulasztására a kiirtás büntetése áll fent.”¹¹¹

¹⁰¹ Sגל, מ' ז': מבוא המקרא (ספר רביעי, עמ' 187).
Lásd: (187 עמ' רביעי, ספר המקרא)

¹⁰² Körülbelül ante 20 és a post 20 között tevékenykedett.

¹⁰³ סנחדרין ז' / תוספתא, סנחדרין ז'.

¹⁰⁴ A II. század első felében élt tannaita.

¹⁰⁵ א. סיפרא / Szifra. Vájikrá, Bevezetés. פרשת ויקרא, פתיחתא.

A hagyományos Talmud-kiadásokban is megtalálható a ברכות traktátus után:

קצור כללים משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהם.

¹⁰⁶ A többlet ott jelentkezik, hogy elődje ötödik pontjából ő még hét szabályt vezet le, a hatodikat kihagyja és tizenharmadiknak egy újat alkot.

¹⁰⁷ A II. században élt tannaita.

¹⁰⁸ A hagyományos Talmud-kiadásokban megtalálható a ברכות traktátus után:

שלשים ושתים מדות רברי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי.

¹⁰⁹ Felhasználva: Dr. Edelstein Bertalan: A Talmud törvényfejtő szabályai című írását. In: Molnár Ernő szerk.: A Talmud könyvei. (Ikva, 1989. p. 27. Reprint).

¹¹⁰ A példák nem tartoznak a Toszefta szövegéhez, azokat csak az érthetőség kedvéért iktattam a szövegbe!

¹¹¹ / תוספתא, פסחים ד'.

2. Szóanalógiából, a párhuzamos kifejezésekből hasonló eljárásra való következtetés. (גוררה שוה). Például: Az állandó áldozatnál (תמיד) a Tóra e szót használja: „במועדו”¹¹² (a maga idejében). Ugyanezen szót (במועדו) használja a peszáhi áldozatnál is a Tóra¹¹³, tehát a két áldozati fajta törvénye azonos, és így ahogyan a mindennapi áldozat, úgy a peszáhi áldozat is feloldja a munkatilalmat.¹¹⁴
3. Következtetés egy mondatból analóg törvényekre (בנין שב מכתוב אחד). Például: „Tanítják: „Öntse ki a vért és fedje be.”¹¹⁵ Amint a kezével önti ki a vért, úgy a kezével is fedje be azt, és ne a lábával, mert a Tóra utasítását pontosan kell betartani! Ráv Jozsef mondja: Mindezeknek az előírásoknak az atyja a vér.”¹¹⁶ Tehát a vér befedésére /por ráhintésére/ vonatkozó előírásokból következtetjük azokat.
4. Következtetés két Tóra-i versből analóg törvényekre (בנין שב משני כתובים). Például: „Írva van: „...foga miatt bocsássa őt szabadon.”¹¹⁷ Ebből következik, hogy az ura még egy kiütött tejfog (amely helyett új fog nő majd) miatt is bocsássa szabadon, mert az előző mondatban így áll: „...szeme miatt bocsássa őt szabadon.”¹¹⁸ Miként a szem olyan testrész, amely nem nő újra, úgy a fogak is olyanok, amelyek nem nőnek újra. Azt lehetne gondolni, hogy csak a fog és a szem miatt kell szabadon bocsátani a rabszolgát. Honnét a bizonyíték, hogy a többi újra nem növe testrészek megsértésének is szabadulás a következménye? Kössük össze a két mondatot! A szem nem olyan mint a fog, s a fog nem olyan mint a szem, ám abban mégis egyezők, hogy sérülés esetén nem nőnek újból. Tehát amiként ezek miatt, azonképpen mindazon testrészek miatt, amelyek nem nőnek újra, a rabszolgát el kell bocsátani!¹¹⁹
5. Az általánosnak a meghatározása a különleges segítségével és viszont (כלל ופרט). Tehát ha a Szentírás valamely törvényt általánosságban mindenre kimond, és mégis megismétel egy ezen általánosságban már bennfoglalt speciális dolgot, akkor azáltal valami új dolgot jelez vagy az általánosságra, vagy a speciálisra.¹²⁰
6. Tárgyi analógia, vagyis hasonló dolgokra vonatkoztatni egy más helyről (כיוצא בו ממקום אחד). Például: „A peszáhi áldozat a közösség áldozata és a mindennapi

¹¹² M.IV. XXVIII,2.

¹¹³ M.IV. IX,2.

¹¹⁴ Talmud jerusálmí, Peszáhim VI,1.

¹¹⁵ M.III. XVII,13.

¹¹⁶ Talmud, Sábát 22a.

¹¹⁷ M.II. XXI,27.

¹¹⁸ M.II. XXI,26.

¹¹⁹ „פרשה משפטים, מסכת דנויקין: פרשה ט”

Mehiltá / מכילהא - פרשה משפטים, מסכת דנויקין: פרשה ט” / Mehiltá M.II. XXI,27. mondatához.

Mehiltá / מכילהא: Mózes II. könyvéhez készült háláhikus midrás-gyűjtemény a III. századból.

¹²⁰ E szabályt bővítette Rabbi Jismáél ben Elisa és így lett az ő alapelveinek száma tizenhárommá.

áldozat is a közösség áldozata. Amiként a mindennapi áldozat (a közösség áldozata) a szombatot feloldja, úgy a peszáhi (szintén a közösség áldozata) is feloldja a szombatot.”¹²¹

7. A tartalmi összefüggésből való következtetés (דבר הלמד מענינו).

Rabbi Jismáél ben Elisa tizenhárom alapelve a következő:

1. A könnyűről (csekélyről) a nehézre (jelentősre) következtetés és viszont.

(קל וחמור)

2. Szóanalógiából, a párhuzamos kifejezésekből hasonló eljárásra való következtetés.

(גזרה שוה)

3. Következtetés egy, és következtetés két mondatból analóg törvényekre.

(בנין אב מכתוב אחד ובנין אב משני כתובים)

4. A különleges meghatározása az általános segítségével.

(כלל ופרט)

5. Az általános meghatározása a különleges segítségével.

(פרט וכלל)

6. Két általánosítás, amelyek között egy részletezés van, így az korlátozza a kettő hatályát.

(כלל ופרט וכלל)

7. Általánosítás, amely részletezésre szorul, és részletezés, amely általánosításra szorul.

(כלל הצריך לפרט ופרט הצריך לכלל)

8. Ha egy általánosításból kiemelnek egy részletkérdést, az nemcsak arra a részletre vonatkozik, hanem az általánosban foglaltakra is.

(דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא)

9. Ha egy általánosítás részletét külön tárgyalják speciális volta miatt, azt könnyítés céljából teszik, és nem azért, hogy nehezítsenek rajta.

(דבר שהיה בכלל ויצא ליטעון טעון אחד שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר)

10. Ha az elkülönítés más tárgyra vonatkozik, az bizonyos esetekben könnyítés célját szolgálhatja, más esetekben súlyosbítás lehet a célja.

(אם יצא ליטעון טעון אחד שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר)

11. Egy részletkérdés, amely egy általánosításban foglaltatik, de azután az írás másképp dönt felőle, arra az általános rendelkezések nem vonatkoznak többé, míg az írás nem rendelkezik úgy.

(יצא לידון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב בפירוש)

¹²¹ Toszefta, Peszáhim IV. fejezet. / תוספתא, פסחים ד'.

12. A tartalmi összefüggésből való következtetés.

(דבר הלמד מענינו ודבר הלמד מסופו)

13. Ha két mondat ellentétben áll egymással, csak egy harmadik mondat alapján lehet dönteni, amely összhangba hozza azokat.

(שני כתובין המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם)

Rabbi Eliezer ben Joszi (hagalili) harminckét értelmezési szabálya gyakorlatilag az előzőekben ismertettek további variálása. Ezek a szövegmagyarázati szabályok főleg logikai alapelveket tartalmaznak. Céljuk, hogy a szentírási szöveg alapján új tantételeket és törvényeket állapítsanak meg. A Hillél-féle hét értelmezési szabály közül négy nyugszik logikai alapon (1-5-6-7), míg a többi (2-3-4) filológiai következtetési módszer. A hét szabály céljában és formájában a Tóra szövegének magyarázatára irányul, mégis a bennük megnyilatkozó logikai szellem jut érvényre a hagyományos tanításban.

Maga a hagyomány ügyelt arra, hogy a logika szerepe ne csökkenjen a hermeneutikai törekvések folytán, és igyekezett a szabályokat újabb szabályozással érvényességük körére szorítani, nehogy a helytelen alkalmazás folytán téves eredmények jöjjenek létre. A logikai elvek bírálatának az a célja, hogy ellenőrizze használhatóságukat, megbízhatóságukat és megállapítsa alkalmazhatóságuk körét. Igen szemléletes példa erre a következő néhány mondat a Jeruzsálemi Talmudból:

„Betira vénei előtt homályos volt, hogy mi a törvény az esetben, ha a peszáh előtti nap, a niszán hónap 14-e szombatra esik. Vajon a peszáhi áldozat megszünteti-e a szombati munka tilalmát, avagy nem? Tudtukra jutott, hogy ott tartózkodik Hillél. Őt kérdezték meg, mire ő így felelt: Nem csak a peszáhi áldozat, de más áldozatok kötelme is feloldja a szombati munka tilalmát. Tételét három módszerrel is bizonyította: tárgyi analógiával,¹²² könnyűről a nehézre következtetéssel¹²³ és szóanalógiával¹²⁴. Betira vénei meghallgatván Hillél érveléseit így válaszoltak: Mindhárom következtetésedre van ellenvetésünk (יש לו תשובה)! A tárgyi analógiád érvénytelen, mert a mindennapi áldozatnak kiszabott mértéke van, a peszáhi áldozatnak ellenben nincsen. A könnyűről a nehézre következtetésed szintén helytelen, mihelyt belátod, hogy a mindennapi áldozat a szentek

¹²² Lásd: Hillél féle 6. pont.

¹²³ Lásd: Hillél féle 1. pont.

¹²⁴ Lásd: Hillél féle 2. pont.

szentje. A szóanalógiád is helytelen, mert elvi álláspont, hogy egy ember önmagától nem állíthat fel szóanalógiai következtetést (azt a hagyománynak kell elismernie).”¹²⁵

Láthattuk, hogy Betira véneinek válasza szigorúan körvonalazta a logikai következtetések érvényét. A tárgyi analógiánál az analógia hiányos voltát állapítják meg, hiszen a mindennapi áldozat jellegében tér el a peszáhi áldozattól, nem lehet a két fajtát egy kalap alá venni. A könnyűről a nehézre történő következtetés esetében elvész a következtetés alapja, mivel a mindennapi áldozat magasabb értékű, súlyosabb tényező, tehát ilyen következtetés esetén az értékkülönbségnek kifejezettnek és sorrendileg pontosnak kell lennie. A szóanalógiánál pedig nem elegendő az, hogy kétszer egyazon szó található különböző szövegekben, ehhez még a hagyomány által való megerősítés is szükséges. A hagyományos irodalom tehát nem fogad el kritika nélküli logikai, vagy hermeneutikai következtetéseket. Az elvek és szabályok (filológiai és logikai-filozófiai) fent idézett összeállításai pedig azt bizonyítják, hogy a helyes gondolkodás metódusain is elmélkedtek, elmélyedtek és keresték az elvi meghatározásokat.

A filológiai- és a logikai-filozófiai kommentár közti különbség hasonlít a *psát* és a *drás* közötti különbséghez. A filológia ugyanis többnyire állhat logikai alapon, míg a logikai-filozófia kénytelen kimagyarázni sok ellentétet amely a logika és a szöveg között felmerül. Létezik még a kommentárok fajtái között az allegorikus kommentár is, bár ez korántsem oly nagy mennyiségű és elterjedt, mint a *psát* és a *drás*. Ellentétben az előbb említettekkel, amelyek igyekeznek megfejteni a szöveg háláhikus¹²⁶ és ágádikus tartalmát akár objektív, akár szubjektív módon, az allegória elve elveti a szöveg szó szerinti, nyilvánvaló értelmét és úgy tekinti, hogy a szöveg ugyan egyet mond, de mégis mást akar kifejezni. A szöveg számára csak „öltözet”, amely eltakarja az igazi lényegét.

Tulajdonképpen az egész talmudi- és midrás-irodalmat a Tanah valamilyen magyarázataként lehet felfogni. Ennek az irodalomnak a magyarázó jellege a háláhikus és az ágádikus midrásokban észlelhető a legjobban. A háláhikus midrások általában nem preferálják a szöveg *psát*-szerű magyarázatát. Inkább kibővítik jelentését, hogy abból

¹²⁵ Talmud jerusálami, Peszáhim VI,1.

¹²⁶ A háláhá (הלכה) szó vallási törvényt, járandó utat (a הלכה = menni szóból származtatva) jelent. A háláháról, magyar nyelven, bővebben:

- Bloch Mózes: Az ethika a halákhában. In: A BUDAPESTI ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ-INTÉZET ÉRTESITŐJE AZ 1885-86-iki TANÉVRŐL. Budapest, 1886. 84 old.
- Guttman Mihály: Bevezetés a haláchába. In: A BUDAPESTI ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ-INTÉZET ÉRTESITŐJE AZ 1908-1909. TANÉVRŐL. Budapest, 1909. 47 old. és A BUDAPESTI ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ-INTÉZET ÉRTESITŐJE AZ 1912-1913. TANÉVRŐL. Budapest, 1913. 39 old.

kifejthessenek, avagy megalapozhassanak egyes háláhákat. Az ágádikus midrásoknak is hasonló a technikája, hiszen azok általában olyan erkölcsi útmutatásokat szűrnék le a szövegből, amelyek túlhaladják annak eredeti értelmét, s így gyakran megtörténik, hogy ugyanabból a szövegből többféle következtetést vonnak le. Jeremiás írja: „Nemde olyan az én igém mint a tűz, úgymond az Örökkévaló és mint a kalapács, mely a sziklát zúzza.”¹²⁷ Ebből a mondatból a Talmud ekként következtet: „Amint a kalapács ütése nyomán egyszerre több szikra száll fel, akként értelmezhető egy mondat többféleképpen.”¹²⁸

¹²⁷ Jirmejá XXIII,29.

¹²⁸ Talmud, Szánhedrin 34a.

II. A könyv szerkezete és rövid tartalma

Jóna könyvét két fő összetevőre lehet felosztani. Mindegyik részt a prófétához szóló isteni utasítás vezeti be.¹²⁹ Az első rész cselekménye főként a tengeren (a hajón és a hal belsejében), míg a második a szárazföldön (Ninivében és a városon kívül) történik.

Jóna könyvének szerkezete:

1. I - II. fejezet - <i>Jóna engedetlensége</i> I,1-2. III,1-2. I,3. III,3-4. I,4-16. III,5-IV,5. II,1-11. IV,6-11.	2. III - IV. fejezet - <i>Jóna engedelmissége</i>

Jóna könyvének rövid tartalma szerkezeti beosztása szerint:

1. I - II. fejezet - <i>Jóna engedetlensége</i>	
I,1-2.	- Jóna megbízást kap az Örökkévalótól, hogy Ninivébe menjen.
I,3.	- Jóna nem tesz eleget a parancsnak, hanem el akar menekülni a feladat és az Örökkévaló elől és egy Tarsisba induló hajóra száll Jaffóban.
I,4-16.	- Az Örökkévaló vihart támaszt és a hajó az elsüllyedés határára jut, amelynek oka: Jóna engedetlensége. Jónát (a vihar okát) a tengerészek a tengerbe dobják és felismerik az Örökkévaló természetfölötti hatalmát, hiszen a vihar eláll.
II,1-11.	- Jónát, az Örökkévaló parancsára egy hal elnyeli, majd a szárazföldre teszi. Így Jóna megtapasztalja Isten mindenek feletti hatalmát.
2. III - IV. fejezet - <i>Jóna engedelmissége</i>	
III,1-2.	- Jóna megbízást kap az Örökkévalótól, hogy Ninivébe menjen.
III,3-4.	- Jóna eleget tesz a parancsnak és hirdeti Isten ítéletét.
III,5-IV,5.	- A niniveiek megbánják bűneiket és megtérnek.
	Isten ezért megváltoztatja szándékát és megbocsát a megtért városnak. Jóna nem örül a dolgok ilyenén alakulásának és reménykedve

¹²⁹ I,1 és III,1.

megy ki a városból, hogy lássa mi fog történni.

- IV,6-11. - Az Örökkévaló egy példázat által megtapasztaltatja Jónával (ricinusfa növesztésével és elszáritásával), hogy minden teremtmény (ember, állat, növény stb.) az Ő kegyelmétől függ.

III. Néhány különleges szerkezeti egység

Jóna könyvének első fejezetében egy érdekes nyelvi-stiláris alakzatot, ún. khiazmust fedezhetünk fel, mely nevét a görög rétoroktól kapta (khi = X). Lényege egy szintagmának vagy mondatszerkezetnek fordított ismétlése egy mondaton vagy szövegrészen belül.

- a. A tengerészek félelme - 5a.
 b. A tengerészek imádkoznak isteneikhez - 5b.
 c. A tengerészek könnyítenek a hajón - 5c.
 d. A hajóskapitány beszél Jónával - 6.
 e. A tengerészek egymással beszélnek - 7.
 f. A tengerészek kérdezik Jónától: Ki vagy te? - 8.
 g. Jóna vallomása - 9.
 f¹. A tengerészek kérdezik Jónától: Mit tettél? - 10.
 e¹. A tengerészek kérdezik Jónától: Mit tegyünk? - 11.
 d¹. Jóna beszél a tengerészekkel - 12.
 c¹. A tengerészek megpróbálnak kievezni a szárazföldre - 13.
 b¹. A tengerészek imádkoznak az Istenhez - 14.
 a¹. A tengerészek félik az Örökkévalót - 15-16.¹³⁰

Jóna könyvének második fejezete több szempontból is párhuzamos az első fejezettel:

Tengerészek

Jóna

I,4. Válságos helyzet a tengeren.
 tengerben.

II,4-7a. Válságos helyzet a

¹³⁰ Radday, Y.: Chiasmus in Hebrew Biblical Literature. (In: Chiasmus in Antiquity: Structures, Analyses, Exegesis. Hildesheim, 1981. p. 60) nyomán.

I,14. Imádkoznak az Istenhez. Istenhez.	II,3 és 8.	Imádkozik az
I,15b. Megmenekülnek a vihartól. vízbefúlástól.	II,7b.	Megmenekül a
I,16. Áldozatot mutatnak be és fogadalmat ajánl fogadalmat ajánlanak Istennek.	II,10.	Áldozatot és Istennek.

Jóna könyve első felének struktúrája bizonyos mértékben hordozza Jóna könyvének egyik lehetséges üzenetét, tanítását is. Jóna, Istentől való menekülését, távolodását, testileg-erkölcsileg történő egyre mélyebbre süllyedését, „levését” világosan nyomon követhetjük, hiszen: lement Jáfóba,¹³¹ lement a hajóba,¹³² lement a hajó aljába,¹³³ a hal gyomrába került,¹³⁴ az alvilág belsejéből könyörgött,¹³⁵ a mélység vette körül,¹³⁶ a föld reteszei bezárultak mögötte.¹³⁷ Ennél mélyebbre már nem lehet jutnia egy embernek! Innét emelkedik ki Jóna, az Isten kegyelméből: „Segítség az Örökkévaló!”¹³⁸ Isten által minden megfordul és ami addig „lefelé” tartott, az most „felfelé” tart és Jóna ezek után már nem menekül Isten elől, hanem megcselekszi azt, ami elől el akart menekülni: elmegy Ninivébe.¹³⁹

Az egész könyv struktúrája is üzenetet hordoz, hiszen a struktúra itt az üzenetnek, a tanításnak is eklatáns kifejezője:

I. fejezet

III. fejezet

I,2. Megszólítás, utasítás, feladat.
feladat.

III,2. Megszólítás, utasítás,

I,3. Jóna „fölkelt”, de nem engedelmeskedik
engedelmeskedik.

III,3. Jóna „fölkelt” és

I,4. Isten cselekszik - pusztulással fenyeget.
fenyeget.

II,4. Jóna cselekszik - pusztulással

I,5. A hajósok hisznek és cselekszenek.
cselekszenek.

III,5. Ninive lakói hisznek és

I,6. A hajó kapitánya cselekszik.

III,6. Ninive királya cselekszik.

I,7-13. A hajósok keresik
a megmenekülés lehetőségét.

III,7-8. A niniveiek keresik
a megmenekülés lehetőségét.

I,14-15. A hajósok imádkoznak Istenhez
és cselekszenek.

III,8-9. A niniveiek imádkoznak Istenhez
és

cselekszenek.

¹³¹ I,3.

¹³² Uo.

¹³³ I,5.

¹³⁴ II,1.

¹³⁵ II,3.

¹³⁶ II,6.

¹³⁷ II,7.

¹³⁸ II,10.

¹³⁹ III,3.

I,15-16. A hajósok megmenekülnek.

II. fejezet

fejezet

II,1. Jóna megmenekül.

II,2-10. Jóna imádkozik.

II,11. Isten válaszol.

tanít.

III,10. A niniveiek megmenekülnek.

IV.

IV,1. Jóna haragszik.

IV,2-3. Jóna imádkozik és kér.

IV,4-11. Isten válaszol és

IV. Preparáció, transláció és tradicionális zsidó interpretációk

Rövidítések:	<i>abs.</i> - absolutus	<i>juss.</i> - jussivus
	<i>act.</i> - activum	<i>m.</i> - masculinum
	<i>adj.</i> - adjectivum	<i>nif.</i> - nifal
	<i>adv.</i> - adverbium	<i>n.</i> - nomen
	<i>apoc.</i> - apocopatum	<i>num.</i> - numerus
	<i>art.</i> - articulus	<i>ord.</i> - ordinalia
	<i>coh.</i> - cohortativus	<i>pass.</i> - passivum
	<i>con.</i> - coniunctio	<i>pers.</i> - person
	<i>const.</i> - constructus	<i>pf.</i> - perfectum
	<i>f.</i> - femininum	<i>pi.</i> - piel
	<i>hif.</i> - hifil	<i>pl.</i> - pluralis
	<i>hit.</i> - hitpael	<i>pre.</i> - prepozicio
	<i>int.</i> - interrogativ	<i>pro.</i> - pronomen
	<i>interj.</i> - interjekcio	<i>pt.</i> - participium
	<i>imp.</i> - imperativus	<i>q.</i> - qal
	<i>impf.</i> - imperfectum	<i>sing.</i> - singularis
	<i>inf.</i> - infinitivus	<i>v. c.</i> - vav consecutivum

Megjegyzések:

- az Örökkévaló nevei, megnevezései; valamint a személy- és városnevek nem szerepelnek a preparációban;
- a kötőjel (-) után lévő szavak igék esetében annak gyökbetűit; főneveknél az egyesszámú ragozatlan-, ill. a csak többes számban előforduló alakot; egyéb esetekben pedig a ragozatlan alakot jelzik.

Jona I,1.

נִיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי לְאָמֹר:

נִיְהִי - היה + ו : v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. apoc. - volt

דְבַר־ - דָּבָר : n. m. sing. const. - szava

אֶל־ : pre. - -hoz

בֶן־ - בֵּן : n. m. sing. const. - fia

לְאָמֹר - אמר + ל : pre. + q. inf. const. - mondván

Volt az Örökkévaló szava Jónához, Ámitáj fiához, mondván:

Rabbi Eliezer a cárefátái özvegy fiának véli Jónát, kit Élijáhu próféta keltett életre.¹⁴⁰ Ekként magyarázza feltevését: „Erre az asszony így szólt Élijáhuhoz: Most már tudom, hogy Isten embere vagy és az Örökkévaló szava a szádban igazság (*emet/אמת*)”¹⁴¹. Ezért nevezték volna Jónát Ámitáj fiának (בן אמת).¹⁴² Jóna törzsére nézve több elgondolása is van a *midrásoknak*.¹⁴³ *Rabbi Lévi* szerint Áser törzséből származik Jóna, mert: „Áser nem űzte ki Akkó lakóit, sem *Cidón* lakóit...”;¹⁴⁴ és az Örökkévaló ekként utasítja Élijáhut, mielőtt feltámasztaná az özvegy fiát: „Kelj föl, menj Cárefátába, mely *Cidóné*...”¹⁴⁵ *Rabbi Johánán* Zebulon törzséből eredezteti Jónát, mert Gát-Chéfer, hol Jóna élt,¹⁴⁶ Zebulon területén volt.¹⁴⁷ Bölcsseink az ellentétet úgy oldják fel, hogy anyai ágon Áser, míg apai ágon Zebulon törzsének fia volt.¹⁴⁸ Jónát Elisa avatta prófétává, mert vele azonosítottak „a prófétafit” (בני הנביאים),¹⁴⁹ ki Jéhut kente fel királlyá.¹⁵⁰ Jóna, e vagyonos embert,¹⁵¹

¹⁴⁰ Királyok I. XVII. fejezet.

¹⁴¹ Királyok I. XVII,24.

¹⁴² מדרש תהלים כ"ו: ז' / Midrás tehilim 26:7.

מדרש תהלים / Midrás tehilim vagy שחר טוב / Sohér tov. Agádikus midrás-gyűjtemény a Zsoltárok könyvéhez. Végső lezárása a XIII. századra tehető, de sok jóval régebbi midrást is tartalmaz.

1512-ben jelent meg először nyomtatásban, Konstantinápolyban.

¹⁴³ תלמוד ירושלמי, מסכת סוכה פרק ה' הלכה א' / Talmud jerusálmi, Szuká V,1.

Nagy valószínűséggel ez lehetett az alábbi midrások alapja:

ילקוט שמעוני - רמז תקנ"ב / Jalkut Simoni 550. utalása;

מדרש רבה - פרשה צ"ח: י"א / Midrás rábbá - Berésit, 98:11.

¹⁴⁴ Bírák I,31.

¹⁴⁵ Királyok I. XVII, 24.

¹⁴⁶ Királyok II. XIV,25.

¹⁴⁷ Józsuá XIX,13.

¹⁴⁸ מדרש רבה - פרשה צ"ח: ט"ז / Midrás rábbá - Berésit, 98:16.

¹⁴⁹ Királyok II. IX,1.

¹⁵⁰ Királyok II. IX,6.

¹⁵¹ Alapja a Talmud, Nedárim 38a.

A következőkből vezeti le Jóna gazdag mivoltát: „Megadta bérét...” -Jóna I,3.

akkor lett prófétává, mikor a jeruzsálemi Szentélyben, szukotkor, részt vett a vízmerítés örömnepén.¹⁵²..

Jona I,2

קום לך אל־ניניוה העיר הגדולה וקרא עליה כִּי־עָלְתָה רָעָתָם לְפָנָי:

קום - קום : *q. imp.* - kelj föl

לך - הלך : *q. imp.* - menj

אל־ : *pre.* - -be

העיר - עיר + ה : *art. + n. f. sing.* - a város

הגדולה - גדולה + ה : *art. + adj. f. sing.* - a nagy

וקרא - קרא + ו : *con. + q. imp.* - és kiált

עליה - על : *pre. 3. pers. f. sing.* - rá

כי־ : *pre.* - mert

עָלְתָה - עלה : *q. pf. 3. pers. f. sing.* - felszállt

רָעָתָם - רעה : *n. f. sing. const. 3. pers. m. pl.* - gonoszságuk

לְפָנָי - לפנים + ל : *pre. + n. m. pl. const. 1. pers. sing.* - elém

Kelj föl, menj Ninivébe,¹⁵³ a nagy városba, és kiált rá, mert gonoszságuk felszállt elém!

Ninive elleni próféciákat tartalmaz Náhúm könyve is. *Jonatán ben Uziel Targumában* megjegyzi, hogy Jóna Náhúm¹⁵⁴ előtt prófétált Ninive ellen.¹⁵⁵ A prófétának nem a ninivei volt az első küldetése, mert II. Jeroboám izraeli király idejében az ország határainak a visszaállítását kellett hirdetnie: „Ő szerezte vissza Izraél határát Chamát felől, a sivatag tengeréig, az Örökkévalónak, Izraél Istenének szava szerint, melyet szólt szolgálja, a Gát-Chéferből való Jóna, Amittáj fia, próféta által.”¹⁵⁶ *Ibn Ezra* görög bölcsekre hivatkozik,

¹⁵² Talmud jerusálmi, Szuká V,1. Ez lehetett a / תלמוד ירושלמי, מסכת סוכה פרק ה' הלכה א' / ילקוט שמעוני - רמז תקנ" / Jalkut Simoni 550. utalásának alapja.

¹⁵³ Ninive nevével először a Tórában találkozunk (M.I. X,11), mint a Nimród (a vadász, az ölésre kész ember megtestesítője) által alapított város. Asszíria fővárosaként a *Gonosz Birodalmának legbűnösebb városát* testesítette meg a könyv szerzőjének szemében, és az emberi gonoszság fővárosát szimbolizálta.

¹⁵⁴ Náhúm próféciái valószínűleg ante 663-612 között hangzottak el. A próféciák elhangzásának pontos ideje a könyvből nem állapítható meg egyértelműen. Mivel Asszíria hatalmának virágjában van (II,13; III,1), ebből arra lehet következtetni, hogy a próféciák Assur-bán-apli halála előtt (ante 627) hangzottak el. Leginkább Menassé király korára (ante 687-642) gondolhatunk, aki maga is asszír fogságba került, valószínűleg azért, mert részt vett az Assur-bán-apli elleni összeesküvésben (Kronikák II. XXXIII,11).

Másfelől viszont a próféta a közeli jövőben várja Ninive pusztulását, ami pedig az Assur-bán-apli halála utáni időre utalhat, amikor vészes hanyatlásnak indult az Asszír Birodalom.

¹⁵⁵ Jonatán Targuma Náhúm I,1-hez / "א, "א / תרגום יונתן לנחום פרק א', א' / "א

¹⁵⁶ Királyok II. XIV,25.

akik szerint ez az Ortia nevű város, de nem ad nekik hitelt.¹⁵⁷ Jóna könyve egy nem zsidó városra vonatkozó próféciával foglalkozik, ezért *Radak*.¹⁵⁸ ekként indokolja, hogy miért is került be a Tanah-ba e könyv.

1. Izrael kedvéért, hogy tanuljon abból, miszerint egy nem zsidó város bűnbánatot gyakorolt, míg Izrael a próféták fenyegetései, illetve a megsemmisülés és a száműzetés megjövedölése ellenére sem bánta meg bűneit.

2. Azért, hogy tanuljunk azokból a csodákból, amelyeket Isten tett prófétájáért, hogy az képes volt átvészelni három napot és három éjjelt a hal gyomrában, amíg kijutott belőle.

3. Arra tanít e könyv minket, hogy Isten az igaz megbánást tanúsító bűnösöknek irgalmat biztosít, tekintet nélkül azok népi, nemzeti hovatartozására.¹⁵⁹

Jona I,3

וַיִּקָּם יוֹנָה לְבָרֶחַ תְּרִשִּׁיָּה מִלְּפָנָי יְהוָה וַיֵּרֵד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֲנִיָּה בָּאָה תְּרִשִּׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ
וַיֵּרֵד בָּהּ לְבוֹא עִמָּהֶם תְּרִשִּׁיָּה מִלְּפָנָי יְהוָה:

וַיִּקָּם - וַיִּקָּם + קוּם : v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. - fölkelt
 לְבָרֶחַח - לְבָרַח + לְ : pre. + q. inf. const. - megszökni
 מִלְּפָנָי - מִן + לְ + פָּנָה : pre. + pre. + n. m. pl. const. - elől
 וַיֵּרֵד - וַיֵּרֵד + יָרַד : v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. apoc. - lement
 וַיִּמְצָא - וַיִּמְצָא + מָצָא : v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. - talált
 אֲנִיָּה : n. f. sing. - hajó
 בָּאָה - בָּאָה + בּוֹא : q. pt. act. f. sing. - jövő/menő
 וַיִּתֵּן - וַיִּתֵּן + נָתַן : v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. - adott
 שְׂכָרָהּ - שְׂכָרָה : n. m. sing. 3. pers. f. sing. - bérét
 וַיֵּרֵד - וַיֵּרֵד + יָרַד : v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. apoc. - lement
 בָּהּ - בָּהּ + בְּ : pre. 3. pers. f. sing. - bele
 לְבוֹא - לְבוֹא + לְ : pre. + q. inf. const. - jönni/menni
 עִמָּהֶם - עִמָּם : pre. 3. pers. m. pl. - velük
 מִלְּפָנָי - מִן + לְ + פָּנָה : pre. + pre. + n. m. pl. const. - elől

¹⁵⁷ Mikráot gedolot / Mikráot gedolot Jona I,2.

¹⁵⁸ *Radak* / רד"ק vagyis rabbi Dávid Kimhi a franciaországi Norbonne-ban született 1160-ban és ugyanott halt meg 1235-ben. Kiváló nyelvész és Biblia-kommentátor volt, Rási mellett az ő kommentárjai a legismertebbek. Héber szótára és nyelvtana a későbbi idők keresztény hebraistáira is nagy hatással volt. A bibliai szöveget annak elsődleges jelentésének megfelelően magyarázta, gyakran tárgyalt nyelvészeti problémákat is, miközben nem kerülte el a homiletikai magyarázatokat sem. „Világosan, szinte tömondatokkal vezeti olvasóját a bibliai szöveg útvesztőjében, számtalan grammatikai elemmel tarkítva mondanivalóját” -írta róla Dán Róbert. (Humanizmus, reformáció, antitrinitarizmus és a héber nyelv Magyarországon. Akadémiai - Budapest, 1973. p. 10) Biblia-kommentárja 1486-ban, Soncinóban jelent meg nyomtatásban először.

¹⁵⁹ Mikráot gedolot / Mikráot gedolot Jona I,1.

Fölkelt Jóna megszökni Tarsisba¹⁶⁰ az Örökkévaló elől. Lement Jáfóba¹⁶¹ és talált Tarsisba menő hajót. Megadta bérét és lement bele, Tarsisba menni velük az Örökkévaló elől.

A *midrás* a szökésről a következőket írja:¹⁶² Miért akart megszökni Jóna? Először: Isten elküldte Jónát Izrael városait visszatéríteni és a próféciája megvalósult, Izrael városai megtértek. Másodsor: Isten elküldte Jónát Jeruzsálem pusztulását megjövendőlni. Ám Jeruzsálem lakói megtértek, ezért megkönyörült rajtuk Isten és nem pusztította el Jeruzsálemet. Így Jóna próféciája nem valósult meg, ezért azt mondták neki: „hamis próféta”. Harmadsor: Isten elküldte Jónát megjövendőlni Ninive pusztulását. Gondolta Jóna magában: A nem zsidók is megtérhetnek, és akkor ők is azt mondják majd nekem: „hamis próféta”. Hát nem elég, hogy Izrael fiai mondják? Miért kell nekem az, hogy a nem zsidók is mondják majd: „hamis próféta”? Elmenekülök inkább egy olyan helyre, ahol nem található Istennek tisztelése/becsülése.¹⁶³ Egy *ágádá*¹⁶⁴ megmagyarázza, hogy honnét is volt bátorsága Jónának a szökéshez: Jóna lement Jáfóba, de nem talált ott hajót. Hozott a Szent-áldott-ő viharos szelet egy hajóra, amely két napi járás távolságra volt, de visszatérítette azt Jáfóba. Láta ezt Jóna, megörült szívében és gondolta: Most már tudom,

¹⁶⁰ A Tóra leszármazási táblázata szerint Noé fiának, Jávánnak egyik fiúgyermekét Tarsisnak hívták (M.I. X,4). Tarsisnak nevezték azt a féldrágakövet (krizolit) is, amely a főpap „ítélő melldíszének” (השן משפט) negyedik sorában helyezték el (M.II. XXVIII,20). Benjámin unokájának is ez volt a neve a Krónika II. VII,10. tanúsága szerint, sőt Perzsia és Média hét fejedelme közül az egyik a Tarsis névre hallgatott (Eszter I,14). Tarsis néven több város is köztudomású volt az akkor ismert világból. Ilyen nevű várost találhattunk Kisázsiaiban, Szicíliaiban, Szardínia szigetén és az Ibériai-félszigeten is. Közös bennük, hogy mindegyikhez csak hajóval lehetett, vagy volt célszerű eljutni Izrael földjéről. A Szeptuaginta és a Vulgata a várost Karthágóként azonosítja Jehezkel XXVII,12. alapján. Tarsis a biblikus időkben a jólét, a gazdagság megtestesítője volt, amint a Királyok I. könyvében (X,22) is olvashatjuk: „...három évben egyszer szokott érkezni a Tarsis-hajóraj, szállítva aranyat és ezüstöt, elefántok csontját, majmokat és pávákat.” Jonatán ben Uziel Targumában mindenhol, míg Száádjá gáon az egész Tanah-ban „tengernek” fordítja a Tarsis szót. A könyvünkben szereplő Tarsis valószínűleg az Ibériai-félszigeten lévő, föníciaiak alapította kereskedővárossal (Tartessus) azonos, melyet az akkori időkben a megismerhető világ legszélső pontjának tartottak.

¹⁶¹ Tengerparti kikötőváros a Földközi-tenger partján. Jeruzsálem tengeri kikötőjének számított és a Szentély városától északnyugatra, mintegy 60 kilométernyire feküdt.

¹⁶² ילקוט שמעוני - רמז תקנ"ג ליונה א"ג: ג" / Jalkut Simoni 550. utalása Jóna I,3-hoz, valamint מדרש תנחומא ויקרא סימן ח" / Midrás Tánhumá, Vájikrá 8. és részben a

ספר האגדה - ל"ד: קמ"ב / Széfer háágádá XXXIV. fejezet: 142. pontja Jóna I,3-hoz.

¹⁶³ Itt is érvényesül a midrások sajátos szerepe, miszerint megmagyarázza a próféta vétkeit, enyhíteni igyekszik, sőt még erényt is kovácsol a helytelen cselekedetből, az Isten utasításának végre nem hajtásából. A Talmud (pl: Szánhedrin 89a) még egyértelműen elítéli Jónás cselekedetét. (Ábájé válasza rabbi Páának.)

¹⁶⁴ מדרשו של ספר האגדה - ל"ד: קמ"ב: / Széfer háágádá XXXIV. fejezet: 142. pontja Jóna I,3-hoz.

hogy utam egyenes a Szent-áldott-ő előtt. Mondta a hajó embereinek: El fogok menni veletek. Ők mondták neki: Hiszen mi elmegyünk a tengeren túlra, Tarsisba. Mondta nekik: El fogok menni veletek Tarsisba. Egy *midrás* szerint¹⁶⁵ a próféta azért akart a tengeren át menekülni, mert úgy vélte, hogy az I.ten ott nem éri utol. A szárazföldön nem menekülhetett, hiszen ott jelen van az Örökkévaló dicsősége (כבודו).¹⁶⁶ A levegőben sem menekülhetett, mert az Örökkévaló dicsősége (כבודו) ott van az égben is, így írja a zsoltár.¹⁶⁷ A tengerrel kapcsolatban pedig sehol nem szerepel az Ö.való dicsősége (כבודו), ottléte, tehát az az I.ten „hatáskörén” kívül esik, így ott nem érheti utol őt. A *Talmud* szerint megvásárolta Jóna a hajót 4000 arany dénárért, amellyel Tarsisba akart menekülni.¹⁶⁸ *Onkelosz Targumában*¹⁶⁹ a tarsis-nak megfelelő szó (כרום ימא) egy olyan drágakő, mint a tenger színe.¹⁷⁰ *Rási* egy tenger tulajdonneveként azonosítja Tarsist.¹⁷¹ *Jonatán ben Uziel Targumában* Tarsist úgy értelmezi, mint egy általános kifejezést a „tenger” szóra.¹⁷² *Ibn Ezra* idézi *Száádjá*.¹⁷³ *gáont*, aki szerint ez a kisázsiai Tarszus. *Ábravánél*.¹⁷⁴ Karthágóként azonosítja Tarsist Afrika északi partjánál.¹⁷⁵ *Málbim*.¹⁷⁶ Tarteszusznak gondolja, amely egy föníciai gyarmat volt az Ibériai-félszigeten.¹⁷⁷

¹⁶⁵ פירק דרבי אליעזר י" / Pirké derabbi Eliezer 10. és מדרש תנחומא ויקרא סימן ה' / Midrás Tánhumá, Vájikrá 8.

¹⁶⁶ Jesájá VI,3.

¹⁶⁷ Zsoltárok CXIII,4.

¹⁶⁸ Rabbi Romanosz vélekedik így a Talmud, Nedárim 38a lapján.

¹⁶⁹ מיקראות גדולות / Mikráot gedolot Jona I,3.

¹⁷⁰ M.II. XXVIII,20.

¹⁷¹ מיקראות גדולות / Mikráot gedolot - Jona I,3.

¹⁷² Jonatán Targuma Jona I,3-hoz / ג' / תרגום יונתן ליונה פרק א', ג'

¹⁷³ *Száádjá ben Joszéf gáon* / יוסף גאון / 882-ben született Egyiptomban és 942-ben halt meg Babilóniában. A maga idején ő volt a babilóniai zsidóság szellemi vezetője, kiváló író, grammatikus, filozófus. Írt költők számára két szótárat (az egyikben a szavak első betűjének sorrendjét, míg a másodikban a szavak utolsó betűjét veszi figyelembe a hangzás végett), összegyűjtötte a Bibliában csak egy esetben előforduló szavak (hapax legomenon) jegyzékét. Ő írta az első rendszeres héber nyelvtant, valamint ő fordította arab nyelvre és kommentálta (Tafsír) a Bibliát. A zsidó filozófia egyik alpművének: A vélemények és a hitelvek (ספר האמונות והדעות) is ő a szerzője.

¹⁷⁴ (*Don*) *Jichák ben Jehuda Ábravánél* / יצחק בן יהודה אברבנאל / 1437-ben született Liszabonban és 1508/9-ben halt meg Velencében. Államférfi, filozófus, a portugál, a kasztíliai és a nápolyi királyi udvarban betöltött funkciói mellett igen termékeny író is volt. A Biblia sok könyvét kommentálta (a /Szent/Iratok közül csak Dániel könyvét). Különösen a bibliai korok társadalmi-politikai viszonyai érdekelték.

¹⁷⁵ מיקראות גדולות / Mikráot gedolot Jona I,3.

¹⁷⁶ *Málbim* / *Méir Leibus ben Jehiel Mihál Weisser* / מאיר ליבוש מלבים (1809-1879) több helyütt (Werschen, Kempen, Bukarest) volt rabbi. Biblia-kommentárjairól a leghíresebb, amelyeket a reformmozgalom ellenében a hagyomány megszilárdításáért írt. Mózes III. könyvének kommentárjához írt bevezetőjében így fogalmaz: „Hadd lássák a vakok is, hogy van fegyver és harceszköz az »ordas farkasok«, az összes istentagadók és szakadárok, hitetlenek és kritikusok

Jona I,4

וַיְהִי הַטַּיִל רוּחַ-גְּדוֹלָה אֶל-הַיָּם וַיְהִי סַעַר-גְּדוֹל בַּיָּם וַהֲאֵנִיָּה חָשְׁבָה לְהִשְׁבֵּר:

וַיְהִי : *con.* - és

הַטַּיִל : *hif. pf. 3. pers. sing.* - dobott

רוּחַ : *n. f. sing.* - szelet

גְּדוֹלָה : *adj. f. sing.* - nagy

אֶל- : *pre.* - -re

הַיָּם : *art. + n. m. sing.* - a tenger

וַיְהִי : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. apoc.* - volt

סַעַר : *n. m. sing.* - vihar

גְּדוֹל : *adj. m. sing.* - nagy

בַּיָּם : *pre. + art. + n. m. sing.* - a tengeren

וַהֲאֵנִיָּה : *con. + art. + n. f. sing.* - és a hajó

חָשְׁבָה : *pi. pf. 3. pers. f. sing.* - szándékozott

לְהִשְׁבֵּר : *pre. + nif. inf. const.* - összetörni

És dobott az Örökkévaló nagy szelet a tengerre. Volt nagy vihar a tengeren és a hajó szándékozott összetörni.

A *midrás* szerint már egy napi távolságra voltak a parttól, amikor vihar kerekedett a tengeren. Körös-körül a tenger nyugodt volt és az összes többi hajó minden nehézség nélkül tovább tudott haladni, csak a Jónát szállító hajó volt viharban.¹⁷⁸ *Ibn Ezra* szerint a szél a szárazföld felől fúj, ami rendkívül szokatlan, egyenesen csoda volt, ezért nem tudnak majd később sem visszatérni a szárazföldre.¹⁷⁹

Jona I,5

וַיִּירְאוּ הַמַּלְאָכִים וַיִּזְעְקוּ אִישׁ אֶל-אֱלֹהָיו וַיִּטְלוּ אֶת-הַכְּלִים אֲשֶׁר בְּאֵנִיָּה אֶל-הַיָּם לְהַקֵּל
מֵעֲלֵיהֶם וַיּוֹנָה יָרַד אֶל-יַרְכְּתִי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם:

וַיִּירְאוּ : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. pl.* - félték

ellen, akár gyökerestől akarják kitépni a (zsidóság) lényegét, akár csak kételkednek-kutatnak.” (Idézi: Moskovits, J. C.: A Biblia hagyományos kommentárjai. Göncöl - Budapest, p. 224.) Jóna könyvéhez írt kommentárja a גֵּיא חוּיִן című művében található.

¹⁷⁷ נביאים וכתובים עם פירוש מאיר ליבוש מלבים - ספרי תרי עשר עם פירוש גיא חוין, ס"ז/67.

(ווארשא, תרל"ה לפ"ק/1874)

¹⁷⁸ Midrás Tánhumá, Vájikrá 8. / מדרש תנחומא ויקרא סימן ח"י.

¹⁷⁹ Mikráot gedolot Jona I,4. / מקראות גדולות.

המלחים - מלח + ה : *art. + n. m. pl.* - a tengerészek
 ויזעקו - וזעק + ו : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. pl.* - kiáltottak
 איש : *n. m. sing.* - mindenki (általános névmási értelemben)
 אל : *pre.* - -be
 ויטלו - וטל + ו : *v. c. + hif. impf. 3. pers. m. pl.* - dobták
 את : *pre.* - -t
 הכלים - כלי + ה : *art. + n. m. pl.* - a tárgyak
 אשר : *pro.* - amelyek
 באניה - אניה + ה + ב : *pre. + art. + n. f. sing.* - a hajóban
 אל : *pre.* - -hez
 הים - ים + ה : *art. + n. m. sing.* - a tenger
 להקל - קלל + ל : *pre. + hif. inf. const.* - könnyíteni
 מעליהם - על + מן : *pre. + pre. 3. pers. m. pl.* - magukon
 ירד - ירד + ו : *q. pf. 3. pers. m. sing.* - lement
 אל : *pre.* - -hez
 ירכתי - ירכה + ו : *n. f. dualis const.* - alsó rész
 הספינה - ספינה + ה : *art. + n. f. sing.* - a hajó
 וישכב - שכב + ו : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - lefeküdt
 וירדם - רדם + ו : *v. c. + nif. impf. 3. pers. m. sing.* - elaludt

Féltek a tengerészek és kiáltottak mindenki az isteneikhez, dobták a tárgyakat amelyek a hajóban voltak a tengerbe, könnyíteni magukon. Jóna lement a hajó alsó részéhez, lefeküdt és elaludt.

Rási szerint a világon élő mind a hetven különféle népbőlszármaztak a tengerészek.¹⁸⁰ Mindegyik tengerész kezében ott volt egy bálvány és mondták neki: Hívjuk saját istenünket, és amelyikük megment bennünket, az lesz az igazi isten! Hiába hívták azonban.¹⁸¹ *Ibn Ezra, Mecudát Dávid*¹⁸² és *Radak* szerint is a hajó alsó része az egyik rakodótér volt. *Máhári Kára*¹⁸³ úgy véli: Jóna tudta, hogy vétkezett Isten ellen, és így nem fogadja majd el imáját, ezért ment le a hajó alsó részébe.¹⁸⁴

¹⁸⁰ *מקראות גדולות / Mikraot gedolot Jona I,5.*

¹⁸¹ *מדרש תנחומא ויקרא סימן ה' / Midrás Tánhumá, Vájikrá 8.*

¹⁸² *Mecudát Dávid / מצודת דוד* kommentár-gyűjteményt Dávid Altschuler és Hillél Altschuler írták a XVIII. században, Galíciában. A Biblia szövegének egyszerű értelmezését tartalmazza a Próféták könyveiről és a (Szent)Iratokról. Kommentárjuk a nagy középkori Biblia-kommentárok gyűjteményes magyarázatain alapul. Először 1757-ben, Livornóban jelent meg nyomtatásban, majd ezt követően többször is kiadták. A *Mikraot gedolotban / מקראות גדולות* az 1870–76-os varsói kiadásokban jelenik meg először.

¹⁸³ *Máhári Kára / מהר"י קרא* vagyis rabbi Jozsef ben Simon Kára. Ifjabb kortársa volt mesterének: Rási-nak, a XII. századi Franciaországban élt. Biblia-kommentárjait megmutatta tanítójának és ő jóváhagyta azokat, sőt néha idézett is tőle. Kommentárjait általában a kritikai nézetek jellemzik.

¹⁸⁴ *מקראות גדולות / Mikraot gedolot Jona I,5.*

Jona I,6

וַיִּקְרַב אֵלָיו רֵב הַחֵבֶל וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לָּךְ נִרְדָּם קוּם קְרֵא אֶל־אֱלֹהֶיךָ אוּלַי יִתְעַשֶׂת
הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֹאבֵד:

וַיִּקְרַב - v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. - közeledett
אֵלָיו - אֵל : pre. 3. pers. m. sing. - hozzá
רֵב הַחֵבֶל : n. m. sing. const. + art. + n. m. sing. - a hajó kapitánya
וַיֹּאמֶר - v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. - mondta
לוֹ - לְ : pre. 3. pers. m. sing. - neki
מַה־ : int. - mi
לָךְ - לְ : pre. 2. pers. m. sing. - neked/veled
נִרְדָּם - רדס : nif. pt. m. sing. - elalvó
קוּם - q. imp. - kelj föl
קְרֵא - q. imp. - kiálts
אֶל־ : pre. - -hez
אוּלַי : adv. - talán
יִתְעַשֶׂת - hit. impf. 3. pers. m. sing. - gondolni fog
לָנוּ - לְ : pre. 1. pers. pl. - minékünk
וְלֹא - לֹא + וְ : con. + tagadószó - és nem
נֹאבֵד - q. impf. 1. pers. pl. - veszünk mi el

Közeledett hozzá a hajó kapitánya és mondta neki: Mi van veled elalvó? Kelj föl, kiálts Istenedhez, talán gondolni fog minékünk és nem veszünk mi el.

Ibn Ezra és *Radak* ugyanúgy a חבל szóból származtatják a hajó kapitányának héber nevét, ami kötelet is jelent, ugyanis a tengerészek kötelek segítségével engedik le és húzzák fel a vitorlákat. *Máhári Kára* a יתעשת szót magyarázva a következőket írja: Mikor imáinkban Istent hívjuk, talán arra fog gondolni, hogy mivé leszünk és akkor nem fogunk elpusztulni.¹⁸⁵

Jona I,7

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לְכוּ וְנִפְלְאָה גּוֹרְלוֹת וְנִדְעָה בְּשִׁלְמֵי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיִּפְּלוּ
וְרָלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרֵל עַל־יוֹנָה:

וַיֹּאמְרוּ - v. c. + q. impf. 3. pers. m. pl. - mondtak/szóltak
אִישׁ : n. m. sing. - mindenki (általános névmási értelemben)

¹⁸⁵ Mikraót gedolot Jona I,6. / מקראות גדולות.

-אל : *pre.* - -hoz
 רעהו - רעה : *n. m. sing. const. 3. pers. m. sing.* - barátja/társa
 לכו - הלך : *q. impf.* - gyertek
 ונפיקה - נפל + ון : *con. + hif. impf. 1. pers. pl. coh.* - és vessünk
 גורלות - גורל : *n. m. pl.* - sorsok
 ונדעה - ידע + ון : *con. + q. impf. 1. pers. pl. coh.* - és tudjuk meg
 בשלמי - מי + ל + ש + ב : *pre. + pro. + pre. + int.* - kinek a dolga miatt
 הרעה - רעה + ה : *art. + adj. f. sing.* - a rossz
 הוואת - ואת + ה : *art. + pro. f. sing.* - ez a
 לנו - ל : *pre. 1. pers. pl.* - minékünk
 ונפלו - נפל + ון : *v. c. + hif. impf. 3. pers. m. pl. apoc.* - vetettek
 גורלות - גורל : *n. m. pl.* - sorsok
 ונפל - נפל + ון : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - vetődött
 הגורל - גורל + ה : *art. + n. m. sing.* - a sors
 על : *pre.* - -ra

Szóltak mindenkinek a társához: Gyertek és vessünk sorsokat és tudjuk meg, kinek a dolga miatt van minékünk ez a rossz. Vetettek sorsokat. A sors Jónára vetődött.

Rási idézi a *Pirké derabbi Eliezer* című midrásgyűjteményt¹⁸⁶, amely szerint látták a tengerészek, hogy a többi hajó nincs veszélyben, csak az övék.¹⁸⁷ *Rabbénu Bahja*¹⁸⁸ így magyarázza Jóna nyugalmát:¹⁸⁹ Biztos volt abban, hogy Isten megmenti őt, hiszen a zsoltár is így írja: „Sok baja van az igaz embernek, de valamennyiből kiment az Isten.”¹⁹⁰ A hajóskapitány azonban odament hozzá és figyelmeztette: „*Mi van veled elalvó?*”¹⁹¹ Most kell aludnod, amikor elpusztulunk mindnyájan? Ha igaz ember mivoltodra számítva várod, hogy megmenekülsz, akkor is könyörögj és imádkozz! „*Kelj föl, kiálts Istenedhez...*”¹⁹² Majd a hajóskapitány tudatta vele, hogy ha valaki szenved ezen a világon, vagy az élete veszélyben forog, akkor az Istenhez szóló imával meg tud menekülni, ahogyan a zsoltár is írja: „Ha az igazak kiáltnak, az Isten meghallgatja, és minden bajukból kimentti őket.”¹⁹³

¹⁸⁶ פקרי דרבי אליעזר י”י / Pirké derabbi Eliezer 10.

¹⁸⁷ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona I,7.

¹⁸⁸ *Rabbénu Áser ben Bahja* / רבנו אשר בן בחיי a XIII. században élt Zaragózában. Exegéta, prédikátor és filozófus volt. 1291-ben írta Biblia-kommentárját, amely 1492-ben Nápolyban jelent meg először nyomtatásban. A Bibliát négy féle módon értelmezi, fejtegeti: psát (egyszerű, szöveghű), midrás, filozófia és a kabbala.

¹⁸⁹ Idézi: Rosenberg, A. J. ed.: *Jonah*. In: *Twelve Prophets I*. The Judaica Press Inc. - New York, 1991. p. 183.

¹⁹⁰ Zsoltárok XXXIV,20.

¹⁹¹ Jona I,6.

¹⁹² Uo.

¹⁹³ Zsoltárok XXXIV,18.

Ugyanígy, Isten bárkire odafigyel, akinek felebarátja ártott, hiszen: „És lesz, hogy midőn fölkiált hozzám, én meghallgatom, mert én könyörületes vagyok.”¹⁹⁴

Jona I,8

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה נָא לָנוּ בְּאֲשֶׁר לְמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ מִהַמְּלֶאכֶתֶד וּמֵאֵין תְּבוּאָה
מִה אֶרֶץ־צָדַד וְאֵי־מִזָּה עִם אֶתָּה:

וַיֹּאמְרוּ - וַי + אָמַר - *v. c. + q. impf. 3. pers. m. pl.* - mondták
אֵלָיו - אֵל : *pre. 3. pers. m. sing.* - neki
הַגִּידָה - נָגַד : *hif. imp.* - meséld el
נָא : *buzdítószó* - kérlek
לָנוּ - לְ : *pre. 1. pers. pl.* - minékünk
בְּאֲשֶׁר לְמִי - מִי + לְ + בְּ : *pre. + pro. + pre. + int.* - kinek a dolga miatt
הָרָעָה - הָ + רָעָה - *art. + adj. f. sing.* - a rossz
הַזֹּאת - הָ + זֹאת - *art. + pro. f. sing.* - ez a
לָנוּ - לְ : *pre. 1. pers. pl.* - minékünk
מִה - *int.* - mi
מִהַמְּלֶאכֶתֶד - מְלֶאכֶה : *n. f. sing. const. 2. pers. m. sing.* - munkád
וּמֵאֵין - אֵין + מֵן + וּ : *con. + pre. + adv.* - és honnan
תְּבוּאָה - בּוֹא : *q. impf. 2. pers. m. sing.* - jössz
מִה : *int.* - mi
אֶרֶץ־צָדַד - אֶרֶץ : *n. f. sing. const. 2. pers. m. sing.* - országod
וְאֵי־מִזָּה - וְהָ + מֵן + אֵי : *con. + int. + pre. + pro. m. sing.* - és melyik a
עִם : *n. m. sing.* - nép
אֶתָּה : *pro. 2. m. sing.* - te

Mondták neki: Meséld el kérlek minékünk, kinek a dolga miatt van minékünk ez a rossz? Mi a munkád és honnan jössz? Mi az országod és melyik a te néped?

Mecudát Dávid szerint ezt mondták Jónának: Ha pénzbeli csalásról van szó, vissza lehet adni azt az összeget, amennyivel becsaptad a másikat! Vagy csalás a mesterséged és sok embert becsaptál már? Talán már nem is tudod pontosan kiket és kinek kellene a pénzt visszaadnod? Vagy egy távoli helyről jössz, túlságosan is messziről, hogy visszamenjél oda és visszadjad a tőlük kicsalt pénzt? Esetleg vétetted országod szokásai ellen és bűnödöt az egész lakosság ellen követted el és így lehetetlen mindegyikőjüket kiengesztelned? Avagy lehet, hogy az Isten törvényeit szegtetted meg és akkor a pénznek nem veszed hasznát!¹⁹⁵ *Radak* szerint azt

¹⁹⁴ M.II. XXII,26.

¹⁹⁵ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona I,8.

gondolták, hogy valami bűncselekmény miatt menekül, amit ott követett el.¹⁹⁶ *Rási* úgy véli, hogy a tengerészek azt gondolták: Jóna népe bűnös, vagy az országában valamilyen rendeletet hoztak és az elől menekül.¹⁹⁷ *Rabbénu Bahja* szerint ezt mondták neki: Lehet, hogy te varázsló vagy és ezt az egész rosszat varázslással hoztad ránk!¹⁹⁸

Jona I,9

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֲבָרִי אֲנֹכִי וְאֶתִּיהַן אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרֵא אֲשֶׁר־עָשָׂה אֶת־הַיָּם
וְאֶת־הַיַּבֶּשֶׁת:

וַיֹּאמֶר - וַיֹּאמֶר + ו : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - mondta
אֲלֵיהֶם - אֶל : *pre. 3. pers. m. pl.* - nekik
עֲבָרִי : *n. m. sing.* - héber
אֲנֹכִי : *pro. 1. pers. sing.* - én
וְאֶתִּיהַן - וְ + אֶת : *con. + pre.* - és ... -t
הַשָּׁמַיִם - הַ + שָׁמַיִם : *art. + n. m. pl.* - az egek
אֲנִי : *pro. 1. pers. sing.* - én
יָרֵא - יָרֵא : *q. pt. act. m. sing.* - félem
אֲשֶׁר־ : *pro.* - aki
עָשָׂה - עָשָׂה : *q. pf. 3. pers. m. sing.* - csinálta
אֶת־ : *pre.* - -t
הַיָּם - הַ + יָם : *art. + n. m. sing.* - a tenger
וְאֶת־ : וְ + אֶת : *con. + pre.* - és... -t
הַיַּבֶּשֶׁת - הַ + יַבֶּשֶׁת : *art. + n. f. sing.* - a szárazföld

Mondta nekik: Héber vagyok én, és az Örökkévalót, az egek Istenét félem én, aki csinálta a tengert és a szárazföldet.

Redak szerint Jóna büszkén mondta (csak az utolsó kérdésekre felelt, de ez bennfoglalja az összes kérdésekre adott választ!) a tengerészeknek: Tudnotok kellene, hogy én nem megyek bele semmilyen tisztességtelen dologba, mivel istenfélő vagyok és én nem csinállok rosszat senkinek!¹⁹⁹

¹⁹⁶ Uo.

¹⁹⁷ Uo.

¹⁹⁸ Idézi: Rosenberg, A. J. ed.: *Jonah*. In: *Twelve Prophets I*. The Judaica Press Inc. - New York, 1991. p. 184.

¹⁹⁹ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona I,9.

וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יְרֵאָה גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ כִּי־יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי־מִלְפָּנֶיךָ
יְהוָה הוּא בָרַח כִּי הִגִּיד לָהֶם:

וַיִּירְאוּ - וַיִּירְאוּ : v. c. + q. impf. 3. pers. m. pl. - félték
 הָאֲנָשִׁים - הָאֲנָשִׁים : art. + n. m. pl. - az emberek
 יְרֵאָה : n. f. sing. - félelem
 גְדוֹלָה : adj. f. sing. - nagy
 וַיֹּאמְרוּ - וַיֹּאמְרוּ : v. c. + q. impf. 3. pers. m. pl. - szóltak
 אֵלָיו - אֵל : pre. 3. pers. m. sing. - hozzá
 מַה־זֹּאת : int. - mi
 הוּא : pro. f. sing. - az
 עָשִׂיתָ - עָשָׂה : q. pf. 2. pers. m. sing. - csináltál
 כִּי־ : pre. - mert
 יָדְעוּ - יָדְעוּ : q. pf. 3. pers. pl. - tudták
 הָאֲנָשִׁים - הָאֲנָשִׁים : art. + n. m. pl. - az emberek
 כִּי־מִלְפָּנֶיךָ - כִּי־ + מִן + לְ + פָנֶיךָ : pre. + pre. + pre. + n. m. pl. const. - elől
 הוּא : pro. 3. pers. sing. - ő
 בָרַח - בָרַח : q. pt. act. m. sing. - szökö
 כִּי : pre. - mert
 הִגִּיד - הִגִּיד : hif. pf. 3. pers. m. sing. - elmesélte
 לָהֶם - לְ : pre. 3. pers. m. pl. - nekik

Félték az emberek nagy félelemmel és szóltak hozzá: Mit csináltál? Mert tudták az emberek, hogy az Örökkévaló elől szökö ő, mert elmesélte nekik.

Rási szerint a tengerészek így szóltak Jónához: Hogyan cselekedhettél ilyen ostobán? Egy ilyen hatalmas uralkodó elől elmenekülni?²⁰⁰ Máhári Kára szerint: Hogyan is tudnál a tengeren elmenekülni előle? Hiszen írva van: „...és ha szemeim elől a tenger fenekére bújónak is, ott is parancsolok...”²⁰¹ Redak a továbbiakat így kommentálja: Amikor azt mondta Jóna a tengerészeknek: „...az eget Istenét félem én...”²⁰², akkor ezt kérdezték tőle: Akkor hogyan létezik az, hogy miattad ekkora vihar keletkezett? Mire így válaszolt: Próféta vagyok és Isten elküldött engem Ninivébe. Azonban dühös lettem, hogy oda kell mennem és elmenekültem a Szentföldről, a prófécia földjéről.²⁰³

²⁰⁰ Mikráot gedolot / Mikráot gedolot Jona I,9.

²⁰¹ Ámosz IX,3.

²⁰² Jona I,9.

²⁰³ Mikráot gedolot / Mikráot gedolot Jona I,9.

Jona I,11

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־נַּעֲשֶׂה לָךְ וַיִּשְׁתַּק הַיָּם מֵעֲלֵינוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר:

וַיֹּאמְרוּ - וַיֹּאמְרוּ + ו : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. pl.* - szóltak

אֵלָיו - אֵל : *pre. 3. pers. m. sing.* - hozzá

מַה־ : *int.* - mit

נַעֲשֶׂה - עֲשֶׂה : *q. impf. 1. pers. pl.* - csináljunk

לָךְ - לְ : *pre. (pausa) 2. pers. f. sing.* - neked

וַיִּשְׁתַּק - וַיִּשְׁתַּק + ו : *con. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - hogy csendesedjen

הַיָּם - הַיָּם + ה : *art. + n. m. sing.* - a tenger

מֵעֲלֵינוּ - מֵעַל + מִן : *pre. + pre. 1. pers. pl.* - mirajtunk

כִּי : *pre.* - mert

הַיָּם - הַיָּם + ה : *art. + n. m. sing.* - a tenger

וְסֹעֵר - וְסֹעֵר + ו : *q. pt. act. m. sing. + con. + q. pt. act. m. sing.* - jő és viharzik

Szóltak hozzá: Mit csináljunk neked, hogy csendesedjen a tenger mirajtunk? Mert a tenger jő és viharzik.

Redak szerint a tengerészek már elvesztették minden reményüket a megmenekülésre, mert a vihar nőttön-nőtt.²⁰⁴

Jona I,12

וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶם שְׂאוּנִי וְהִטִּילְנִי אֶל־הַיָּם וַיִּשְׁתַּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדַע אֲנִי כִּי בַשְּׂלִי
הַסֹּעֵר הַגָּדוֹל תִּזְהַר עֲלֵיכֶם:

וַיֹּאמֶר - וַיֹּאמֶר + ו : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - mondta

אֵלֵיהֶם - אֵל : *pre. 3. pers. m. pl.* - nekik

שְׂאוּנִי - שְׂאוּ : *q. imp. 1. pers. sing.* - emeljetek fel

וְהִטִּילְנִי - וְהִטִּילְנִי + ו : *con. + hif. imp. 1. pers. sing.* - és dobjatok

אֶל־ : *pre.* - -hez

הַיָּם - הַיָּם + ה : *art. + n. m. sing.* - a tenger

וַיִּשְׁתַּק - וַיִּשְׁתַּק + ו : *con. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - hogy csendesedjen

הַיָּם - הַיָּם + ה : *art. + n. m. sing.* - a tenger

מֵעֲלֵיכֶם - מֵעַל + מִן : *pre. + pre. 2. pers. m. pl.* - tirajtatok

כִּי : *pre.* - mert

יֹדַע - יֹדַע : *q. pt. act. m. sing.* - tudó

אֲנִי : *pro. 1. pers. sing.* - én

כִּי : *pre.* - hogy

בַּשְּׂלִי - בַּשְּׂלִי + ו : *pre. + pre. + pre. 1. pers. sing.* - miattam

²⁰⁴ Mikráot gedolot / Mikráot gedolot Jona I,11.

הַסַּעַר - סַּעַר + הַ : *art. + n. m. sing.* - a vihar
הַגָּדוֹל - גָּדוֹל + הַ : *art. + adj. m. sing.* - a nagy
הַזֶּה - זֶה + הַ : *art. + pro. m. sing.* - ez a
עַלְיֵיכֶם - עַל : *pre. 2. pers. pl.* - rajtatok

Mondta nekik: Emeljetek fel és dobjatok a tengerhez, hogy csendesedjen a tenger tirajtatok, mert tudója vagyok én, hogy miattam van ez a nagy vihar rajtatok.

Ibn Ezra úgy véli, hogy Jóna vágyódott a halálra, hacsak a niniveiek nem térnek meg. Azonban ezt nem kívánta elmondani a tengerészeknek, ám meghallotta, hogy egymás között arról beszélnek, hogy a tengerbe akarják őt dobni.²⁰⁵ *Redak* szerint Jóna megmondta a tengerészeknek: az ő bűne miatt van ez a nagy vihar.²⁰⁶

Jona I,13

וַיִּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל־הַיַּבְשָׁה וְלֹא יָכְלוּ כִּי הָיָם הוֹלֵךְ וְסַעַר עֲלֵיהֶם:

וַיִּחְתְּרוּ - חָתַר + וּ : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. pl.* - törekedtek
הָאֲנָשִׁים - אִישׁ + הַ : *art. + n. m. pl.* - az emberek
לְהָשִׁיב - שׁוּב + לְ : *pre. + hif. inf. const.* - visszatérni
אֶל־ : *pre.* - -re
הַיַּבְשָׁה - יַבְשָׁה + הַ : *art. + n. f. sing.* - a szárazföld
וְלֹא - לֹא + וְ : *con. + tagadószó* - de nem
יָכְלוּ - יָכַל + וּ : *q. pf. 3. pers. m. pl.* - bírtak
כִּי : *pre.* - mert
הָיָם - יָם + הַ : *art. + n. m. sing.* - a tenger
וְסַעַר עֲלֵיהֶם - הִלֵּךְ + וְ + סַעַר : *q. pt. act. m. sing. + con. + q. pt. act. m. sing.* - jő és viharzik
עַלְיֵיהֶם - עַל : *pre. 3. pers. m. pl.* - rajtuk

Törekedtek az emberek visszatérni a szárazföldre, de nem bírtak, mert a tenger jő és viharzik rajtuk.

Rási szerint a ויחתרו (lehet fordítani: előretörni, ásni, evezni) szó azért szerepel e helyütt, mert úgy eveztek, mint aki egy alagutat ás.²⁰⁷

²⁰⁵ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona I,12.

²⁰⁶ Uo.

²⁰⁷ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona I,13.

Jona I,14

וַיִּקְרְאוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ אֲנָהּ יְהוָה אֵל־נָא נֹאבְדָהּ בְּנֶפֶשׁ הָאִישׁ הַזֶּה וְאֶל־תִּתֵּן עָלֵינוּ
דָּם נִקְיָא כִּי־אִתָּהּ יְהוָה כְּאֲשֶׁר חָפְצָה עֲשִׂיתָ:

וַיִּקְרְאוּ - וַיִּקְרְאוּ + קרא : v. c. + q. impf. 3. pers. m. pl. - kiáltottak
אֶל־ : pre. - -hoz
וַיֹּאמְרוּ - וַיֹּאמְרוּ + אמר : v. c. + q. impf. 3. pers. m. pl. - mondták
אֲנָהּ : interj. - óh jaj
אֵל־ : tiltósó - ne
נָא : buzdító - kérlek
נֹאבְדָהּ - נֹאבְדָהּ + אבד : q. impf. 1. pers. pl. coh. - vesszünk el
בְּנֶפֶשׁ - בְּנֶפֶשׁ + בְּ : pre. + n. f. sing. - lelkéért
הָאִישׁ - הָאִישׁ + אִישׁ : art. + n. m. sing. - ez ember
הַזֶּה - הַזֶּה + הַ : art. + pro. m. sing. - ez a
וְאֶל־ - וְאֶל־ + וְ : con. + tiltósó - és ne
תִּתֵּן - תִּתֵּן + נתן : q. impf. 2. pers. m. sing. - adjál
עָלֵינוּ - עָלֵינוּ + על : pre. 1. pers. pl. - mireánk
דָּם : n. m. sing. - vért
נִקְיָא : adj. m. sing. - ártatlan
כִּי־ : pre. - mert
אִתָּהּ : pro. 2. m. sing. - te
כְּאֲשֶׁר - כְּאֲשֶׁר + כְּ : pre. + pro. - amint
חָפְצָה - חָפְצָה + חָפַץ : q. pf. 2. pers. m. sing. - akarod
עֲשִׂיתָ - עֲשִׂיתָ + עָשָׂה : q. pf. 2. pers. m. sing. - csinálsz

Kiáltottak az Örökkévalóhoz és mondták: Óh jaj Örökkévaló, kérlek ne vesszünk el ez ember lelkéért! És ne adjál mireánk ártatlan vért, mert te Örökkévaló, amint akarod, akként csinálsz!

Azaz a bűnért, hogy kezét emeltünk Isten prófétájának az életére -gondolták Rási szerint.²⁰⁸

Jona I,15

וַיִּשְׂאוּ אֶת־יְדֵיהֶם וַיִּטְלֶהוּ אֶל־הֵים וַיַּעֲמֵד הֵים מִזְעָפוֹ:

וַיִּשְׂאוּ - וַיִּשְׂאוּ + נשא : v. c. + q. impf. 3. pers. m. pl. - felemelték
אֶת־ : pre. - -t
וַיִּטְלֶהוּ - וַיִּטְלֶהוּ + טול : v. c. + hif. impf. 3. pers. m. pl. + 3. pers. m. sing. - dobták
אֶל־ : pre. - -be

²⁰⁸ Mikráot gedolot Jona I,14. / מקראות גדולות.

הַיָּם - יָם + הַ : *art. + n. m. sing.* - a tenger
 וַיִּעַמֵּד - עָמַד + וַ : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - megállt
 הַיָּם - יָם + הַ : *art. + n. m. sing.* - a tenger
 מִן הַיָּם - מֵן + יָם : *pre. + n. m. sing. const. 3. pers. m. sing.* - háborgásától

Felemelték Jónát, és dobták a tengerbe, és megállt a tenger háborgásától.

A *Pirké derabbi Eliezer*.²⁰⁹ szerint először Jóna lábát merítették a tengerbe és a tenger megnyugodott. Azonban mikor kihúzták Jónát a vízből, ismét jött a vihar. Amikor ezt látták, akkor dobták csak be Jónát a tengerbe.

Jona I,16

וַיִּרְאוּ הָאֲנָשִׁים יְרֵאָה גְדוּלָה אֶת־יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ־זֶבַח לַיהוָה וַיִּדְּרוּ נְדָרִים:

וַיִּרְאוּ - יָרָא + וַ : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. pl.* - félték
 הָאֲנָשִׁים - אִישׁ + הַ : *art. + n. m. pl.* - az emberek
 יְרֵאָה : *n. f. sing.* - félelem
 גְדוּלָה : *adj. f. sing.* - nagy
 אֶת־ : *pre.* - -t
 וַיִּזְבְּחוּ - זָבַח + וַ : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. pl.* - áldoztak
 זֶבַח : *n. m. sing.* - áldozat
 לַ - לְ : *pre.* - -nek
 וַיִּדְּרוּ - נָדַר + וַ : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. pl.* - fogadtak
 נְדָרִים - נָדַר : *n. m. pl.* - fogadalmak

Félték az emberek nagy félelemmel az Örökkévalót: áldoztak áldozatot Istennek és fogadtak fogadalmakat.

Máhari Kará szerint felvették mindannyian a zsidó vallást.²¹⁰ *Mecudát Dávid* szerint azért félték Istent, mert szemtanúi voltak gondviselésének és mindenhatóságnak.²¹¹ *Radak* szerint megfogadták, hogy adakoznak majd a szegények javára és áldozatot fognak hozni.²¹²

²⁰⁹ פקרי דרבי אליעזר י"י / Pirké derabbi Eliezer 10.

²¹⁰ מקראות גדולות / Mikráot gedolot Jona I,16.

²¹¹ Uo.

²¹² Uo.

Jona II.

Jona II,1

וַיִּמַן יְהוָה דָּג גָּדוֹל לְבָלַע אֶת־יוֹנָה בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיָּמָּה וַיִּלְוֶה לַיְלֹת:

וַיִּמַן - מנה - ו + נ : v. c. + pi. impf. 3. pers. m. sing. apoc. - rendelt

דָּג : n. m. sing. - hal

גָּדוֹל : adj. m. sing. - nagy

לְבָלַע - בלע - ל + ב : pre. + q. inf. const. - elnyelni

אֶת־ : pre. - -t

וַיָּמָּה - היה - ו + נ : v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. apoc. - volt

בַּיּוֹם - מעים - ב + י : pre. + n. m. pl. const. - gyomrában

הַשְּׁלִישִׁי - דג - ה + י : art. + n. m. sing. - a hal

וַיִּלְוֶה : adj. num. m. sing. - három

לַיְלֹת - יום - נ : n. m. pl. - napok

וַיִּלְוֶה - שלשה - ו + נ : con. + adj. num. m. sing. - és három

לַיְלֹת - ליל - נ : n. m. pl. - éjjelek

Rendelt az Örökkévaló nagy halat elnyelni Jónát. Volt Jóna a hal gyomrában három nap és három éjjel.

Mecudát Dávid írja, hogy Isten azért a halat jelölte ki e célra, hogy az rögtön nyelje le Jónát és ne fulladjon a tenger vizébe.²¹³ Ezt a halat maga az Örökkévaló jelölte ki a világ teremtésének a hatodik napján, hogy elnyelje Jónát.²¹⁴ *Radak* és *Ibn Ezra* is azt írja, hogy Jóna életben maradása kétségtől csoda volt, mert senki nem tud egy hal gyomrában élni.²¹⁵ A hal szemei ablakul szolgáltak a prófétának a víz alatti utazáshoz.²¹⁶ *Rabbi Méir* szerint egy gyöngy világított a hal belsejében Jónának.²¹⁷ Azonban ezt a halat meg akarta enni a Leviátán²¹⁸, de Jóna megmentette tőle. Megfenyegette ugyanis a Leviátánt, hogy ő azért van itt a tenger mélyén, hogy elfogja őt és az igaz emberek lakomájára tálalja fel. A Leviátán nem ijedt meg ettől, de amikor meglátta Jónán az ábrahámi szövetség jelét, rögvést elmenekült. A Jónát elnyelő és a Leviátántól megmenekült hal hálából megmutatta utasának a tenger minden látnivalóját. Így Jóna láthatta a nagy folyamatot, amely a tengert

²¹³ Mikráot גדולות / Mikráot gedolot Jona II,1.

²¹⁴ ילקוט שמעוני - רמז תקנ" / Jalkut Simoni 550. utalása.

²¹⁵ Mikráot גדולות / Mikráot gedolot Jona II,1.

²¹⁶ פירי דרבי אליעזר י" / Pirké derabbi Eliezer 10.

²¹⁷ מדרש תנחומא ויקרא סימן ח" / Midrás Tánhumá, Vájikrá 8.

²¹⁸ Tengeri állat (előfordul pl.: Jób III,8 és Zsoltárok LXXIV,14), amelynek a húsból majd az igaz emberek fognak lakmározni a bőréből készült sátor alatt. (Talmud, Bává bátrá 95a)

táplálja²¹⁹; a Nádas-tengert²²⁰; a hullámok eredetének helyét²²¹; az oszlopokat, amelyen a világ áll²²²; az alanti világot²²³; a seolt²²⁴; a Szentély alapját²²⁵ és látta Koráh fiait, amint ott imádkoztak. Mikor a Szentély alatt álltak, akkor a próféta rögvest imádkozni kezdett.²²⁶

Jona II,2

וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו מִמְעַי הַדָּגָה׃

וַיִּתְפַּלֵּל - ויִתְפַּלֵּל + פלל : v. c. + hit. impf. 3. pers. m. sing. - imádkozott

אֶל־ : pre. - -hez

מִמְעַי - מן + מעים - ממעי : pre. + n. m. pl. const. - gyomrából

הַדָּגָה - הָ + דָגָה - הדָגָה : art. + n. f. sing. - a hal

Imádkozott Jóna Örökkévaló Istenéhez a hálnak gyomrából.

Rási idézi²²⁷ a *Pirké derabbi Eliezer*t, miszerint ez a Jónát elnyelő hal (דג) hímnemű volt és volt benne bőven hely, ezért Jóna nem is gondolt imára. Azonban az Örökkévaló jelzett a hálnak és az áttette őt egy nőstény hal (דגה) szájába. Ez a nőnemű hal tele volt embrióval és alig volt hely. Ezért imádkozott Jóna, amint a 2. mondat írja: „...a hálnak (הדגה) gyomrából.”²²⁸ Bahja szerint a különbség a hímnemű hal (דג) és a nőnemű hal (דגה) között az, hogy a hímnemű hal élő halat, míg a nőnemű hal élettelen halat jelent, amint az a Tanah-ban olvasható: „És a hal (והדגה), amely a folyamban volt, elpusztult...”²²⁹ Amikor Jóna az élő hal gyomrában volt, tehát abban amelyik lenyelte őt, kényelmesen érezte magát és nem imádkozott. Ezért Isten elpusztította ezt a halat és a többi halak mikor elúsztak mellette, minden oldalról beleharaptak. Így Jóna nagyon félt, és ekkor kezdett csak imádkozni Istenhez.²³⁰

²¹⁹ A következő szavakkal indokol: תְּהוֹם יִסְבְּבֵנִי - Jóna II,6.

²²⁰ A következő szavakkal indokol: סוּף חֲבוּשׁ לְרֵאשִׁי - Uo.

²²¹ A következő szavakkal indokol: כָּל־מִשְׁפָּרֶיךָ וְגִלְיָךְ עָלַי עָבְרוּ - Jóna II,6.

²²² A következő szavakkal indokol: הָאֲרָץ בְּרַחֲמֶיהָ בְּעַדֵי לְעוֹלָם - Jóna II,7.

²²³ A következő szavakkal indokol: וַתַּעַל מִשְׁחַת חַיִּי - Uo.

²²⁴ A következő szavakkal indokol: מִבְּטֶן שְׂאוּל שְׁנַעֲתִי - Jóna II,3.

²²⁵ A következő szavakkal indokol: לְקַצְבֵי הָרִים יִרְדֵּתִי - Jóna II,7.

²²⁶ Midrás Tánhumá, Vájikrá 8. / מדרש תנחומא ויקרא סימן ח"י

²²⁷ Mikráot gedolot Jona II,2. / מקראות גדולות

²²⁸ Pirké derabbi Eliezer 10. / פקרי דרבי אליעזר י"י

²²⁹ M.II. VII,21.

²³⁰ Idézi: Rosenberg, A. J. ed.: *Jonah*. In: *Twelve Prophets I*. The Judaica Press Inc. - New York, 1991. p. 187.

וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצָּרָה לִּי אֱלֹהֵיהֶנּוּהָ וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן שְׂאוֹל שְׁמַעְתָּ קוֹלִי:

וַיֹּאמֶר - וַיֹּאמֶר + ו : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - mondta
 קָרָאתִי - קָרָא : *q. pf. 1. pers. sing.* - kiáltottam
 מִצָּרָה - מִן + צָרָה : *pre. + n. f. sing.* - nyomorúságból
 לִּי - לְ : *pre. 1. pers. sing.* - énnekem
 אֱלֹהֵי : *pre.* - -hoz
 וַיַּעֲנֵנִי - וַיַּעֲנֵנִי + ו : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. + 1. pers. sing.* - válaszolt nekem
 מִבֶּטֶן - מִן + בֶּטֶן : *pre. + n. f. sing.* - belsejéből
 שְׂאוֹל : *n. m. sing.* - alvilág
 שְׁמַעְתָּ - שָׁמַע : *pi. pf. 1. pers. sing.* - könyörögtem
 שְׁמַעְתָּ - שָׁמַע : *q. pf. 2. pers. m. sing.* - meghallottad
 קוֹלִי - קוֹל : *n. m. sing. 1. pers. sing.* - hangom

Mondta: Kiáltottam nyomorúságomból az Örökkévalóhoz, és válaszolt nekem. Alvilág belsejéből könyörögtem, meghallottad hangom.

Radak írja, hogy jövő időnek kellene itt állnia és nem múlt időnek (וַיַּעֲנֵנִי), de mivel Jóna életben maradt, meg volt győződve arról, hogy Isten válaszolni fog imájára.²³¹ *Ibn Ezra* úgy magyarázza, hogy Jóna imája prófécia volt, vagyis olyan, mintha már meg is válaszolta volna az Örökkévaló.²³² *Rási* szerint: Mivel a hal gyomrából imádkozott, ez Jónának olybá tűnt, mintha már a sírban lenne.²³³

וַתְּשִׁיכֵנִי מְצוּלָה בְּלִבָּב יַמַּיִם וַנְּהַר יִסְבְּבֵנִי כָּל־מִשְׁבְּרֵיךָ וַגְּלִיךָ עָלַי עֲבָרוּ:

וַתְּשִׁיכֵנִי - וַתְּשִׁיכֵנִי + ו : *v. c. + hif. impf. 2. pers. m. sing. + 1. pers. sing.* - behajítottál engem
 מְצוּלָה : *n. f. sing.* - mélység
 בְּלִבָּב - בְּ + לִבָּב : *pre. + n. m. sing. const.* - szívébe
 יַמַּיִם - יָם : *n. m. pl.* - tengerek
 וַנְּהַר - וַנְּהַר + ו : *con. + n. m. sing.* - és áradat
 יִסְבְּבֵנִי - יִסְבַּב : *pi. impf. 3. pers. m. sing. + 1. pers. sing.* - vesz körül engem
 כָּל־ : *n. m. sing. const.* - összes
 מִשְׁבְּרֵיךָ - מִשְׁבֵּר : *n. m. pl. const. 2. pers. m. sing.* - tajtékaid
 וַגְּלִיךָ - וַגְּלִיךָ + ו : *con. + n. m. pl. const. 2. pers. m. sing.* - és hullámaid
 עָלַי - עָלַי : *pre. 1. pers. sing.* - rajtam

²³¹ Mikráot gedolot / Mikráot gedolot Jona II,3.

²³² Uo.

²³³ Uo.

עָבְרוּ - עבר : *q. pf. 3. pers. pl.* - átvonultak

Behajítottál engem a mélységbe, tengerek szívébe és áradat vesz körül engem.
Összes tajtékaid és hullámaid átvonultak rajtam.

„Behajítottál engem mélységbe (מצולה)...” Itt hiányzik a *-be* (ב) rag, de oda kell azt érteni, amint az *Jonatán ben Uziel Targumában* is áll.²³⁴

Jona II,5

וְאֲנִי אָמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אֵךְ אֹסִיף לְהַבִּיט אֶל־הַיָּם קִדְשֶׁךָ:

וְאֲנִי - אֲנִי + ן : *con. + pro.* - és én
אָמַרְתִּי - אָמַר : *q. pf. 1. pers. sing.* - mondtam
נִגְרַשְׁתִּי - גַּרַשׁ : *nif. pf. 1. pers. sing.* - elűzettem
מִנֶּגֶד - מִן + נֶגַד : *pre. + pre.* - elől
עֵינֶיךָ - עֵין : *n. f. dualis const. 2. pers. m. sing.* - szemeid
אֵךְ : *óhajtószo* - bárcsak
אֹסִיף - יָסַף : *hif. impf. 1. pers. sing.* - gyarapítanám
לְהַבִּיט - נָבַט + ל : *pre. + hif. inf. const.* - megtekintés
אֶל־ : *pre.* - -nak
הַיָּם - הַיָּם : *n. m. sing. const.* - csarnok
קִדְשֶׁךָ - קָדַשׁ : *n. m. sing. const. 2. pers. m. sing.* - szentséged

És én mondtam: Elűzettem szemeid elől. Bárcsak gyarapítanám megtekintését szentséged csarnokának!

Radak szerint így szólt Jóna: Most már tudom, hogy vissza fog állítani engem gondviselésed, jóllehet „*elűzettem szemeid elől*”, de továbbra is a prófécia helye: a Szentély felé fogok imádkozni.²³⁵

Jona II,6

אֶפְפוּנֵי מַיִם עַד־נֶפֶשׁ תְּהוּם יִסְבְּבֵנִי סוּף חָבוּשׁ לְרַאשֵׁי:

אֶפְפוּנֵי - אָפַף : *q. pf. 3. pers. pl. + 1. pers. sing.* - körülfogtak engem
מַיִם : *n. m. pl.* - vizek
עַד־ : *pre.* - -ig
נֶפֶשׁ : *n. f. sing.* - lélek (torok)
תְּהוּם : *n. m. sing.* - mélység

²³⁴ Targum Jonatán Jona II,4-hez / ד"ד / פרק ב"ב, ד"ד

²³⁵ Mikráot gedolot Jona II,5. / מקראות גדולות

יִסְבְּבֵנִי - סבב : *pi. impf. 3. pers. m. sing. + 1. pers. sing.* - vesz körül engem

סוּף : *n. m. sing.* - sás

חָבוּשׁ - חבש : *q. pt. pass. m. sing.* - fonódott

לְרֹאשׁי - ראש + לְ : *pre. + n. m. sing. const. 1. pers. sing.* - fejemre

Körülfogtak engem a vizek lelkemig (torkomig).²³⁶ Mélység vesz körül engem, sás fonódott fejemre.

Máhári Kára szerint így mondta Jóna: A víz annyira felment az orromba, hogy már levegőt sem tudtam venni és a lelkem majdnem elhagyta a testemet.²³⁷ *Rási* idézi²³⁸ a *Pirké derabbi Eliezert*, miszerint az Örökkévaló megmutatta Jónának a Sás-tengert (יָם סוּף) és azt, hogy hol keltek át rajta a zsidók, mivel a hal két szeme olyan volt, mint két ablak.²³⁹

Jona II,7

לְקַצְבֵי הַהַרִים יָרַדְתִּי הָאָרֶץ בְּרִחְיָהּ בְּעַדֵי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשְׁחַת חַיִּי יְהוָה אֱלֹהֵי:

לְקַצְבֵי - קצב + לְ : *pre. + n. m. pl. const.* - alapjáig

הַהַרִים - הר : *n. m. pl.* - hegyek

יָרַדְתִּי - ירד : *q. pf. 1. pers. sing.* - mentem le

הָאָרֶץ - ארץ + הַ : *art. + n. f. sing.* - a föld

בְּרִחְיָהּ - ריח - : *n. m. pl. const. 3. pers. f. sing.* - reteszei

בְּעַדֵי : *pre. 1. pers. sing.* - mögöttem

לְעוֹלָם - עולם + לְ : *pre. + n. m. sing.* - örökre

וַתַּעַל - עלה + וַ : *v. c. + hif. impf. 2. pers. m. sing. apoc.* - de felhoztad

מִשְׁחַת - שחת + מִן : *pre. + n. f. sing.* - sírból

חַיִּי - חיים : *n. m. pl. const. 1. pers. sing.* - életem

Hegyek alapjáig mentem le, a föld reteszei bezárultak mögöttem örökre. De felhoztad a sírból életem, Örökkévaló, én Istenem!

Radak így világítja meg e mondatot Jóna szájába adva: A Föld számomra örökre eltűnt, de Te felhoztad életem a mélységből, ó Istenem. Azt hittem, hogy a szárazföld örökre eltűnik

²³⁶ Lásd: Wolff, H. W.: 2.§ *nefes* – A hiányt szenvedő ember. (In: Az Ószövetség antropológiája. Harmat - PRITA, Budapest, 2001. pp. 26-45)

²³⁷ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona II,6.

²³⁸ Uo.

²³⁹ פִּקְרֵי דְרַבֵּי אֱלִיעֶזֶר י"י / Pirké derabbi Eliezer 10.

és sohasem fogom már látni, mivel a tenger lesz a sírom, ám miután élek a hal gyomrában, rájöttem, hogy Te hoztad ki életem a sírból és előfordulhat, hogy még földet fogok érni.²⁴⁰

Jona II,8

בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה זָכַרְתִּי וַתְּבוֹא אֵלַי תְּפִלָּתִי אֶל־הַיָּכֹל קִדְשֶׁךָ:

בְּהִתְעַטֵּף - בְּ + עִטַּף - *pre. + hit. inf. const.* - mikor elcsüggedt
 עָלַי - עַל : *pre. 1. pers. sing.* - rajtam
 נַפְשִׁי - נַפֵּשׁ : *n. f. sing. const. 1. pers. sing.* - lelkem
 אֶת־ : *pre.* - -t
 זָכַרְתִּי - זָכַר : *q. pf. 1. pers. sing.* - emlékeztem
 וַתְּבוֹא - בּוֹא + וַ : *v. c. + q. impf. 3. pers. f. sing. apoc.* - és elment
 אֵלַי - אֵל : *pre. 2. pers. m. sing.* - hozzád
 תְּפִלָּתִי - תְּפִלָּה : *n. f. sing. const. 1. pers. sing.* - imádságom
 אֶל־ : *pre.* - -hoz
 הַיָּכֹל : *n. m. sing. const.* - csarnok
 קִדְשֶׁךָ - קִדֵּשׁ : *n. m. sing. const. 2. pers. m. sing.* - szentséged

Mikor elcsüggedt rajtam a lelkem, az Örökkévalóra emlékeztem és elment hozzád imádságom, szentséged csarnokához.

Radak szerint Jóna így beszélt: Amikor a hal lenyelt engem és nagy bajban voltam, elcsüggedt a lelkem és arra gondoltam, hogy meg fogok halni, de ennek ellenére megemlékeztem Istenemről és imádkoztam hozzá.²⁴¹

Jona II,9

מִשְׁמָרִים הַבְּלִי־שׁוֹא חֲסָדִים יַעֲזֹבוּ:

מִשְׁמָרִים - שָׁמַר : *pi. pt. act. m. pl.* - megőrzői
 הַבְּלִי־ - הֶבֶל : *n. m. pl. const.* - hiábavalóságai
 שׁוֹא : *n. m. sing.* - semmiség
 חֲסָדִים - חָסַד : *n. m. sing. const. 3. pers. m. pl.* – szeretetük/hűségük
 יַעֲזֹבוּ - עָזַב : *q. impf. 3. pers. m. pl.* - hagyják el

Megőrzői a semmiség hiábavalóságainak: szeretetük/hűségük hagyják el.

²⁴⁰ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona II,7.

²⁴¹ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona II,8.

Rási szerint ők („Megőrzői a semmiség hiábavalóságainak...”) a világ azon népei, akik bálványokat imádnak. A mondat második felét („...szeretetük/hűségük hagyják el”) a tengerészekre való utalásnak veszi, akik szeretett bálványait eldobták és zsidóvá lettek.²⁴²

Jona II,10

וַאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֲזַבְחָהּ לָךְ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלְּמָה יְשׁוּעָתָה לַיהוָה:

וַאֲנִי - אֲנִי + וַ : *con. + pro.* - és én
 בְּקוֹל - קוֹל + בְּ : *pre. + n. m. sing.* - hangjával
 תּוֹדָה : *n. f. sing.* - hála
 אֲזַבְחָהּ - זָבַח : *q. impf. 1. pers. sing. coh.* - hadd áldozzak
 לָךְ - לְ : *pre. 2. pers. f. sing.* - neked
 אֲשֶׁר : *pro.* - amint
 נָדַרְתִּי - נָדַר : *q. pf. 1. pers. sing.* - fogadtam
 אֲשַׁלְּמָה - שָׁלַם : *pi. impf. 1. pers. sing. coh.* - hadd fizessem meg
 יְשׁוּעָתָה : *n. f. sing.* - segítség
 לְ - לְ : *pre.* - -é

És én hála hangjával hadd áldozzak neked amint fogadtam, hadd fizessem meg!
 Segítség az Örökkévalóé!

Meg fogom köszönni neked a hála szavával, és hálaadó áldozatokat fogok bemutatni, amint erre megesküdtem. Valamint kijelentem, hogy a segítség csakis Istené, aki egy nagy csodával mentett meg, amelyet rajtam keresztül vitt végbe -mondta Jóna, Radak szerint.²⁴³

Jona II,11

וַיֹּאמֶר יְהוָה לְדָג נִיָּקָא אֶת־יֹנָה אֶל־הַיַּבֶּשֶׁה:

וַיֹּאמֶר - אָמַר + וַ : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - mondta
 לְדָג - דָּג + הַ + לְ : *pre. + art. + n. m. sing.* - a halnak
 נִיָּקָא - קִיאָ + וַ : *v. c. + hif. impf. 3. pers. m. sing. apoc.* - és kiköpte
 אֶת־ : *pre.* - -t
 אֶל־ : *pre.* - -re
 הַיַּבֶּשֶׁה - יַבֶּשֶׁה + הַ : *art. + n. f. sing.* - a szárazföldre

Mondta az Örökkévaló a halnak, és kiköpte Jónát a szárazföldre.

²⁴² מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona II,9.

²⁴³ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona II,10.

Azaz olyan érzetet keltett a halban, hogy köpje ki Jónát a szárazföldre -írja Radak...²⁴⁴

Jona III.

Jona III,1

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה שְׁנִית לְאָמְרוֹ:

וַיְהִי : v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. apoc. - volt
 דְבַר - דְבַר : n. m. sing. const. - szava
 אֶל־ : pre. - -hoz
 שְׁנִית : adj. num. ord. f. sing. - másodszor
 לְאָמְרוֹ : pre. + q. inf. const. - mondván

Volt az Örökkévaló szava Jónához másodszor, mondván:

A „...másodszor...” szóból azt a következtetést vonja le a *Talmud*²⁴⁵ és a *Mehiltá*²⁴⁶ is, hogy az Örökkévaló csak kétszer szólt Jónához és nem háromszor.²⁴⁷

Jona III,2

קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקִרְא אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיָּאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר אֵלֶיךָ:

קוּם - קוּם : q. imp. - kelj föl
 לֵךְ - הֵלֵךְ : q. imp. - menj
 אֶל־ : pre. - -hoz
 הָעִיר - עִיר + הַ : art. + n. f. sing. - a város
 הַגְּדוֹלָה - גְּדוֹלָה + הַ : art. + adj. f. sing. - a nagy
 וְקִרְא - קִרְא + וְ : con. + q. imp. - és kiáltsd
 אֵלֶיהָ - אֶל - אֵלֶיהָ : pre. 3. pers. f. sing. - hozzá
 אֶת־ : pre. - -t
 הַקְּרִיָּאָה - קְרִיָּאָה + הַ : art. + n. f. sing. - a felszólítás
 אֲשֶׁר : pro. - amit
 אָנֹכִי : pro. 1. pers. sing. - én
 דֹבֵר - דָּבַר : q. pt. act. m. sing. - mondó
 אֵלֶיךָ - אֶל - אֵלֶיךָ : pre. 2. pers. m. sing. - hozzád

Kelj föl, menj Ninivébe, a nagy városhoz és kiáltsd hozzá a felszólítást, amit én mondok hozzád.

²⁴⁴ Mikráot gedolot Jona II,11.

²⁴⁵ Talmud, Jevámot 98a.

²⁴⁶ Mehiltá, Bó I. fejezet.

²⁴⁷ Az első „szólás”: Királyok II. XIV,25.

Ibn Ezra szerint ez arra utal, hogy nem volt már messze akkor Ninivétől Jóna.²⁴⁸

Jona III,3

וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוָה כְּדַבֵּר יְהוָה וַיִּנְוָה הַיְּתָה עִיר־גְּדוּלָה לְאֱלֹהִים מִהַלְדָּ
שְׁלֹשֶׁת יָמִים:

וַיָּקָם - וַיָּקָם + קוּם : v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. - fölkelt
וַיֵּלֶךְ - וַיֵּלֶךְ + הֵלֵךְ : v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. apoc. - elment
אֶל־ : pre. - -hez
כְּדַבֵּר - כְּ + דָבַר : pre. + n. m. sing. const. - mondása szerint
וַיִּנְוָה : con. - és
הַיְּתָה - הָיָה : q. pf. 3. pers. f. sing. - volt
עִיר־ : n. f. sing. const. - városa
גְּדוּלָה : adj. f. sing. - nagy
לְ - לְ : pre. - -nek
מִהַלְדָּ - הֵלֵךְ : n. m. sing. const. - járás
שְׁלֹשֶׁת - שְׁלֹשָׁה : adj. num. f. sing. const. - három
יָמִים - יוֹם : n. m. pl. - napok

Fölkelt Jóna, elment Ninivéhez az Örökkévaló mondása szerint. És Ninive nagy városa volt Istennek: három napi járás.

עִיר־גְּדוּלָה לְאֱלֹהִים - szó szerint: Istennek nagy városa. Amikor a Tanah-ban valaminek a nagyságát ki akarják emelni, Isten nevéhez hasonlítják -írja *Radak*.²⁴⁹ *Ibn Ezra* úgy véli, ha a város kerülete három napi járás volt, akkor az átmérője egy napi járás, azaz Jóna az egész várost bejárta. Ha azonban az átmérője volt három napi járás, akkor Jóna elkezdett járni-kelni egy napig a városban.²⁵⁰

Jona III,4

וַיִּחַל יוֹנָה לָבוֹא בְּעִיר מִהַלְדָּ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּנְוָה נְהַפְכֹת:

וַיִּחַל - וַיִּחַל + חָלָל : v. c. + hif. impf. 3. pers. m. sing. - kezdett
לָבוֹא - לָ + בּוֹא : pre. + q. inf. const. - jönni/menni
בְּעִיר - בְּ + עִיר : pre. + art. + n. f. sing. - a városba
מִהַלְדָּ - הֵלֵךְ : n. m. sing. const. - járás

²⁴⁸ Mikráot gedolot Jona III,2.

²⁴⁹ Mikráot gedolot Jona III,3.

²⁵⁰ Uo.

יום : *n. m. sing.* - nap
 אֶחָד : *adj. num. m. sing.* - egy
 וַיִּקְרָא - קרא + ו : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - kiáltott
 וַיֹּאמֶר - אמר + ו : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - mondta
 עוֹד : *pro.* - még
 אַרְבָּעִים : *adj. num. pl.* - negyven
 יוֹם : *n. m. sing.* - nap
 וְ : *con.* - és
 וַהֲפֹכֶתָ - הפך : *nif. pt. f. sing.* - felforgatódó

Kezdett Jóna menni a városba egy napi járást. Kiáltott és mondta: Még negyven nap és Ninive felforgatódó!

Rási kérdezi: Miért van írva, hogy „*felforgatódó*”²⁵¹ és nem az, hogy „*leromboltatódó*”²⁵²? A „*felforgatódó*” szónak kétféle jelentése van: jó és rossz jelentése. Ha Ninive emberei viselkedésüket a jó irányban változtatják meg, akkor a „*felforgatódó*” szó arra utal hogy a város jó irányban fog felfordulni, megváltozni. Ha azonban Ninive emberei nem fordítják, tehát nem változtatják meg rossz viselkedésüket, akkor nekik a „*felforgatódó*” szó a „*leromboltatódó*” szóra utal, és Ninive városa „*leromboltatódó*.”²⁵³

Jona III,5

וַיֵּאמְרוּ אֲנָשֵׁי נִינְוָה בְּאֱלֹהִים וַיִּקְרְאוּ צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ שָׂקִים מִגְדוּלָם וְעַד־קִטְנֵיהֶם :

וַיֵּאמְרוּ - אמרו + ו : *v. c. + hif. impf. 3. pers. m. pl.* - hittek
 אֲנָשֵׁי - איש : *n. m. pl. const.* - emberei
 בְּ - ב : *pre.* - -ben
 וַיִּקְרְאוּ - קרא + ו : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. pl.* - kiáltottak
 צוֹם : *n. m. sing.* - böjt
 וַיִּלְבְּשׁוּ - לבש + ו : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. pl.* - felöltöttek
 שָׂקִים - שק : *n. m. pl.* - zsákok
 מִגְדוּלָם - גדול + מן : *pre. + adj. m. sing. const. 3. pers. m. pl.* - nagyjaiktól
 וְעַד־ - עד + ו : *con. + pre* - -ig
 קִטְנֵיהֶם - קטן : *adj. m. sing. const. 3. pers. m. pl.* - kicsinyeik

Hittek Ninive emberei Istenben: kiáltottak böjtöt, felöltöttek zsákokat nagyjaiktól kicsinyeikig.

²⁵¹ Felforgatódó = נהפכתָ

²⁵² Leromboltatódó = נהרבתָ

²⁵³ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona III,4.

Redak szerint: A hajó tengerészei elmentek Ninivébe és elbeszéltek mindent Jónáról az elejétől a végéig, hogy Jónát bedobták a tengerbe, stb. Ezért hitték el rögvest Ninive lakói Jóna próféciáját és őszinte bűnbánatot tartottak még a király utasítását megelőzően.²⁵⁴ *Ibn Ezra* viszont úgy magyarázza, hogy ez a király utasítására történt, jöllehet a könyv szövege nem ebben a sorrendben írja.²⁵⁵

Jona III,6

וַיָּגַע הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינְוָה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר אֶדְרָתוֹ מֵעָלָיו וַיִּכַּס שֵׁק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֶפֶר:

וַיָּגַע - נגַע + וַי : v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. - eljutott

הַדָּבָר - דָּבָר + הַ : art. + n. m. sing. - a dolog

אֶל־ : pre. - -hoz

מֶלֶךְ : n. m. sing. - király

וַיָּקָם - קוּם + וַי : v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. - fölkelt

מִכִּסְאוֹ - כִּסֵּא + מִן : pre. + n. m. sing. const. 3. pers. m. sing. - trónjáról

וַיַּעֲבֵר - עָבַר + וַי : v. c. + hif. impf. 3. pers. m. sing. apoc. - levetette

אֶדְרָתוֹ - אֶדְרָת : n. f. sing. const. 3. pers. m. sing. - palástját

מֵעָלָיו - עַל + מִן : pre. + pre. 3. pers. m. sing. - magáról

וַיִּכַּס - כָּסָה + וַי : v. c. + pi. impf. 3. pers. m. sing. apoc. - betakarózott

שֵׁק : n. m. sing. - zsák

וַיֵּשֶׁב - יָשַׁב + וַי : v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. apoc. - ült

עַל־ : pre. - -ra

הָאֶפֶר - אֶפֶר + הַ : art. + n. m. sing. - a por

Eljutott a dolog Ninive királyához, az fölkelt trónjáról, levetette palástját magáról, betakarózott zsákkal és ült a porba.

Ninive királyának a neve: אַסְנַפֵּר (Asznápár.²⁵⁶) volt.²⁵⁷ A *Pirké derabbi Eliezer* szerint a király a koronáját és palástját a porba dobta és három napos böjtöt hirdetett.²⁵⁸

²⁵⁴ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona III,5.

²⁵⁵ Uo.

²⁵⁶ Helyesen: Assur-bán-apli (ante 668-627). Uralkodása alatt éri el az Asszír Birodalom hatalmának csúcsát, de jelentkeznek egyúttal a birodalom felbomlásának első jelei is. Befejezi Egyiptom meghódítását Théba bevételel. Visszaveri a birodalmat északról fenyegető népek támadását. Ante 652-648 között leveri Babilon lázadását, amelynek élén testvére állt. Megtorló hadjáratokat vezet azok ellen, akik Babilont támogatták. Ennek során beveszi Szúzát, Élám fővárosát. Közben azonban Egyiptom újra függetleníti magát és lázadásra veszi rá a kis országokat, közöttük Júdát is Asszíria ellen. (Ezzel függhetnek össze a Krónikák II. XXXIII,11-13. mondatai.) Assur-bán-apli a hűtlenkedő Menassét, Júda királyát először fogságba viteti, majd hazaengedi. E név (אַסְנַפֵּר) Ezra könyvében (סֵפֶר עִזְרָא) is előfordul (IV,10).

²⁵⁷ יַלְקוּט שְׁמַעוֹנִי - רִמּוֹ תַקְנִי / Jalkut Simoni 550. utalása.

²⁵⁸ פִּרְקֵי דֵרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִיֵּג / Pirké derabbi Eliezer 43.

וַיִּזְעַק וַיֹּאמֶר בְּנִינְנָה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וַיְגַדְלֵיו לְאָמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבְּקָר וְהַצֹּאן
אֶל־יִטְעֲמוּ מֵאוֹמָה אֶל־יִרְעוּ וּמַיִם אֶל־יִשְׁתּוּ:

וַיִּזְעַק - זעק + ו : *v. c. + hif. impf. 3. pers. m. sing. apoc.* - kikiáltatta

וַיֹּאמֶר - אמר + ו : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - mondta

בְּ : *pre.* - -ben

מִטַּעַם - טעם + מן : *pre. + n. m. sing. const.* - megbízásából

הַמֶּלֶךְ - מלך + ה : *art. + n. m. sing.* - a király

וַיְגַדְלֵיו - גדול + ו : *con. + adj. m. pl. const. 3. pers. m. sing.* - és nagyjai

לְאָמֹר - אמר + ל : *pre. + q. inf. const.* - mondván

הָאָדָם - אדם + ה : *art. + n. m. sing.* - az ember

וְהַבְּהֵמָה - בהמה + ו : *con. + art. + n. f. sing.* - és az állat

הַבְּקָר - בקר + ה : *art. + n. m. sing.* - a marha

וְהַצֹּאן - צאן + ו : *con. + art. + n. m. sing.* - és a nyáj

אֶל־ : *tiltószo* - ne

יִטְעֲמוּ - טעם + ו : *q. impf. 3. pers. m. pl. juss.* - ízleljenek

מֵאוֹמָה : *n. m. sing.* - semmi

אֶל־ : *tiltószo* - ne

יִרְעוּ - רעה + ו : *q. impf. 3. pers. m. pl. juss.* - legeljenek

וּמַיִם - מים + ו : *con. + n. m. pl.* - és víz

אֶל־ : *tiltószo* - ne

יִשְׁתּוּ - שתה + ו : *q. impf. 3. pers. m. pl. juss.* - igyanak

Kikiáltatta Ninivében és mondta: A király és nagyjai megbízásából mondván: Az ember és az állat, a marha és a nyáj ne ízleljenek semmit, ne legeljenek és vizet ne igyanak.

A király főembereinek tanácsára parancsolta meg, hogy hirdessék ki az általános böjtöt -írja *Rási*.²⁵⁹ A királynak egyéb rendeletei is voltak még: Elkülönítették a férfiakat a nőktől, a tiszta állatokat a tisztátalanoktól és elválasztották a gyermekeket szüleiktől. Ninive lakói csecsemőiket az ég felé emelték és keserves sírással kérték az Örökkévalótól, hogy az ártatlanok nevében bocsásson meg nekik is. A csecsemők szopni akartak, az állatok pedig kicsinyeiket akarták megszoptatni, ezt azonban az elkülönítés miatt nem tehették, ezért sírni kezdtek és sírt több mint tizenkétszer tízezer ember.²⁶⁰ *Radak* szerint az emberek már

²⁵⁹ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona III,7.

²⁶⁰ פִּרְקֵי דֵרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִגִּ'ג / Pirké derabbi Eliezer 43.

elkezdtek böjtölni és bűnbánatot tartani, ám a király elrendeleete még, hogy az állatok is böjtöljenek és a becstelenül szerzett javakat is adják vissza.²⁶¹ Azért kellett az állatoknak is böjtölni, hogy az emberek szerénnyé legyenek -írja *Mecudát Dávid*.²⁶²

Jona III,8

וַיִּתְכַּסּוּ שָׂקִים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וַיִּקְרְאוּ אֶל־אֱלֹהִים בְּחֹזֶקָה וַיֵּשְׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה
וּמִן־הַחֲמָס אֲשֶׁר בְּכַפְיָהֶם:

וַיִּתְכַּסּוּ - וַיִּתְכַּסּוּ : *con. + hit. impf. 3. pers. m. pl. juss.* - és takaródzanak be
שָׂקִים - שָׂק : *n. m. pl.* - zsákok
הָאָדָם - אָדָם + הָ : *art. + n. m. sing.* - az ember
וְהַבְּהֵמָה - וְהַבְּהֵמָה : *con. + art. + n. f. sing.* - és az állat
וַיִּקְרְאוּ - וַיִּקְרְאוּ : *con. + q. impf. 3. pers. m. pl. juss.* - és kiáltanak
אֶל־ : *pre.* - -hez
בְּחֹזֶקָה - בְּחֹזֶקָה : *pre. + n. f. sing.* - erősen
וַיֵּשְׁבוּ - וַיֵּשְׁבוּ : *con. + q. impf. 3. pers. m. pl. apoc. juss.* - és térjenek vissza
אִישׁ : *n. m. sing.* - mindenki (általános névmási értelemben)
מִן־הַרָעָה - מִן־הַרָעָה : *pre. + n. m. sing. const. 3. pers. m. sing.* - útvjáról
הָרָעָה - הָרָעָה : *art. + adj. f. sing.* - a rossz
וּמִן־הַחֲמָס - וּמִן־הַחֲמָס : *con. + pre.* - és ...-tól
הַחֲמָס - הַחֲמָס : *art. + n. m. sing.* - az erőszak
אֲשֶׁר : *pro.* - amely
בְּכַפְיָהֶם - בְּכַפְיָהֶם : *pre. + n. f. dualis const. 3. pers. m. pl.* - tenyereikben

És takaródzanak be az ember és az állat zsákokkal, és kiáltanak Istenhez erősen, és térjenek vissza mindenki a rossz útvjáról, és az erőszaktól, amely tenyereikben van!

Rási szerint megkötözték külön az állatok anyját és külön kölykeiket, majd mondták Istennek: Világ Ura! Ha nem könyörölsz rajtuk, mi sem könyörülünk ezeken!²⁶³ *Radak* úgy magyarázza, hogy már-már Istent hívták teljes szívükből.²⁶⁴ A *Babilóniai Talmud* így magyarázza e részt: Ninive emberei visszaadtak mindent amit elloptak. Például: Ha egy ember lopott gerenda segítségével épített tornyot, akkor kihúzta belőle a gerendát, így lerombolta a tornyot és visszaadta a gerendát gazdájának.²⁶⁵ A *Jalkut Simoni* szerint ha

²⁶¹ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona III,7.

²⁶² Uo.

²⁶³ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona III,8.

²⁶⁴ Uo.

²⁶⁵ תַּלְמוּד בַּבְּלִי, מִסְכַּת תְּעֻנֵי דָף ט"ז א' / Babilóniai Talmud, Táánit 16a.

egy ház építésénél 10 darab lopott téglát használtak fel, akkor lebontották az egész házat, még a király házával is így tettek. Ha egy ruhában két lopott fonál volt, akkor kifejtették azt és visszaadták tulajdonosának.²⁶⁶ A *Jeruzsálemi Talmud* szerint azonban nem volt ennyire őszinte Ninive lakóinak megtérése, mert így ír: Rabbi Johánán kérdezi: Miért áll az, hogy „...és az erőszakról, amely tenyereikben van”? Azért, mert azt ami a tenyerükben, tehát a kezük ügyében volt azt visszaadták, de ami elrejtve volt a szem elől, azt nem adták vissza.²⁶⁷

Jona III,9

מִי־יֹדֵעַ יָשׁוּב וְנַחֵם הָאֱלֹהִים וְשׁוֹב מִחַרְוֹן אָפּוֹ וְלֹא נֹאכְד׃

מִי־ : *int.* - ki

יֹדֵעַ - ידע : *q. pt. act. m. sing.* - tudó

יָשׁוּב - שׁוֹב : *q. impf. 3. pers. m. sing.* - visszatér

וְנַחֵם - נַחַם + ן : *con. + nif. pf. 3. pers. m. sing.* - és megbánja

הָ - הַ : *art.* - az

וְשׁוֹב - שׁוֹב + ן : *con. + q. pf. 3. pers. m. sing.* - és megtér

מִחַרְוֹן - חַרְוֹן + מִן : *pre. + n. m. sing. const.* - haragjától

אָפּוֹ - אָף : *n. m. sing. const. 3. pers. m. sing.* - fellobbanó

וְלֹא - לֹא + ן : *con. + tagadószó* - és nem

נֹאכְד - אָכַד : *q. impf. 1. pers. pl.* - veszünk el

Ki a tudója? Visszatér, és megbánja az Isten, és megtér fellobbanó haragjától és nem veszünk el.

Lehet, hogy Isten majd bűnbánatot érez és meg fog enyhülni akkor, amikor mi megbánjuk gonosz cselekedeteinket -gondolták a niniveiek *Radak* szerint.²⁶⁸

Jona III,10

וַיֵּרָא הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ מִדֶּרֶכָם הִרְעָה וַיִּנְחַם הָאֱלֹהִים עַל־הִרְעָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה׃

וַיֵּרָא - רָאָה + ן : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. apoc.* - látta

הָ - הַ : *art.* - az

אֶת־ : *pre.* - -t

²⁶⁶ רמזו תקני' / Jalkut Simoni 550. utalása.

²⁶⁷ תלמוד ירושלמי, מסכת תענית פרק ב' הלכה א'.

²⁶⁸ Mikráot gedolot Jona III,9.

מַעֲשֵׂיהֶם - מַעֲשָׂה : *n. m. pl. const. 3. pers. m. pl.* - tetteik
 כִּי : *pre.* - mert
 שָׁבוּ - שׁוּב : *q. pf. 3. pers. pl.* - visszatértek
 מִדְּרָכָם - דֶּרֶךְ - מִן + דֶּרֶךְ : *pre. + n. m. sing. const. 3. pers. m. pl.* - útjukról
 הָרָעָה - רָעָה - הָ : *art. + adj. f. sing.* - a rossz
 נִנְחָם - נָחַם - וְ : *v. c. + nif. impf. 3. pers. m. sing.* - megbánta
 הָ - הָ : *art.* - az
 עָלַי : *pre.* - ra
 הָרָעָה - רָעָה - הָ : *art. + adj. f. sing.* - a rossz
 אֲשֶׁר - אֲשֶׁר : *pro.* - amely
 דִּבַּר - דָּבַר : *pi. pf. 3. pers. m. sing.* - megmondott
 לַעֲשׂוֹת - עָשָׂה - לְ : *pre. + q. inf. const.* - csinálni
 לָהֶם - לְ : *pre. 3. pers. m. pl.* - nekik
 וְלֹא - לֹא - וְ : *con. + tagadószó* - és nem
 עָשָׂה - עָשָׂה : *q. pf. 3. pers. m. sing.* - csinálta

Látta az Isten tetteiket, mert visszatértek a rossz útjukról. Megbánta az Isten a rosszat, amelyet megmondott csinálni nekik, és nem csinálta meg.

Ninive városának büntetését negyven évvel halasztotta el Isten, de azután visszatértek újra bűnöző életmódjukhoz és akkor elpusztította őket.²⁶⁹ Rabbi Jichák szerint négy dolgot cselekedtek Ninive lakói, ami miatt megbocsátott nekik az Örökkévaló: jótékonykodás, fohászkodás, nevük és cselekedeteik megváltoztatása.²⁷⁰ A Misna e mondathoz kapcsolódóan így ír: „Mi a böjtök rendje? Kiviszik a ládát (a Tórákkal) a város utcájára és hamut szórnak rá; és a fejedelem/vezető fejére; és a bíróság vezetőjének fejére; és mindenki szór a saját fejére. Az öreg aki velük van, mond előttük élénkítő beszédet: Testvéreink, (Jóna) nem azt mondta Ninive embereinek: „Látta az Isten zsákjaikat és böjtjeiket”, hanem: „Látta az Isten tetteiket, mert visszatértek a rossz útjukról.”²⁷¹ És a hagyomány mondja: „Szíveteket szaggassátok meg, és ne a ruhátokat!”²⁷² ²⁷³

²⁶⁹ פִּרְקֵי דֵרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִיֵּג / Pirké derabbi Eliezer 43.

²⁷⁰ יִלְקוּט שְׁמַעוֹנִי - רִמּוֹז תַּקְנֵי אֵל / Jalkut Simoni 551. utalása.

²⁷¹ Jóna III,10.

²⁷² Jóél II,13.

²⁷³ מִשְׁנָה, מַסַּכַת תְּעֵנִית פֶּרֶק ב״: א״ / Misna, Táánit II,1.

Jona IV.

Jona IV,1

וַיִּרְעֵ אֶל־יֹנָה רָעָה גְדוּלָּהּ וַיִּחַר לּוֹ:

וַיִּרְעֵ - וַיִּרְעֵ + רָעָה - v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. - rossz volt
 אֶל־ : pre - -nak
 רָעָה : adj. f. sing. - rossz
 גְדוּלָּהּ : adj. f. sing. - nagy
 וַיִּחַר - וַיִּחַר + חָרָה - v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. apoc. - bosszúsága volt
 לּוֹ - לְ - pre. 3. pers. m. sing. - neki

Rossz volt Jónának, nagy rossz: bosszúsága volt neki.

Ábravánél kérdezi: Mi az irányultsága ennek a mondatnak? Miért haragszik Jóna? Jóna úgy értelmezte hogy a „nagy rossz” Izraelre fog jönni. Vagyis Izrael népe kemény büntetést kap az Örökkévalótól. És most hallja, hogy az Örökkévaló megbocsátott Ninivének, és nem kapja meg a bűneiért járó büntetést. Jóna nagyon megharagudott. Hát hogyan lehetséges az, hogy Örökkévaló megbocsátott Ninivének, és továbbra is haragszik Izraelre!?²⁷⁴ Radak kérdezi: Honnét tudta Jóna, hogy Isten megenyhült még a prófécia beteljesülése előtt? Majd válaszol: Isten felfedte előtte a prófécia szellemén keresztül, hogy megenyhült és ez rendkívül zavarta őt Izrael miatt, aki nem tartott bűnbánatot.²⁷⁵

Jona IV,2

וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר אָנָּה יְהוָה הֲלוֹאֲנִי דְבָרֵי עַד־הַיּוֹתֵי עַל־אֲדָמָתִי עַל־כֵּן
 קָדַמְתִּי לְבָרַח תַּרְשִׁישָׁה כִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֱלֹהֵי־חַנּוּן וְרַחוּם אַרְךָ אַפַּיִם
 וְרַב־חַסֵּד וְנָחָם עַל־הָרָעָה:

וַיִּתְפַּלֵּל - וַיִּתְפַּלֵּל + פָּלַל - v. c. + hit. impf. 3. pers. m. sing. - imádkozott
 אֶל־ : pre - -hoz
 וַיֹּאמֶר - וַיֹּאמֶר + אָמַר - v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. - mondta
 אָנָּה : interj. - óh jaj
 הֲלוֹאֲ - הֲלוֹאֲ + הָ : int. + tagadószó - hát nem
 יְהוָה : pro. m. sing. - ez
 דְבָרֵי - דְבָרֵי + דָּבַר - n. m. sing. const. 1. pers. sing. - szavam

²⁷⁴ Ábravánél magyarázata Jóna IV,1-hez. / פירוש אברבנאל ליונה ד"י: א"י.

Idézi: (103 עמ' 1990, ירושלים, ד. רכס - ספר יונה ויום הכיפורים - מדרוך למורה והנחיה לסדנת מורים (ד. רכס - ירושלים, 1990 עמ' 103)
²⁷⁵ Mikraót gedolot Jona IV,1. / מקראות גדולות.

עֲדָה : *pre.* - -ig
 הָיִיתִי - היה : *q. inf. const. 1. pers. sing.* - voltam
 עַל־ : *pre.* - -en
 אֶדְמָה - אֶדְמָה : *n. f. sing. const. 1. pers. sing.* - földem
 עַל־כֵּן - כֵּן + עַל : *pre. + adv.* - azért
 קִדְמָתִי - קדם : *pi. pf. 1. pers. sing.* - megelőztem
 לְבָרַח - לָ + בָרַח : *pre. + q. inf. const.* - megszökni
 כִּי : *pre.* - mert
 יָדַעְתִּי - ידע : *q. pf. 1. pers. sing.* - tudtam
 כִּי : *pre.* - mert
 אַתָּה : *pro. 2. m. sing.* - te
 חַנוּן : *adj. m. sing.* - könyörületes
 וְרַחוּם - רַחוּם + וְ : *con. + adj. m. sing.* - és irgalmas
 אֶרְאֶה אַפַּיִם - אַרְאֶה + אַפַּי : *adj. m. sing. const. + n. m. dualis* - késedelmes a haragra
 וְרַב־ : *con. + adj. m. sing.* - és nagy
 חַסֵּד : *n. m. sing.* - szeretet
 וְנָחַם - נָחַם + וְ : *con. + nif. pt. m. sing.* - és megbánódó
 עַל־ : *pre.* - ra
 הָרַעָה - הָ + רַעָה : *art. + adj. f. sing.* - a rossz

Imádkozott az Örökkévalóhoz és mondta: Óh jaj Örökkévaló, hát nem ez volt szavam, amíg földemen voltam! Azért megelőztem megszökni Tarsisba, mert tudtam, hogy te könyörületes és irgalmas Isten vagy, késedelmes a haragra és nagy a szereteted, és megbánódó vagy a rosszra.

Rási szerint Jóna a következőket mondta: Tudom, hogy ha bűnbánatot tartanak, akkor nem pusztítod el őket és én a számukra csak hazug leszek.²⁷⁶ *Radak* így magyaráz: Félt Jóna, hogy bűnbánatot fognak tartani és Isten meg fog bocsátani nekik, és így az ő bűnbánatuk előnytelen lesz Izrael számára.²⁷⁷ *Mecudát Dávid* írja: Jóna, mivel tudta, hogy Isten kegyelmes és elfogadja a bűnbánó embert, így ha a niniveiek megbánják bűneiket és Izrael nem tanul ebből, akkor ők lesznek megbüntetve.²⁷⁸

Jona IV,3

וְעַתָּה יְהוָה קַח־נָא אֶת־נַפְשִׁי מִמָּוִי כִּי טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי:

וְעַתָּה - עַתָּה + וְ : *con. + adv.* - és most
 קַח־ : *q. imp.* - vedd

²⁷⁶ מקראות גדולות / Mikráot gedolot Jona IV,2.

²⁷⁷ Uo.

²⁷⁸ Uo.

נָא : *buzdítószó* - kérlek

אֶת־ : *pre.* - -t

נַפְשִׁי - נִפְשִׁי : *n. f. sing. const. 1. pers. sing.* - lelkem

מִמֶּנִּי - מִן : *pre. 1. pers. sing.* - tőlem

כִּי : *pre.* - mert

טוֹב : *adj. m. sing.* - jó

מוֹתִי - מוֹת : *n. m. sing. const. 1. pers. sing.* - halálom

מִחַיִּי - מִן + חַיִּים : *pre. + n. m. pl. const. 1. pers. sing.* - életemnél

És most Örökkévaló, vedd kérlek lelkemet tőlem, mert jobb halálom életemnél!

Mivel Jóna látta, hogy Izrael nem gyakorol bűnbánatot, félt hogy valami rossz fog történni velük. Ezért imájában azt kérte, hogy Isten vegye el lelkét, hasonlóan Mózeshez: „Törölj ki engem könyvedből, amelyet írtál...”²⁷⁹ -kommentál *Ibn Ezra*...²⁸⁰ *Radak* szerint viszont nem akarta látni népének pusztulását...²⁸¹

Jona IV,4

וַיֹּאמֶר יְהוָה הֲהִיטֵב חָרָה לָךְ:

וַיֹּאמֶר - וַיֹּאמֶר : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - mondta

הֲהִיטֵב - הֵ + יטֵב : *art. + hif. inf. abs.* - helyénvaló a

חָרָה : *q. pf. 3. pers. m. sing.* - haragvás

לָךְ - לְ : *pre. (pausa) 2. pers. f. sing.* - neked

Mondta az Örökkévaló: Helyénvaló a haragvás neked?

Vajon az én jó tettem szomorít el? -kérdezte Isten Jónától, *Radak* kommentárjában...²⁸²

Jona IV,5

וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקְדָּם לָעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ שָׂם סֶכֶה וַיֵּשֶׁב תַּחְתָּיהָ בְּצֵל עֵד אֲשֶׁר יִרְאֶה מִהֲיִהְיֶה בָּעִיר:

וַיֵּצֵא - וַיֵּצֵא : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - kiment

מִן : *pre.* - -ból

הָעִיר - הָ + עִיר : *art. + n. f. sing.* - a város

וַיֵּשֶׁב - וַיֵּשֶׁב : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. apoc.* - leült

²⁷⁹ M.II. XXXII,32.

²⁸⁰ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona IV,3.

²⁸¹ Uo.

²⁸² מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona IV,4.

מִקְדָּם - מִן + קְדָם : *pre. + n. m. sing.* - kelettől
 לְעִיר - עִיר + ה' + ל' : *pre. + art. + n. f. sing.* - a városnak
 וַיַּעַשׂ - עָשָׂה + וַי : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. apoc.* - csinált
 לוֹ - ל' : *pre. 3. pers. m. sing.* - magának
 שָׁם : *adv.* - ott
 סִבָּה : *n. f. sing.* - kunyhó
 וַיֵּשֶׁב - יָשַׁב + וַי : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. apoc.* - leült
 תַּחְתֵּיהָ - תַּחַת : *pre. 3. pers. f. sing.* - alá
 בַּצֵּל - ה' + ה' + צַל : *pre. + art. + n. m. sing.* - az árnyékban
 עַד אֲשֶׁר : *pre. + pro.* - amíg
 וַיֵּרָא - רָאָה : *q. impf. 3. pers. m. sing.* - majd látja
 מַה : *int.* - mi
 יִהְיֶה - הִיָּה : *q. impf. 3. pers. m. sing.* - lesz
 בְּעִיר - עִיר + ה' + ב' : *pre. + art. + n. f. sing.* - a városban

Kiment Jóna a városból, leült kelettől a városnak, csinált ott magának kunyhót.
 Leült alá az árnyékban, amíg majd látja, hogy mi lesz a városban.

Ibn Ezra szerint most tudjuk meg, hogy mi történt Jónával a negyven napra vonatkozó
 jövendölés előtt.²⁸³ (Ez a mondat tehát a III. fejezet 4. mondata után következne!)

Jona IV,6

וַיִּמַן יְהוָה אֱלֹהִים קִיקְיוֹן נִיעַל מֵעַל לְיוֹנָה לְהִיּוֹת צֵל עַל-רֹאשׁוֹ לְהַצִּיל לוֹ מִרְעָתוֹ
 וַיִּשְׂמַח יוֹנָה עַל-הַקִּיקְיוֹן שֶׁמָּחָה גְדוּלָּה:

וַיִּמַן - מָנָה + וַי : *v. c. + pi. impf. 3. pers. m. sing. apoc.* - rendelt
 קִיקְיוֹן - *n. m. sing.* - ricinusfa
 נִיעַל - עָלָה + נִיעַל : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. apoc.* - feljött
 מֵעַל - מִן + עַל : *pre. + pre.* - fölé
 לְ : *pre.* - - nak
 לְהִיּוֹת - הִיָּה + לְ : *pre. + q. inf. const.* - lenni
 צֵל : *n. m. sing.* - árnyék
 עַל- : *pre.* - - re
 רֹאשׁוֹ - רֹאשׁ : *n. m. sing. const. 3. pers. m. sing.* - feje
 לְהַצִּיל - נָצַל + לְ : *pre. + hif. inf. const.* - megmenteni
 לוֹ - ל' : *pre. 3. pers. m. sing.* - neki
 מִרְעָתוֹ - רָעָה + מִן : *pre. + n. m. sing. const. 3. pers. m. sing.* - rosszától
 וַיִּשְׂמַח - שָׂמַח + וַי : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - örült
 עַל- : *pre.* - miatt

²⁸³ Mikráot gedolot / Mikraót gedolot Jona IV,5.

הַקִּיקִיּוֹן - קִיקִיּוֹן + הַ : *art. + n. m. sing.* - a ricinusfa

שִׂמְחָה : *n. f. sing.* - öröm

גְּדוּלָה : *adj. f. sing.* - nagy

Rendelt az Örökkévaló Isten ricinusfát,²⁸⁴ az feljött Jóna fölé, árnyéknak lenni fejére, megmenteni rosszától. Örült Jóna a ricinusfa miatt nagy örömmel.

Radak írja: Bár már épített egy kunyhót a napsütés ellen, hogy lássa miként alakul a város sorsa, de talán a kunyhó anyaga kiszáradt a negyven nap alatt. Isten ezt a jelet azért küldte neki, hogy megtanítsa: Irgalma minden műve felett áll.²⁸⁵ *Rási* szerint a קִיקִיּוֹן egy magas, ágas-bogas növény, amely árnyékot ad.²⁸⁶ *Ibn Ezra* szfárádi bölcsüket idéz, kik lopótöknek ismerték e növényt, de megjegyzi, hogy szerinte nem is szükséges azt beazonosítani.²⁸⁷ *Radak* úgy írja le, hogy hosszú ágai vannak, magasra nő és árnyékot ad. Magja van, amelyből olajat nyernek és ha az ember megfázik, akkor ezt issza.²⁸⁸ *Ibn Ezra* szerint vannak, akik úgy magyarázzák, hogy mivel igen sok ideig volt a hal gyomrában, a bőre nagyon puha lett és nem bírta a nap melegét.²⁸⁹ *Máhári Kára* szerint amikor a tengerbe dobták Jónát, az összes haja kihullott a sós víz miatt. Ezért amikor a nap kisütött, elájult.²⁹⁰

²⁸⁴ קִיקִיּוֹן = ricinusfa. A Biblia görög nyelvre fordítása (Szeptuaginta) nyomán (κολοκύνθη) többen is (pl: Luther, Károli) töknek fordítják a kikájont. Hieronymus latin fordításában (Vulgata) borostyán/repkény (hedera) szerepel (Káldi is így fordította) a kikájon megfelelőjeként, bár jegyzeteiben megjegyzi, hogy nem pontosan borostyánt/repkényt jelent ez a szó, hanem egy közismert, saját törzsén álló növényt. Kálvin, Jónás könyvéhez írt kommentárjában (Kálvin János magyarázata Abdiás és Jónás próféta könyvéhez. Kálvin - Budapest, 2002. pp. 45-159) szövé is teszi, hogy a kikájon nem lehet borostyán, mert annak nincs álló törzse, hanem falra vagy fatörzsre fut fel. A Talmudban (Sábát 21a) polémia alakul ki a kikájon mibenlétéről. Rabbi bár Háná szerint ez a צלוליבא, ami a mocsárban nő és felfuttatják a boltok bejárata fölé, hogy árnyékot adjon, míg magjából olajat készítenek. Valószínűleg azonban a ricinusbokor, -cserje vagy -fa (Ricinus communis) a helyes fordítás, ekként határozza meg a kikájon nevezetű növényt Löw Immánuel is mindmáig mértékadó művében az Aramäische Pflanzennamen-ben (reprint: Georg Olms - Hildesheim-New York, 1973. p. 354).

²⁸⁵ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona IV,6.

²⁸⁶ Uo.

²⁸⁷ Uo.

²⁸⁸ Uo.

²⁸⁹ Uo.

²⁹⁰ Uo.

Jona IV,7

וַיִּמַן הָאֱלֹהִים תּוֹלְעַת בְּעֵלוֹת הַשָּׁחַר לְמַחֲרַת וַתֵּךְ אֶת־הַקִּיּוֹן וַיִּיבֶשׁ:

וַיִּמַן - מנה - ו : *v. c. + pi. impf. 3. pers. m. sing. apoc.* - rendelt
 הָ - הָ : *art.* - az
 תּוֹלְעַת : *n. f. sing.* - féreg
 בְּעֵלוֹת - עלה - בָּ : *pre. + q. inf. const.* - mikor feljött
 הַשָּׁחַר - שָׁחַר - הָ : *art. + n. m. sing.* - a hajnal
 לְמַחֲרַת - מַחֲרַת - הָ + לְ : *pre. + art. + n. f. sing.* - a másnapra
 וַתֵּךְ - נכה - ו : *v. c. + hif. impf. 3. pers. f. sing. apoc.* - megszúrta
 אֶת־ : *pre.* - -t
 הַקִּיּוֹן - קִיּוֹן - הָ : *art. + n. m. sing.* - a ricinusfa
 וַיִּיבֶשׁ - יבש - ו : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - elszáradt

Rendelt az Isten férget a másnapra, mikor feljött a hajnal. Megszúrta a ricinusfát és elszáradt.

A tövénél érte a szúrás és ezért nem kapott már nedvességet, a levelei elszáradtak és lekókadtak -írja Radak.²⁹¹

Jona IV,8

וַיְהִי כַזֶּרֶחַ הַשָּׁמֶשׁ וַיִּמַן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים חָרִישִׁית וַתֵּךְ הַשָּׁמֶשׁ עַל־רֹאשׁ יוֹנָה
 וַיִּתְעַקֵּף וַיִּשְׂאֵל אֶת־נַפְשׁוֹ לְמוֹת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי:

וַיְהִי - היה - ו : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing. apoc.* - volt
 כַזֶּרֶחַ - זרח - כָּ : *pre. + q. inf. const.* - amint felragyogott
 הַשָּׁמֶשׁ - שָׁמֶשׁ - הָ : *art. + n. f. sing.* - a Nap
 וַיִּמַן - מנה - ו : *v. c. + pi. impf. 3. pers. m. sing. apoc.* - rendelt
 רוּחַ : *n. m. sing.* - szél
 קָדִים : *n. m. sing.* - keleti
 חָרִישִׁית : *adj. f. sing.* - tikkasztó
 וַתֵּךְ - נכה - ו : *v. c. + hif. impf. 3. pers. f. sing. apoc.* - megszúrta
 הַשָּׁמֶשׁ - שָׁמֶשׁ - הָ : *art. + n. f. sing.* - a Nap
 עַל־ : *pre.* - én
 רֹאשׁ : *n. m. sing.* - fej
 וַיִּתְעַקֵּף - עלף - ו : *v. c. + hit. impf. 3. pers. m. sing.* - ájuldozott
 וַיִּשְׂאֵל - שָׂאל - ו : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - kérte
 אֶת־ : *pre.* - -t
 נַפְשׁוֹ - נָפֶשׁ : *n. f. sing. const. 3. pers. m. sing.* - lelke

²⁹¹ Mikráot gedolot Jona IV,7. / מקראות גדולות.

לָמוּת - מוּת + לְ : *pre. + q. inf. const.* - meghalni
 וַיֹּאמֶר - אָמַר + וַ : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - mondta
 טוֹב : *adj. m. sing.* - jó
 מוֹתִי - מוּתָה : *n. m. sing. const. 1. pers. sing.* - halálom
 מִחַיִּי - חַיִּים + מִן : *pre. + n. m. pl. const. 1. pers. sing.* - életemnél

Volt amint felragyogott a Nap, rendelt Isten tikkasztó keleti szelet. Megszúrta a Nap Jónát a fején. Ájultozott, kérte lelkét meghalni és mondta: Jobb halálom életemnél!

Jehudá ben Jehezkél a חַרְשִׁית szót a חָרַשׁ (szántani) igéből származtatja, mert szerinte ez olyan szél, mint ami a tenger felszínét felszántja, barázdálja.²⁹² *Ibn Ezra, Mecudát Dávid* és *Radak* szerint ez olyan erős szél volt, amely szinte megsüketíti az embert.²⁹³ *Máhári Kára* még azt is hozzáteszi, hogy a szél elfújta a kunyhót és a ricinusfát is.²⁹⁴ *Ovadjá Szfornó* kommentárja szerint Jóna ezt rossz előjelnek vette és úgy értelmezte, hogy Izrael országának Jeroboám ben Joás (II. Jeroboám) általi megváltása²⁹⁵ a kikájonhoz hasonlóan rövid életű lesz, és hamarosan az asszír királyok karmaiba kerül, hasonlóképpen ahhoz, ahogyan ő ájultozott a kikájon elszáradása után.²⁹⁶

Jona IV,9

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יוֹנָה הַחַיִּטְבַּת הַחֶרֶשֶׁתְּ לֵךְ עַל־הַקִּיקִיּוֹן וַיֹּאמֶר הַיִּטְבַּת הַחֶרֶשֶׁתְּ לִי עַד־מָוֶת:

וַיֹּאמֶר - אָמַר + וַ : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - szólt
 אֶל־ : *pre.* - -hoz
 הַחַיִּטְבַּת - הַיִּטְבַּת + הַ : *art. + hif. inf. abs.* - helyénvaló a
 הַחֶרֶשֶׁתְּ : *q. pf. 3. pers. m. sing.* - haragvás
 לִי - לְ : *pre. 2. pers. f. sing.* - neked
 עַד־ : *pre.* - miatt
 הַקִּיקִיּוֹן - הַקִּיקִיּוֹן + הַ : *art. + n. m. sing.* - a ricinusfa
 וַיֹּאמֶר - אָמַר + וַ : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - mondta
 הַיִּטְבַּת - הַיִּטְבַּת : *hif. inf. abs.* - helyénvaló
 הַחֶרֶשֶׁתְּ : *q. pf. 3. pers. m. sing.* - haragvás
 לִי - לְ : *pre. 1. pers. sing.* - nekem
 עַד־ : *pre.* - -ig

²⁹² תלמוד בבלי, מסכת גיטין דף ל"א ב' / Babilóniai Talmud, Gitin 31b.

²⁹³ Mikráot gedolot Jona IV,8. / Mikráot gedolot

²⁹⁴ Uo.

²⁹⁵ A Királyok II. XIV,25 szerint Jóna megjövendölte II. Jeroboámnak, Izrael királyának, hogy győzni fog és megnagyobbítja majd országát. II. Jeroboám ante 783-743 között uralkodott.

²⁹⁶ Idézi: Rosenberg, A. J. ed.: *Jonah*. In: *Twelve Prophets I*. The Judaica Press Inc. - New York, 1991. p. 195.

מָוֶת : *n. m. sing.* - halál

Szólt az Isten Jónához: Helyénvaló a haragvás neked a ricinusfa miatt? Mondta: Helyénvaló a haragvás nekem halálig!

Málbim ekként kommentál: Az Isten így szól Jónához: Helyénvaló dolog-e, hogy egy ilyen jelentéktelen dolog miatt haragudjál? A próféta így válaszolt: Szerintem helyénvaló, hogy haragszom a kikájon miatt, mivel annak hiánya a halálomat okozza!²⁹⁷

Jona IV,10

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶתָּה חֲסַתָּ עַל־הַקִּיקִיּוֹן אֲשֶׁר לֹא־עֲמַלְתָּ בּוֹ וְלֹא גִדַּלְתָּו שְׁבִינ־לֵילָה
הָיָה וּבִן־לֵילָה אֶבְדָּר:

וַיֹּאמֶר - וַיֹּאמֶר + אָמַר : *v. c. + q. impf. 3. pers. m. sing.* - mondta

אֶתָּה : *pro. 2. m. sing.* - te

חֲסַתָּ - חוּס : *q. pf. 2. pers. m. sing.* - sajnálkoztál

עַל־ : *pre.* - miatt

הַקִּיקִיּוֹן - קִיקִיּוֹן + הַ + : *art. + n. m. sing.* - a ricinusfa

אֲשֶׁר : *pro.* - ami

לֹא־ : *tagadószó* - nem

עֲמַלְתָּ - עָמַל : *q. pf. 2. pers. m. sing.* - fáradtál

בּוֹ - בָּ : *pre. 3. pers. m. sing.* - vele

וְלֹא - לֹא + וְ : *con. + tagadószó* - és nem

גִּדַּלְתָּו - גָּדַל : *pi. pf. 2. pers. m. sing. 3. pers. m. sing.* - nevelted azt

שְׁבִינ־ : *pro. + n. m. sing. const.* - ami fia

לֵילָה : *n. m. sing.* - éjszaka

הָיָה - הָיָה : *q. pf. 3. pers. m. sing.* - volt

וּבִן־ : *con. + n. m. sing. const.* - és fia

לֵילָה : *n. m. sing.* - éjszaka

אֶבְדָּר - אָבַד : *q. pf. 3. pers. m. sing.* - elpusztult

Mondta az Örökkévaló: Te sajnálkoztál a ricinusfa miatt, amivel nem fáradtál és nem nevelted azt! Ami éjszaka fia volt, és az éjszaka fia elpusztult!

Mecudát Dávid szerint az Örökkévaló így szólt Jónához: Az ember általában oly dolog miatt szánakozik, amellyel foglalkozott, és nem valami olyan miatt, amelyet erőfeszítés nélkül ért el! Te mégis keservesen szánakozol a kikájon miatt?!²⁹⁸

²⁹⁷ נביאים וכתובים עם פירוש מאיר ליבוש מלבים - ספרי תרי עשר עם פירוש גיא הזיון, ע"ב/72. ²⁹⁸ (ווארשא, תרל"ה לפ"ק/1874)

Jona IV,11

וַאֲנִי לֹא אֶחָוֶס עַל־נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יִשְׁבָּהּ הַרְבֵּה מִשְׁתִּימ־עֲשָׂרָה רַבּוֹ אָדָם
אֲשֶׁר לֹא־יָדַע בֵּין־יְמִינוֹ לְשִׂמְאֹלוֹ וּבִהְמָה רַבָּה:

וַאֲנִי - וַאֲנִי + ן : *con. + pro. 1. pers. sing.* - és én
 לֹא : *tagadószó* - ne
 אֶחָוֶס - חָוֶס : *q. impf. 1. pers. sing.* - szánakozzam
 עַל : *pre.* - miatt
 הָעִיר - עִיר + הָ : *art. + n. f. sing.* - a város
 הַגְּדוֹלָה - הָ + גְדוֹלָה : *art.+ adj. f. sing.* - a nagy
 אֲשֶׁר : *pro.* - amely
 יִשְׁבָּהּ : *adv.* - van
 בָּהּ - בָּ : *pre. 3. pers. f. sing.* - benne
 הַרְבֵּה - הִיפּ : *hif. inf. abs.* - több
 מִן - מִן : *pre.* - mint
 מִשְׁתִּימ־עֲשָׂרָה : *adj. num. f. dualis + adj. num. f. sing.* - tizenkettő (*qeré perpetuum: sté eszré*)
 רַבּוֹ : *adj. num. f. sing.* - tízezer
 אָדָם : *n. m. sing.* - ember
 אֲשֶׁר : *pro.* - aki
 לֹא־ : *tagadószó* - nem
 יָדַע - יָדַע : *q. pf. 3. pers. m. sing.* - tud
 לְ...בֵּין : *pre. + pre.* - között és ... között
 יְמִינוֹ - יְמִין : *n. f. sing. const. 3. pers. m. sing.* - jobbjá
 שִׂמְאֹלוֹ - שִׂמְאֹל : *n. m. sing. const. 3. pers. m. sing.* - balja
 וּבִהְמָה - וְ + בִּהְמָה : *con. + n. f. sing.* - és állat
 רַבָּה : *adj. num. f. sing.* - sok

És én ne szánakozzam a nagy város: Ninive miatt, amelyben benne van több ember mint tizenkettő tízezer, aki nem tud különbséget jobbjá és balja között és a sok állat!?

Radak ekként ír: Mivel nem tudják megkülönböztetni a jobb kezüket a bal kezüktől, így bűn nem terheli őket, tehát csak szüleik bűne miatt kellene bűnhődniük. Azonban szüleik már megbánták bűneiket, így tehát ők sem érdemelnének büntetést.²⁹⁹ *Rási* szerint ezek a gyerekek és azok a felnőttek, akik az állatokhoz hasonló intelligenciával rendelkeznek, mivel még azt sem ismerik fel, hogy ki teremtette őket.³⁰⁰ *Málbim* írja: A szánalom

²⁹⁸ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona IV,10.

²⁹⁹ מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת / Mikráot gedolot Jona IV,11.

³⁰⁰ Uo.

kifejezésére használt szót (חוט) csak akkor használják, ha a szájalom nem a személyre, vagy tárgyra vonatkozik, hanem az abból fakadó haszonra. Isten ezt mondta Jónának: Te szántad a kikájont, ami önmagában kevésbé értékes, és a te kényelmedet szolgálta. Akkor én ne szánjam Ninivét, amelyben több ember van tizenkétszer tízezertől, akik mind drágák nekem, mivel ők az én teremtményeim?! Ha azt állítod, hogy ők mind pogányok és bálványimádók, akkor én azt mondom, hogy nincs elég intellektusok megkülönböztetni a jobb kezüket: az Isten imádatát; a bal kezüktől: az égitestek imádatától. Mivel nem rendelkeznek elég intelligenciával, ezért a bűnért nem lehet őket megbüntetni!³⁰¹

נביאים וכתובים עם פירוש מאיר ליבוש מלבים - ספרי תרי עשר עם פירוש גיא הזיון, ע"ב/72³⁰¹.
(ווארשא, תרל"ה לפ"ק/1874)

V. Egy interpretáció

Jóna könyve egy didaktikával erősen átszőtt próféta-novella, ebből következően másképpen kell olvasnunk, mint egy történelmi beszámolót. A könyv két leglényegesebb eleme: Jóna a hajón — Jóna Ninivében. A történet szerint a nem zsidók mindkét helyszínen a megfelelő módon cselekszenek, Jóna, a zsidó-próféta pedig mindkét helyen helytelenül cselekszik.

A nem zsidók, tehát a hajón lévő tengerészek és Ninive lakói is egy egyszerű logikát követve cselekszenek, ismerik illetve megismerik az isteni alaptételt, miszerint a bűn, a "rossz" büntetése a halál; míg Jóna, a zsidó-próféta logikátlanul, ésszerűtlenül, „tudatlanul” cselekszik, mintha nem ismerné fel Isten "működését" a világban.

Az első elem a tengerészek meggyőződésből, hitből bemutatott áldozatával ér véget, tehát a nem zsidók megismerték, felismerték Isten hatalmát a természet erői felett. Azzal, hogy megismerték és elismerték Isten "működését" a világban, Jóna akaratlanul is egy sajátos hittérítést folytatott.

A második elem Ninive lakóinak megmenekülésével, bűneik megbocsátásával ér véget. Ninive, a bűnös város lakói megismerték, felismerték Isten hatalmát teremtményei felett. Azzal, hogy megismerték és elismerték az isteni alaptétel megtartásának szükségességét, Jóna ismét egy sajátos hittérítést végzett.

Isten felismeréséhez, megismeréséhez, Isten prófétájának a totális kudarcon keresztül vezet az út! Az Isten iránt engedetlen Jóna, egy olyan személy, akit Isten az ő szándéka, akarata ellenére használ fel. Felhasználja, hiszen a nem zsidó tengerészek ő általa ismerték meg Istent; míg a szintén nem zsidó, és még ráadásul bűnökkel terhelt niniveiek ő általa jutottak el a bűnbánathoz és érdemelték ki Isten kegyelmét, bűnbocsátását. Isten Jóna által győzött, "vált ismertté"!

Pedig Jóna, a zsidó-próféta bűnös, kétszeresen is bűnös, legfőbb bűne kívülállása. Így cselekedett, vagyis nem cselekedett a viharzó tengeren hánykolódó hajón, és a bűnös lakókkal teli városra váró büntetés sem hatotta meg, sőt várta annak beteljesülését. Ahol életről-halálról volt szó, ő mindig valahol "máshol" tartózkodott, kívül állt az eseményeken.

A könyv írójának sugallata szerint a zsidó-próféta kívülállása, partikularizmusa bizonyos mértékű önkritikát sugall, míg Isten mindenre és mindenkire kiterjedő hatalma az univerzalitást. Jóna könyve nem történelmi értelemben kapcsolódik a prófétai irodalomhoz, hanem eszmevilágának van organikus kapcsolata ahhoz, Isten személyén keresztül, ki irányítja a világ és az Ő teremtményei sorsát.

Jóna nolens volens ennek az Istennek a szolgálatában áll, rajta keresztül "nyilvánul meg" Isten. A prófétai irodalomban egyedülálló, hogy Istennek ellentmond egy prófétája, hiszen Jóna nem teljesíti parancsát,³⁰² ezért hiányzik a prófétává avatás szokásos motívuma is.

A „Kelj föl, menj...”³⁰³ prófétai felhívás csak részben teljesül, mert Jóna elindul ugyan, de nem a megkívánt, a megparancsolt irányba, nem Ninive felé. Jóna, az ellenkező irányba indul, hajón kísérli meg a menekülést a feladat és Isten elől. Isten pedig cselekszik: „És dobott az Örökkévaló nagy szelet a tengerre.”³⁰⁴ Az engedetlen prófétát szállító hajó az elsüllyedés határára került, miközben Jóna, aki miatt a vihar tombolt, nyugodtan aludt a hajó aljában.³⁰⁵ Semmi felelősségérzetet nem mutatott embertársai, a tengerészek iránt, sőt saját élete sem érdekelt. Ugyanúgy, ahogy a későbbiekben majd Ninive lakói iránt sem érez semminémű felelősséget, sőt a várost elhagyva nem érdekeli saját élete sem, hiszen a neki árnyékot adó kikájon elszáradása után halálát kívánja.

Jóna helyzetét jelzi a háromszor előforduló 𐤒𐤒 ige, tehát mindig „lefelé” ment: lefelé ment Jafóba, lefelé ment a hajóba, lefelé ment a hajó aljába.³⁰⁶ A tengerészek, a maguk módján (sorsvetéssel) keresik a nagy vihar okát, és azt Jónában találják meg.³⁰⁷ Ők már minden tőlük telhetőt megtettek, hiszen imádkoztak isteneikhez,³⁰⁸ bedobálták a vízbe személyes tárgyaikat könnyítendő a hajón,³⁰⁹ megpróbálták visszafordulni,³¹⁰ de a vihar oka: Jóna, ki még a hajón volt. A tengerészek mindent megtesznek, ők nem akarnak megölni senkit, még egy bűnös embert sem, mert lehet, hogy mégis ártatlan,³¹¹ pedig Jóna már megvallotta nekik, hogy miatta van ez az életüket fenyegető vihar Istentől.³¹²

Végül Jónát, saját kérésére, bedobják a tengerbe, és a vihar rögvest elállt.³¹³ Ezek után: „Félték az emberek nagy félelemmel az Örökkévalót...”³¹⁴ A tengerészek helyzetét jelzi a háromszor előforduló 𐤒𐤒 ige, tehát egyre jobban „félték” valamitől, valakitől. Először a vihart félték,³¹⁵ majd a halált félték,³¹⁶ végül már magát az Örökkévalót

³⁰² I,2-3.

³⁰³ I,2.

³⁰⁴ I,4.

³⁰⁵ I,5.

³⁰⁶ I,3 és 5.

³⁰⁷ I,7.

³⁰⁸ I,5.

³⁰⁹ Uo.

³¹⁰ I,13.

³¹¹ I,14.

³¹² I,12.

³¹³ I,15.

³¹⁴ I,16.

³¹⁵ I,5.

félték.³¹⁷ A tengerészek felismerték Isten mindenekfeletti hatalmát és elismerték Istenüknek az Örökkévalót, amit a áldozatok bemutatása és a fogadalmak jeleznek.³¹⁸ „Rendelt³¹⁹ az Örökkévaló nagy halat elnyelni Jónát.”³²⁰ Isten megmentette Jónát a haláltól, az engedetlen, tehát bűnös prófétát, még hozzá érdemtelenül.

Jóna egy másik világba, az emberek világa alá, a mélységbe, tenger mélyébe, a nagy hal belsejébe került,³²¹ ahonnét már imádkozik. Önmagáért imádkozik. A viharzó tengeren hánykolódó, az elsüllyedés szélén álló hajón nem imádkozott. Nem is imádkozhatott, hiszen tisztában volt vele, hogy az ő otléte miatt van a vihar. Jóna imádsága a hal „gyomrából”³²² már a szabadító és a bűnt megbocsátó Istenhez szól.³²³ A próféta itt ismeri el Istent szabadítójának, amit az áldozat és a fogadalom fejez ki, valamint itt következik be Isten segítségének, segítő szándékának a felismerése és megvallása.³²⁴ Ez jelzi a próféta életében bekövetkezett nagy változást: helyreáll Isten és prófétájának alá és fölrendeltségi viszonya, Jóna engedelmessé lesz, ott folytatja, hol még el sem kezdte.

A legtöbb kommentár és kommentátor.³²⁵ Jóna könyvének II,3-10. mondatait, Jóna hálaimáját, későbbi betoldásnak véli. Ha ez így volna, akkor is megállapítható, hogy igazán ide illenek e mondatok, hiszen részei annak a koncepciónak, amelybe az egész szöveg, mint egy egység illeszkedik. A hálaima egyébként megfelel azok szokványos felépítésének: bizonyágtétel arról, hogy Isten meghallgatja az imát;³²⁶ a szenvedések részletezése;³²⁷ Isten szabadítása;³²⁸ hitvallás, fogadalom és dicsőítés.³²⁹

Az engedelmesség kinyilvánítása után hangzik el a második prófétai felhívás: „Kelj föl, menj...”³³⁰ Nem véletlenül, majd ugyanazon szavak fordulnak elő a könyv elején és e helyütt is. Jóna engedelmes prófétává lesz és elmegy arra a helyre, ahová küldte az Örökkévaló,³³¹ és ott elhangzik a mindössze egy mondatos prófécia: „Még negyven nap és

³¹⁶ I,10.

³¹⁷ I,16.

³¹⁸ Uo.

³¹⁹ יָרַח - Ugyanez a szó szerepel a ricinusfával, féreggel és a széllel kapcsolatban is (IV,6-7-8).

³²⁰ II,1.

³²¹ II,1.

³²² II,2.

³²³ II,10.

³²⁴ Uo.

³²⁵ Wellhausen tekinthető úttörőnek. Lásd: Wellhausen, J.: Die kleinen Propheten. 1898. p. 221.

³²⁶ II,3.

³²⁷ II,4-7.

³²⁸ II,7-8.

³²⁹ II,9-10.

³³⁰ III,2.

³³¹ III,3.

Ninive felforgatódó!”³³². Jóna semmilyen elkötelezettséget, "prófétaiságot" nem mutat, nem is számít Ninive megtérésére, nem akarja, hogy a város ne pusztuljon el Isten által. Jóna nem gondol arra, fel sem merül benne, hogy Isten megkegyelmezhet e bűnös városnak és az azt lakóknak.

Azonban az egy mondatos próféciónak nem várt, sőt döbbenetes hatása van, hiszen: „Hittek Ninive emberei Istenben...”³³³. Ez jelzi azt az alapmagatartást, amiből következik az Istenhez való fordulás. A feltétlen hit indította őket a megtérésre: „...mert visszatértek rossz útjukról.”³³⁴. A bekövetkezett belső változásnak a külső jele: a bőjt,³³⁵ majd a hit és a remény Isten megbocsátó kegyelmében³³⁶. A megtérés tehát a hit és a cselekedetek összekapcsolása által lehetséges!

A niniveiek megtérésére adott válasza Istennek: megbocsátás.³³⁷ Istennek lehetőségében, szabadságában áll gyakorolnia az irracionális szeretetet is, ha ő úgy akarja. Ez nem következetlenség, hanem a szeretet hatalmának szuverén megnyilatkozása. Itt véget is érhetne a történet, de nem ér véget mégsem!

A konklúzió azokban az ironikus hangvételű groteszk helyzetképekben ábrázolt prófétai reflexiókban van, amelyet a IV. fejezetben lelhetünk meg. Isten és ember, még ha az próféta is, két különböző perspektívából szemléli a „rosszat”³³⁸ és ebből adódik a konfliktushelyzet. Itt már Jóna egyedül van Istennel. Istennek a könyörülő, megbocsátó cselekedete Jónát, a zsidó-prófétát, haragra ingerli, „rossznak” látja, rosszul esik neki a könyörület, a megbocsátás.³³⁹ Másodszor imádkozik most Jóna.³⁴⁰ Ismét önmagáért imádkozik! A bajba jutottakért egyszer sem imádkozott.

Ez nem prófétai viselkedés, ez egy önző emberi viselkedés! Jóna magatartása a beszűkült gondolkodású, önző ember lelkeségét jelzi, ki nem örül a bűnösök bocsánatának, egyenesen „rossznak” látja azt, hiszen nem valósult meg az ő prófécijája. Ezért saját bőrén kell megtapasztalnia Isten mindenhatóságát, amit majd a ricinusfával szemléltet az Örökkévaló. A próféta önnön prófétai cselekedetének eredményét, a niniveiek életben maradását „rossznak” tekinti, prófétai szolgálatát hiábavalónak véli, így igazolván az isteni

³³² III,4. Jóna ugyanazon szót (gyökbetűi: ַךָּה) használja, amit a bűnnel telt Szodoma és Gomora elpusztításánál is találunk a Tanah-ban (M.I. XIX,25).

³³³ III,5.

³³⁴ III,10.

³³⁵ III,5.

³³⁶ III,9.

³³⁷ III,10.

³³⁸ ַךָּה

³³⁹ IV,1.

³⁴⁰ IV,2.

parancs elöl való menekülésének jogosságát: „...Óh jaj Örökkévaló, hát nem ez volt szavam, amíg földemen voltam! Azért megelőztem megszökni...”³⁴¹ Jóna tehát saját próféta szolgálatának hasznosságát vitatja, nem véve tudomást a ninivei emberek megmeneküléséről. Itt látszik a szüklátókörűség, az önzés és a hamis értékítélet. Jónának a kifakadása, panasza viszont felér egy hitvallással: „...mert tudtam, hogy te könyörületes és irgalmas Isten vagy, késedelmes a haragra és nagy a szereteted, és megbánódó vagy a rosszra.”³⁴²

Ez hasonló hitvallás, mint amit a viharzó tengeren hánykolódó hajón elhangzott: „...Héber vagyok én, és az Örökkévalót, az eget Istenét félem én, aki csinálta a tengert és a szárazföldet.”³⁴³ Itt a világteremtő Istent vallja, amott pedig a világot hatalma alatt tartó, azt kormányzó Istent. Ezekben a hitvallásokban jelenik meg a zsidóság lényege, amit Jóna, a zsidó próféta mond ki. De mit ér ennek a kimondása, megvallása, ha nem ezek a princípiumok vezérlik a cselekedeteket?!

Isten megszólítja Jónát: „Helyénvaló a haragvás neked?”³⁴⁴ Jóna nem válaszolt erre, hanem kiment a városból és várta mi fog történni a várossal, az emberekkel. Jóna mást akart látni, mást várt, mint amit az Isten akart tenni a várossal. Innét jön a megvilágosító tanítás, ami már a könyv első felében egyszer megtörtént a tengerbe dobással, és a nagy hal általi elnyeletéssel. „Rendelt³⁴⁵ az Örökkévaló Isten ricinusfát, az feljött Jóna fölé, árnyéknak lenni fejére, megmenteni rosszától. Örült Jóna a ricinusfa miatt nagy örömmel. Rendelt az Isten férget a másnapra, mikor feljött a hajnal. Megszúrta a ricinusfát és elszáradt. Volt amint felragyogott a Nap, rendelt Isten tikkasztó keleti szelet. Megszúrta a Nap Jónát a fején. Ájzuldozott, kérte lelkét meghalni és mondta: Jobb halálom életemnél!”³⁴⁶

A nagy hal, a ricinusfa, a féreg és a tikkasztó keleti szél engedelmeskedik Istennek, csak az ő prófétája nem. Jóna, a neki hasznot hozó, árnyékot adó fának örvend, hiányakor pedig elkeseredik, egyenesen nem látja életének további értelmét. Jóna, önző módon, csak a személyes hasznot nézi, azt értékeli. Itt találjuk a konklúziók egyikét, miszerint ez az eseménysor olyan paradigma, amely során az önző próféta tanításban részesül. Isten Jónát

³⁴¹ IV,2.

³⁴² Uo.

³⁴³ I,9.

³⁴⁴ IV,4.

³⁴⁵ ׀ׁׂ׃ - Ugyanez a szó szerepel a nagy hallal kapcsolatban is (II,1).

³⁴⁶ IV,6-8.

érdekelte tette, előbb haszonélvezője, majd kárt vallója a történéseknek. Immár nem külső szemlélője az eseményeknek, hanem érdekelt.

Az Örökkévaló Isten a könyörületességet, a szánalmat akarja felébreszteni Jónában, ezért ismét megszólítja: „Helyénvaló a haragvás neked...?”³⁴⁷ Jóna válasza: „Helyénvaló a haragvás nekem halálíg!”³⁴⁸

Tragikusan groteszk e válasz! Jónát önmaga élete sem érdekli, hasonlóan a hajón történetekhez, de szánja a neki árnyékot adó fát. Isten a ricinusfa-példázattal rámutat, hogy Jóna semmit nem tett e neki kellemes árnyékot adó fáért,³⁴⁹ ezzel szemben ő cselekedett: a bűnösöknek megbocsátott. Merő könyörületességből, szánalomból, hiszen: „És én ne szánakozzam a nagy város: Ninive miatt, amelyben benne van több ember mint tizenkettő tízezer, aki nem tud különbséget jobbjá és baljának között és a sok állat!”³⁵⁰

Isten utolsó mondatából ki lehet hallani a tanító-nevelő szándékú igazságot, miszerint az ő szánakozása, törődése, szeretete teremtményei iránt nagyobb, mint azt a halandó és gyarló ember el tudná képzelni. Mindazáltal az utolsó mondat egy kérdés is, honnét Jóna válasza hiányzik.

³⁴⁷ IV,9.

³⁴⁸ Uo.

³⁴⁹ IV,10.

³⁵⁰ IV,11.

VI. Egyéb interpretációk

1. Néhány mitologikus interpretáció

a. „Meghaló és újraéledő istenek”³⁵¹

Jóna könyve értelmezhető egyféle prófétai legendaként, mely mesés elemeket is tartalmaz. Ilyenek például a nagy hal belsejébe kerülés és a háromnapos ottlét, avagy a hirtelen felnövő és elszáradó bokor/fa motívuma. Eme csodás dolgokkal kapcsolatban vannak olyan vallástörténeti színezetű magyarázatok, melyek szerint az elbeszélés az egész ókori Keleten közismert és elterjedt „meghaló és újraéledő istenek” mítoszköréből érthető meg. Ilyen a sumer Inanna-Dumuzi mítoszkör. Inanna, a bolygóistenek közül az Esthajnalcsillag (Vénusz) és a szerelem istennője volt. Ő lesz az akkád Istár, és később az egész ókori-keleten tisztelt Astarte prototípusa. Dumuzi volt Inanna férje, az akkád és a későbbi korok Támuza. Az akkád-babiloni Támuz-Istár mítosz a természet szezonális elhalását, majd újraéledését fejezi ki a mitológia nyelvén, ugyanis Támuz meghal és az alvilágba kerül. Felesége (Istár) elsiratja, majd sikerül neki visszahoznia férjét a felső világba. Ilyen értelmezésben Jónának a hal belsejében tartózkodása, majd ismét napvilágra kerülése is e meghalásnak és újjáéledésnek a szimbolikus kifejezése volna. Ninive lakóinak gyásza, böjtje és kiabálása/sírása³⁵² pedig a halott Támuz szertartásos elsiratását jelentené, melyre ismerünk példát más bibliai helyről is: „...Íme, ott ülnek az asszonyok, siratva Támuzt.”³⁵³

Más vélekedés szerint szokás volt az ókori Keleten ún. Adónisz³⁵⁴-kertek ültetése. Agyagcserepekbe vetett, gyorsan kelő, ám hamar elszáradó növényeket ültettek, amelyek így a fiatalon meghaló istenalakra emlékeztettek. Ez utóbbi képezné a IV. fejezetben szereplő gyorsan felnövő és elszáradó bokor/fa gondolati háttérét. E fentebb ismertetett mitologikus magyarázatok igen színes képet festenek elénk, de Jóna történetének lényegével, a próféta ninivei küldetésével, a könyv erkölcsi motívumaival nincsen semmi összefüggésük.

³⁵¹ Idézi: Dr. Tóth Kálmán: Jónás könyvének magyarázata. 2. A könyv magyarázati módjai.

In: *A Szentírás magyarázata / Jubileumi kommentár II.* Kálvin - Budapest, p. 885.

³⁵² Jóna III,5-8.

³⁵³ Jehezkél VIII,14.

³⁵⁴ A szíriai-föníciai mítoszkörben a meghaló és feltámadó isten görögösített alakja.

*b. Hészioné és Héraklész; Andromeda és Perszeusz.*³⁵⁵

Jóna hal általi elnyeletését és három napos „vendégségét” többen³⁵⁶ is összefüggésbe hozták Hészioné és Héraklész történetével, amely história³⁵⁷ röviden a következő: Trója, mivel királyá: Laomedón becsapta Apollónt és Poszeidónt, dögvésszel és egy hatalmas tengeri szörnyeteggel sanyargattatott. Egy jóslat úgy szólt, hogy e csapások csak akkor fognak elmúlni, ha Laomedón lányát: Hészionét a hatalmas tengeri szörnynek adja eledelül. Ki is kötötték a lányt egy part menti sziklához, de ekkor Héraklész beugrott a szörnyeteg szájába, három napig annak belsejében volt, míg szét nem darabolta azt. A történet hasonlatossága a mi könyvünkkel mindössze az, hogy a szörny belsejében három napig tartózkodott a hős, ám ez a benntartózkodás egy későbbi toldalék az eredeti történethez, mert csak Lykophron: *Kassandra (Alexandra)* című művében³⁵⁸ fordul elő ez a motívum, viszont ez az alkotás a polgári időszámítás előtti III. századból származik, sőt a három napot Lykophron kommentátora Thetzes³⁵⁹ teszi hozzá a XII. században, így teljes bizonyossággal kizárható az „ötletadás” ötlete.

Nagyon hasonlít a fenti történethez Andromeda és Perszeusz mítosza is. Andromeda, Képheusz aithioipiai király lánya volt. Anyja: Kassziopeia azzal dicsekedett, hogy lánya szebb a nimfáknál. Ezért az istenek megharagudtak rá, és Poszeidon egy tengeri szörnyeteget küldött az országba. A királyi pár jóslatot kért, amely úgy szólt, hogy csak lányuk feláldozásával szabadulhatnak meg a szörnyetegtől. Andromedát egy tengerparti sziklához kötötték ki a szörnyetegnek áldozatul. Ám Perszeusz, Zeusz és Danaé fia, végzett vele, s megmentette a királylányt, majd feleségül vette. E történet minden szereplője (Andromeda, Képheusz, Kassziopeia, Perszeusz, tengeri szörnyeteg /Cethus/) csillagképként látható az égboltozaton.

³⁵⁵ Idézi, több hivatkozással: Komlós Ottó: *Jóna-legendák*. In: Scheiber Sándor szerk.:

Emlékkönyv Heller Bernát professzor hetvenedik születésnapjára. Budapest - 1941. p. 210.

³⁵⁶ Pl.: Bleek, F.: *Einleitung in das Alten Testament*. Berlin - 1860. p. 577.

³⁵⁷ Többek között: Apollodórosz: *Mitológia* II, 9 és Ovidius: *Metamorphoses* XI, 212.

³⁵⁸ Kiadásai: Bachmann, L.: *Lycophonis Alexandra*. Leipzig - 1830; Scheer, E.: *Lycophonis Alexandra I-II*. Berlin - 1881-1908; von Holzinger, C.: *Lycophon's Alexandra*. Leipzig - 1895; Mascialino, L.: *Lycophonis Alexandra*. Leipzig - 1964.

³⁵⁹ Kiadása: Müller, C. G.: *Isaaci et Joh. Tzetzae scholia in Lycophonem, cum notis variorum et scholiis minoribus nondum editis I-III*. Leipzig - 1811.

c. Szemiramisz

Egy asszír-föníciai mítosz elbeszéli Szemiramisz legendáját, amit Diodórosz³⁶⁰ írt meg a legrészletesebben, a legteljesebben. A legenda szerint Szemiramisz a Földközi-tenger partján, Askelon városában született. A kislány Derkétó³⁶¹ istennőnek, a város védnökének és egy szép ifjúnak bűnös szerelméből született. Midőn a gyermek világra jött, Derkétót elfogta a szégyen és megölte szeretőjét, a kislányt pedig kitette egy elhagyatott sziklás helyre, ő maga pedig a neki állított szentély közelében lévő tóba vetette magát, ahol azonnal hallá változott. A közelben fészkelő galambok gondját viselték a csecsemőnek: az egyik szárnyával melengette, a másik a tóból kifogott élelemmel táplálta, mígnem egy gyermektelen pásztor, Szimasz magához vette. A kicsi tőle kapta a Szemiramisz nevet. Ez a név Diodórosz szerint a galamb szó enyhén elváltoztatott formája "a szíriaiak nyelvén". Évek múltán a gyönyörű nővé fejlődött Szemiramiszt feleségül vette Omnész, a királyi nyájakat ellenőrző felügyelő, és magával vitte Ninivébe. Ekkor azonban Omnésznek hadba kellett vonulnia Ninosz királlyal, Ninive alapítójával. A hadjárat során feltűnt a királynak Szemiramisz szépsége és eszessége, s elhatározta, hogy megszerzi magának Omnész feleségét. Szemiramiszért cserébe felajánlotta Omnésznek saját leányát. Mivel Omnész nem hajlott az „üzletre”, megfenyegette, hogy kiszúrhatja a szemét. A boldogtalan férfi erre fölakasztotta magát. Ninosz így akadálytalanul vehette feleségül Szemiramisz, aki Asszíria királynéja lett, és közös gyermekük is született: Niniasz. Nem sokkal ezután Ninosz meghalt, és a feleségére hagyta birodalmát. Így lett Szemiramisz az egyedüli uralkodó negyvenkét éven át. Egyszer, Egyiptomban, Amon papjai megjósolták neki, hogy fia megkísérli majd megfosztani őt a hatalomtól. Így is történt és az indiaiaktól elszenvedett vereség után nem sokkal fia, Niniasz összeesküvést szőtt ellene. A vereségtől megtört Szemiramisznak nem volt kedve saját fia ellen harcolni, átengedte neki az uralkodást, ő

³⁶⁰ Diodórosz (latinul: Diodorus Siculus) az ante I. században élt görög történétíró. Terjedelmes világtörténeti munkájának címe: *Bibliothéké* (Könyvtár). Ebben a mitikus kortól ante 44-ig, Julius Caesar haláláig dolgozta fel a történelmet. A teljes mű 40 részből állt, az első hat az ókori keleti népek és a görögök mitikus „őstörténetével” foglalkozik, a hetedik a trójai háborúval kezdődik, s innen szigorúan időrendben halad tovább. Szemiramisz történetének forrása: *The Historical Library of Diodorus the Sicilian in Fifteen Books*. II. könyv, I. fejezet. London - 1814. (Booth, Gerard fordítása).

³⁶¹ Derkétó név alatt a föníciai városokban Atargatisz istennőt tisztelték, aki viszont Astarte vagy Attaratte alakban ismertebb, míg az asszír-babilóni mítoszkörben Istár istennőt takarja. Ezek a névváltozatok részben úgy alakulhattak ki, hogy a különféle szerelem- és termékenység- illetőleg háború istennőket hasonlították egymáshoz, egyik népcsoport vagy városállam hiedelemvilágából az alakok átvándoroltak máshová, az egymáshoz hasonlóké egyformává lettek, csak több néven emlegették őket. Közismert a Héra-Junó, vagy az Arész-Mars párosítás a görög-római mitológiából.

maga pedig titokzatos körülmények között eltűnt. "Egyes mondák szerint galambbá változott, és a háza tetején ülő többi galamb kíséretében elröpült" - közli Diodórosz. E történetet nem Diodórosz találta ki, hanem Ktésziasztól³⁶² vette át a java részét, akit több alkalommal idézett is. Ktésziasz a keleti néphagyományokból merített, és valószínűleg innen származik Szemiramisz története is. Ninive városa és Szemiramisz (=galamb), ki a zsidók földjéről került ide, adhatott okot (?) aztán a Jóna könyvét író zsidó szerzőnek, hogy az aki naggyá tette Ninivét, nem lehet más mint egy zsidó, kinek neve: Jona (=galamb).

d. Nap-mítosz (Goldziher Ignác.³⁶³)

A keleti tudományok egyik legnagyobb és világszerte elismert magyar-zsidó tudósa egyik ifjúkori művében³⁶⁴, megfigyelve az akkori kor „mítoszkedvelő- és gyártó” tendenciáinak, Jónát a szolarikus mondakörbe utalja. Úgy vélekedik, hogy Jóna története hasonló ahhoz a mondához, mely a Napról kering. Ez szerint a Napot, mikor este a tenger mélyébe merül, egy szörnyeteg bekapja, majd reggel kiköpi. Ez a monda lenne (Goldziher ifjúkori elmélete szerint) Jóna könyvében allegorizálva.

e. Hold-mítosz

A Hold fényváltozásai és Jóna három napos „halbeli” tartózkodása között analógiát a sumer Innana-mítoszban, majd annak mezopotámiai változatában is meg lehet találni. A „fekete Hold” ugyanis három napig van láthatatlanul az égboltozaton, majd a megjelenő „új Hold” sarlójával leszúrja a fekete szörnyet, amely három napig elnyelte, fogva tartotta.

³⁶² Ktésziasz, Knidában (Kisázsia délnyugati részében) született görög orvos volt, aki ante 415-ben Perzsiába vándorolt, és Artaxerxész király udvarában folytatta mesterségét, majd visszatért szülővárosába, ahol több művet írt, köztük India és Perzsia történetét. Az utóbbi hosszasan foglalkozott Asszíriával is, és olyan sikert aratott, hogy számos görög és latin szerző hivatkozott rá egészen a II. századig. Sajnos azonban Ktésziasz írásai elvesztek, csak a más művekből ránk maradt idézeteket ismerjük.

³⁶³ Goldziher Ignác: 1850/Székesfehérvár – 1921/Budapest. Az iszlám-tudomány egyik világszerte ismert nagy alakja, az Országos Rabbiképző Intézet tanára és a Budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem professzora, az MTA rendes tagja.

³⁶⁴ Der Mythos bei den Hebräern. Leipzig - 1876. p. 120.

*f. Indiai mondák*³⁶⁵

Jóna és az őt elnyelő hal esetével leginkább az indiai mondák, regék és mesék mutatnak szoros rokonságot. Ezek motívumaiban feltűnően sok megegyező vonás fordul elő Jóna könyvével. Ilyen motívumok: a vihar, sorsvetés a bűnös felderítésére, a tengerészek a tengerbe vetik a bűnöst, egy hal elnyeli a történet hőst és majdan kiköpi magából stb.

g. Exkurzus

Amint a különböző népek és területek mitikus elbeszéléseiből is láthattuk nagy valószínűséggel vándor-elbeszéléssel, vándor-motívumokkal van dolgunk, amelyek egy része eljuthatott könyvünk szerzőjéhez is. Ha ténylegesen el is jutottak, ha ismert is ilyen mítoszokat, mondákat Jóna könyvének szerzője, akkor ezeket azonban eszmei céljának megfelelően átalakította és sajátjává tette, zsidó tartalommal és szellemiséggel átítatta és a prófétai eszmék, tanítások hordozójává tette.

2. Néhány allegorikus interpretáció*a. Tipologikus*³⁶⁶

Tipologikus jellegű allegorikus magyarázat az, amely Jónát a szenvedő, de megszabadulásra váró zsidóság megszemélyesítőjének tartja. A zsidóság szenved ellenségeitől, ezt jelképezi a viharzó tenger és a Jónát elnyelő nagy hal. Elnyomatása és bezártsága azonban csak három napig tart, ahogyan azt Hóséa prófétánál is találjuk: „Föléleszt minket két nap múlva, harmadnapra föltámaszt, és élni fogunk előtte.”³⁶⁷ E magyarázat sem áll azonban összhangban a könyv egyik alapgondolatával, a próféta „missziós” küldetésével, az Örökkévalónak minden teremtményére kiterjedő szeretetével.

³⁶⁵ Pl: Weber: Indische Studien. XIV. 1876. p. 123; Schmidt, H: Jona, Eine Untersuchung zur vergleichenden Religionsgeschichte. Göttingen - 1907. pp. 135-144; Gunkel, H.: Das Märchen im Alten Testament. Tübingen - 1917. p. 134.

³⁶⁶ Idézi: Dr. Tóth Kálmán: Jónás könyvének magyarázata. 2. A könyv magyarázati módjai.

In: *A Szentírás magyarázata / Jubileumi kommentár II.* Kálvin - Budapest, p. 885.

³⁶⁷ Hóséa VI,2.

b. Szimbolikus

Az angol Cheyne, T. K.³⁶⁸ vélekedése szerint³⁶⁹ Jóna a zsidóság, az Örökkévaló által kiválasztott nép képviselője, mintegy azt megszemélyesítve, a nem zsidók megtérítésére kapott elhívást. E feladatot azonban nem kívánta végrehajtani, s ezért szállt az ellenkező irányba induló hajóra. A hal, az Örökkévaló büntetéseként így a fogságot szimbolizálja, amely mint a szörnyű nagy sárkány nyeli be a zsidókat, hiszen így írja Jeremiás próféta: „Megevett, kizavart engem Nebúkadreczár Bábel királya (...) elnyelt mint a sárkány...”³⁷⁰ A fogságnak (a hal belsejében való tartózkodásnak) azonban hamarosan vége szakad: „Mebüntetem Bélt Bábelben és kiveszem szájából amit elnyelt...”³⁷¹

Hasonlóan allegóriának fogja fel a történetet Bloch³⁷² ki Jónában Izraelt látja, melyet a Talmudban gyakran neveznek galambnak/Jónának³⁷³. Szerinte az egész mű csak a Jirmejá LI. fejezetében említett metaforának a feldolgozása.

Szintén szimbolikus jelentést hordozónak tartja Schmidt³⁷⁴ is, de szerinte Ninive Jeruzsálemet ábrázolja, s Jóna könyve a történet révén kívánt igenlő választ adni arra a kérdésre, hogy felfüggesztené-e ítéletét az Örökkévaló, ha Jeruzsálem megtérne.

*c. Ábravánél*³⁷⁵

Igen egyedi Don Jichák ben Jehuda Ábravánélnek magyarázata a XV. századból. Szerinte az egész fantasztikus történet csak Jóna álma, hiszen: „...Jóna pedig lement a hajó hátuljába, lefeküdt és mélyen aludt.”³⁷⁶ Így egyszer s’ mindenkorra megoldódnak a történelmi-tudományos szinten felvetődő problémák.

³⁶⁸ Thomas Kelly Cheyne (1841-1915) angol Biblia-komentátor volt.

³⁶⁹ Idézi: Soggin, J. A.: Bevezetés az Ószövetségbe. Kálvin - Budapest, 1999. p. 375.

³⁷⁰ Jirmejá LI, 34.

³⁷¹ Jirmejá LI, 44.

³⁷² Bloch, I. S.: Studien zur Geschichte d. Sammlung d. althebr. Litteratur. Wien, 1892. p. 85.

³⁷³ Sábát 53b és 130a, Gitin 45a, Szánhedrin 95a stb.

³⁷⁴ Schmidt, H.: Jona, Eine Untersuchung zur vergleichenden Religionsgeschichte.

Göttingen - 1907. pp. 135-144.

³⁷⁵ (Don) Jichák ben Jehuda Ábravánél / צחק בן יהודה אברבנאל / 1437-ben született Lizabonban és 1508-ban halt meg Velencében. Államférfi, filozófus és a portugál, a kasztíliai és a nápolyi királyi udvarban betöltött funkciói mellett igen termékeny író is volt. A Biblia majd mindegyik könyvét kommentálta (a /Szent/Iratok közül csak Dániel könyvét). Különösen a bibliai korok társadalmi-politikai viszonyai érdekelték.

³⁷⁶ Jóna I,5.

*d. Vilnai gáon.*³⁷⁷

Élijáhunak, a hírneves vilnai gáonnak, igen eredeti magyarázata van Jóna könyvéhez. Szerinte az Örökkévaló elküldte *Jónát/lélek*, hogy javítson a *világon/ember*. A *hajó/az ember teste* arra szolgált, hogy a testben lévő *lelket/Jóna* vigye egyik helyről a másikra. Az *ember teste/hajó* gyakran beteg, *megpróbáltatás/vihar* éri és végső esetben a *lélek/Jóna* *elszáll/kidobják* belőle. A *lélek/Jóna* a hibás mindezért, aki az *Éden kertjéből/Izrael* származik, de mindig elköveti a bűnt, vétkezik, mert oda akar menni, ahová vágyai vezérlik. Az *emberi testből/hajó* ki kell dobnia a bűnös *lelket/Jóna*. A *lélek/Jóna* elhagyja a *testet/hajó* és bekerül a *sírba/hal gyomra*, ahonnét egy idő múlva a *szárazföldre/túlvilág* kerül, ahol már nem a vágyai vezérlik. Itt a *lélek/Jóna* nem vágyakozik, hanem engedelmeskedik és végrehajtja az Örökkévaló utasítását.

e. Exkurzus

Amint azt a többféle és sokszínű magyarázatokból, megfigyelési kísérletekből is láthattuk: nincs egységes álláspont Jóna könyvének jellegéről. Talán mégis megállapíthatjuk, hogy könyvünk egy novellisztikus példázat, mely történelmi elemeket is tartalmaz. Célja egyfelől az, hogy a zsidóságot felszólítsa küldetésének betöltésére, az egy Isten hitének terjesztésére. Másfelől pedig tudatosítja a megtérés fontosságát és Isten „szabadságát”, hogy az Örökkévaló az általa kimondott ítéletet megváltoztathatja, sőt el is törölheti, ha a helyzet megváltozik.

3. Parabolikus interpretáció

Jóna könyve értelmezhető egy parabolaként is, amely nem egy megtörtént eseményt ír le, hanem az Örökkévaló egyetemességéről nyújt tanítást. Történelmi jellege ellen az alig félszáz mondatba beszorított, motiválatlan csodák sora hozható fel, amelyek úgy jelennek meg a könyvben, mint ami magától értetődő esemény, hiszen a dolgok természetes menetén túllépő történések bekövetkezésekor a megrökönyödés mindig hiányzik. Ilyen csodák

³⁷⁷ Rabbi *Élijáhu ben Slovo Zálmán* / רבי אליהו בן שלמה זלמן (1720-1797). Nagy hatású vilnai (Litvánia) rabbi, ki kérelhetetlen ellenfele volt a hászidizmusnak és a kabbalának. Álláspontja szerint a zsidó életet szilárdan a vallási törvények megtartására kell építeni. E törvényeket a Talmud tanulmányozásával lehet pontosan definiálni, utána pedig feltétel nélkül követni szükséges.

például: a hirtelen támadt vihar; Jóna tengerbe dobása, majd a vihar azonnali elcsöndesedése; az Isten által küldött nagy hal, amely sértetlenül elszállítja Jónát és partra teszi; a ricinusfa, amely egy éjszaka alatt kinő és elszárad; stb.

Mindezekon a dolgokon kívül felettébb furcsa, hogy egy nagy város, kivált egy akkora és olyan város mint Ninive, egy idegen próféta szavára rögvest megtért és vezekelt. A könyvben sok a túlzás (állatok böjtje, 120 000 gyerek stb.) és szembeötlő a részletek elhallgatása. A fent említett dolgok ellenére azonban a könyv mondanivalója ugyanaz, akár történeti személy, akár egy irodalmi típus megtestesítője is volt Jóna alakja.

4. Egy modern zsidó interpretáció³⁷⁸. (Schalom Ben-Chorin³⁷⁹)

Schalom Ben-Chorin egy történelmi allegóriaként értelmezi, magyarázza Jóna könyvét. „...Héber vagyok én, és az Örökkévalót, az eget Istenét félem én, aki csinálta a tengert és a szárazföldet”³⁸⁰ -szavak a zsidóság lényegét, végső valóságát jelentik, ami voltaképpen a zsidók tulajdon arca.

Jóna az Ős-zsidó, a zsidóság megtestesítője, aki (mint története során oly sokszor tette) el akar menekülni az Istentől kapott küldetése elől. Idegen „hajókra” száll, elaltatja öntudatát, úgy érzi sikeresen asszimilálódik, mondván: „én nem zsidó, hanem német, angol, francia, orosz stb. vagyok.” Azonban jön a veszedelem és amikor a „hajók” viharba kerülnek, a „hajók” legénysége és kapitánya sohasem önmagukban keresik a veszedelem okát. A zsidót, az „ösellenséget” veszik elő, őt faggatják, hogy kicsoda ő és mi a bűne.

Ekkor ébred rá a vallatott és vallja meg Jónaként, hogy milyen nép fia is ő és kiből hisz. (...) Jóna hitvallomása ma ezt jelenti: Zsidó vagyok, legyenek hát akkor zsidó! Kapjam meg mindazt, ami egy nép fiának jár. Legyenek hőseim nemzeti hősök és ne csak vallásom mártírjai! Költészetem klasszikusai ne merüljenek ki a vallási költészetben, jogászaim a teológusokban! Közösségem fókusza ne csak a zsinagóga legyen, és nyelvem a régi héber nyelv, vagy egy idegen nyelv zsargonja, műveltségem csúcsa pedig a Tanah és a Talmud ismerete! (...)

³⁷⁸ Ben-Chorin, Schalom: *Die Antwort des Jona. Zum Gestaltwandel Israels. Ein geschichtstheologischer Versuch.* (Herbert Reich Verlag - Hamburg-Volksdorf, 1956. pp. 13-21)

³⁷⁹ Schalom Ben-Chorin: 1913/München – 1999/Jeruzsálem. Fritz Rosenthal néven született író, újságíró és vallásfilozófus, a jeruzsálemi, tübingeni és müncheni egyetemek vendégprofesszora.

³⁸⁰ Jóna I,9.

A zsidó államisággal, Izrael újjászületésével és magára találásával, mikor ezek a követelmények mind megvalósulnak, mert a zsidóság egy része saját „hajójára” szállt, újabb és mélyebben szántó asszimilációs folyamat megy végbe. Hasonló lesz, mert hasonló akar lenni a többi néphez, ezért arcára újra idegen maszk kerül. (...) De hát csupán ez a mi korunk Jónájának egyedüli reakciója a közelmúlt tragédiáira? Ez az összes válasza arra, hogy ki ő valójában? Semmi esetre sem! -írja Ben-Chorin. Az Ős-zsidó teljes válasza több ennél! Egyesíti a népi tanúságtételt: „...Héber (*zsidó*) vagyok...”; a vallásival: „...és az Örökkévalót, az egek Istenét félem én...” (...)

A népi és vallási tanúságtétel egysége a múltban a zsidó történelem és vallás egységében valósult meg. Így kell ennek lennie a jövőben is! A zsidóság Istene ugyanis választott népe történetében élő JHWH, a zsidóság vallása pedig történelem-teológiában gyökerező történelemvallás (*Geschichtsreligion*). Történelem-teológiája tudatos végiggondolásában és érvényesítésében különbözik a zsidó nép a többi néptől és ezzel ad példát. Ha a vallás és a történelem ilyen kapcsolatát megszüntetnénk, és Jóna teljes válaszából a népi tanúságtételtől elszakított és a minimumra redukált vallási tanúságtételt fogadnánk csak el egyedüli zsidó hitvallásnak, súlyos hibát követnénk el.

Ugyanis a mindenség Teremtőjében való csupasz hit megvallása nem igazi zsidó hitvallás. Az azonos lenne a többi monoteista vallások hitvallásával. Ugyanolyan álarc volna (ugyanoly hiábavaló), mint a monoteista népek között élő és ott asszimilálódni akaró testvéreké, akik hitüket csak félig vallják meg, hangoztatván: „Én sem vagyok más, mint ti, én is ugyanabban az Istenben hiszek.”

Ben-Chorin arra a következtetésre jut, hogy a zsidóság történelme, Jóna története és válasza, Isten megnyilatkozása népe irányában.

VII. Jóna könyvének helye a zsidó liturgiában

A zsinagógai év tisri hónap tizedik napján, jom kipurkor (יום כפור), a délutáni (מנחה) imát a Tóra olvasásával (קריאת התורה) kezdjük zsinagógáinkban. Három férfit hívunk fel a olvasáshoz, mint rendszerint a minhá imánál: kohént (כהן), lévit (לוי) és jiszráelt (ישראל).

A harmadik felhívott a máftir (befejező) is egyben. A Tórából az „Áháré mot...” (ויקרא, י"ח) hetizakaszából (סדרה) Mózes III. könyvének XVIII. fejezetét (אחרי מות...) olvassuk fel, amelynek mondatai a tiltott szexuális kapcsolatokat tárgyalják, részletezik.

Rási így indokolja e szidra jom kipuri felolvasását: Azért, hogy aki valamilyen tiltott szexuális kapcsolatban vétkezett volna (mivel ezek gyakoriak, mert a rossz ösztön /יצר הרע/ az emberekben sokszor győzedelmeskedik), hagyjon fel vele és térjen meg.³⁸¹

A Rási unokái, vejei és tanítványai által írt Toszáfot (תוספות) ekként indokol: Mivel a nők idejük nagy részét ekkor a zsinagógában töltik és kiöltöztek, kicsínosították magukat, emlékeztetni kell a férfiakat, nehogy megbotoljanak.³⁸²

A máftir (מפטיר) olvassa a háftárát (a Tóra olvasása utáni prófétai fejezet/könyv): Jóna könyvének (ספר יונה) négy fejezetét, a teljes könyvet. E szokásról már a Talmud is ír.³⁸³ Bölcsseink szerint azért helyénvaló olvasmány ez az engesztelés napjának háftárájaként (הפטרה), mert a bűnösök igaz és őszinte megtéréséről szól, amellyel elhárították fejük fölül a már kiszabott ítéletet. A könyv tanulsága tehát az, hogy akik megtérnek, akik őszintén megbánják vétkeiket és jóvá is teszik azokat, azok bűnbocsánatot, engesztelést nyernek.

Közvetlenül Jóna könyvének felolvasása után Míha próféta könyvének (ספר מיכה) befejező sorait is olvassa még a máftir, melyben megismétlődnek a ros hášana (ראש השנה) délutánján elvégzett táslih (תשליך) szertartás során, valamint az úgynevezett „megtérés szombatján” (שבת שובה), a ros hásaná és a jom kipur napjai közé eső szombaton olvasott mondatok: „Ki van Isten olyan mint te, aki megbocsájtja a bűnt, és elnézi a bűntettet az ő birtoka maradékának; nem mindétig tartja meg haragját, mert ő kegyelmet kedvel. Újra fog nekünk irgalmazni, lenyomja bűneinket – és bedobod a tenger mélységébe mind a

³⁸¹ Rási kommentárja: Talmud, Megila 31a.

³⁸² Uo. a Toszáfot kommentárja.

³⁸³ Uo.

vétkeinket. Hűséget adsz Jákobnak, szeretetet Ábrahámnak, ahogy megesküdtél őseinknek a hajdankor napjaitól fogva.”³⁸⁴

³⁸⁴ Míha VII,18-20.

VIII. Irodalom

BEN-CHORIN, Sch.

1956 *Die Antwort des Jona. Zum Gestaltwandel Israels. Ein geschichts-theologischer Versuch.*
(Herbert Reich Verlag - Hamburg-Volksdorf, pp. 13-21)

BERNHARD, W. A.

1974 *Out of the Depths.* (Westminster Press - Philadelphia, pp. 84-86)

BIBLIA / תנ"ך I-II. - az IMIT 1898-1907 között kiadott Bibliája a héber szöveg betoldásával.

1994 (Makkabi - Budapest)

BIBLIA / katolikus

1982 (Szent István Társulat - Budapest)

BIBLIA / protestáns - Magyarázó jegyzetekkel.

1996 (Kálvin - Budapest)

BIBLIA HEBRAICA STUTTGARTENSIA / ELLIGER, K. - RUDOLPH, W.

1984 (Deutsche Bibelgesellschaft - Stuttgart)

BIN GORION, E. - BERDYCZEWSKI, J. M.

1966 *Die Sagen der Juden. Neu herausgegeben und mit einem Nachwort versehen von Emanuel bin Gorion.* (Insel - Frankfurt am Main)

BLEEK, F.

1860 *Einleitung in das Alte testament.* (Berlin, p. 577)

BLOCH, J. S.

1892 *Studien zur Geschichte der Sammlung der althebräischen Literatur.* (Wien, p. 85)

CLEMENTS, R. E.

1975 The Purpose of the Book of Jonah. (In: *Vetus Testamentum-Supplement 28./1975.* pp. 16-28)

COHEN, A. D.

1972 The Tragedy of Jonah. (In: *Judaism 21./1972.* pp. 164-172)

DAVIDSON, B.

1970 *The Analytical Hebrew and Chaldee Lexicon.*

(Zondervan Publishing House-Grand Rapids - Michigan)

DOMJÁN János

1967 Jónás könyvének magyarázata.

(In: *A Szentírás magyarázata / Jubileumi kommentár II.* Kálvin - Budapest, pp. 827-830)

DRIVER, S. R.

1892 *An Introduction to the Literature of the Old Testament*.

(T. & T. Clark - Edinburgh, pp. 300-304)

EDELSTEIN Bertalan

1989 A Talmud törvényfejtő szabályai.

(In: MOLNÁR Ernő szerk.: *A Talmud könyvei*. reprint: Ikva, p. 27)

EISSFELD, O.

1965 *The Old Testament: An Introduction*. (Harper - New York, pp. 403-406)

ENCYCLOPAEDIA JUDAICA /CD/

1997 (Judaica Multimedia Ltd - Jerusalem)

EMMERSON, G. I.

1977 Another Look at Jonah. (In: *The Expository Times* 88./1976-77. pp. 86-89)

FÁJ Attila

1974 The Stoic Features of the Book of Jonah.

(In: *Annali dell' Istituto orientale di Napoli* 34./1974. pp. 309-345)

FEIN Emil

1942 8. Jóna (In: *Az író próféták alakja a zsidó hagyományos irodalomban*.

Bölcsészdoktori értekezés. Szeged, pp. 20-23)

FÉNYES Mór

1931 41. Jóna. (In: *Szentírásunk kialakulása, eszméi, hatása*. IMIT - Budapest, pp. 264-266)

FRETHEIM, T. E.

1978 Jonah and Theodicy.

(In: *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 90./1978. pp. 227-237)

GESE, H.

1985 Jona ben Amittai und das Jonabuch. (In: *Theologische Beiträge* 16./1985. pp. 256-272)

GESENIUS, W.

1899 *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*.

(Verlag von F.C.W. Vogel - Leipzig)

GINSBERG, L.

1938 *Legends of the Jews VII*. (Index)

(The Jewish Publication Society of America - Philadelphia, p. 261)

GOLDBERG, A. M.

1962 Jonas in der jüdischen Schriftauslegung.

(In: *Bibel und Kirche. Organ des Katolischer Bibelwerkes* 17./1962. Stuttgart)

GOLDZIHNER Ignaz

1876 *Der Mythos bei den Hebräern*. (Leipzig, p. 120)

GOTTWALD, N. K.

1985 *The Hebrew Bible: A Socio-Literary Introduction*. (Fortress Press - Philadelphia)

GÖTTINGER HANDKOMMENTAR ZUM ALTEN TESTAMENT III.

1922 *Der Kleine Propheten*. (Vandenhoe & Ruprecht - Göttingen, pp. 181-195)

GUNKEL, H.

1917 *Das Märchen im Alten Testament*. (Tübingen, p. 134)

HALLER, E.

1958 Die Erzählung von dem Propheten Jona. (In: *Theologische Existenz heute* 65./1958)

HARAN, M.

1963 The Literal Structure and Chronological Framework of the Prophecies in Is. XL-XLVIII.

(In: *Vetus Testamentum Supplement* 9./1963. pp. 27-55)

HAVAS Manó

1938 Jóna. (In: *A Szentírás könyveinek ismertetése eszmei tartalmuk szempontjából*.

Schlesinger J. - Budapest, p. 76)

HELLER Bernát

1933 Vívódó próféták - Igazságot Jóna könyvének. (In: *Múlt és Jövő XXIII./1933*. p. 310)

HERMISSON, H. J.

1986 Deuterocesajas Problem. (In: *Verkündigung und Forschung* 31,1./1986. pp. 53-84.)

HEVESI Simon

1989 Az Agádáról. (In: MOLNÁR Ernő szerk.: *A Talmud könyvei*. reprint: Ikva, p. 10)

HITZIG, F.

1852 *Kurzgefasstes Exegetisches Handbuch zum Alten Testament*.

Die Zwölf Kleinen Propheten (Weidmannsche - Leipzig, pp. 155-172)

HOFFER Ármin

1894 *Az ó-héber sz. irodalom magyarázata a zsidó hagyományos irodalomban*.

Bölcsészeti doktori értekezés (Trebtsch Bernát Bárá - Budapest-Orczy ház)

JASTROW, M.

1898 *The Religion of Babylonia and Assyria*. (Ginn & Co - Boston, p. 765)

JELLINEK, A.

1853 Midrasch Jona. (In: *Beth ha-Midrasch I*. Leipzig, 1853. pp. 96-105)

JOHNSON, A. R.

1950 Jonah 2,3-10. A Study in Cultic Phantasy.

(In: ROWLEY H. H. ed. *Studies in Old Testament Prophecy presented to T. H. Robison*.
T. & T. Clark - Edinburgh, pp.82–102)

JUDAIC CLASSICS LIBRARY - VERSION 2.2 /CD/

2001 (Soncino Press - Brooklyn)

KAISER, O.

1973 Wirklichkeit, Möglichkeit und Vorurteil. Ein Beitrag zum Verständnis des Buches Jona.
(In: *Evangelische Theologie* 33./1973. pp. 91-103)

KÁLVIN János

2002 Jónás próféta könyve. (In: *Az Úrtól jön a szabadulás. Kálvin János magyarázata
Abdiás és Jónás próféta könyvéhez*. Kálvin - Budapest, pp. 45-159)

KAUTZSCH, F.

1902 *Die Aramäer in Alte Testament*. (Halle)

KNIGHT, D. A. - TUCKER, G. M. ed.

1985 *The Hebrew Bible and Its Modern Interpreters*. (Philadelphia - Chicago)

KOMLÓS Ottó

1941 Jóna-legendák. (In: SCHEIBER Sándor szerk. *Emlékkönyv Heller Bernát professzor
hetvenedik születésnapjára*. Budapest, pp. 208-222)

KOMORÓCZY Géza

1995 Aranyfej, agyaglábú szobron. Az asszír világbirodalom széthullása.
(In: *Bezárkózás a nemzeti hagyományba*. Osiris - Budapest, pp. 100-167)

KRÜGER, Th.

1991 Literarisches Wachstum und theologische Diskussion im Jona-Buch.
(In: *Biblische Notizen* 59./1991. pp. 57-88)

LAWRENCE, M.

1962 Ships, monsters and Jonah. (In: *American Journal of Archeology* LXVI/1962. pp. 289-296)

LENORMANT, F.

1878 *Die Geheimwissenschaften Asiens. Die Magie und Wahrsagekunst der Chaldäer*. (Jena)

LEVINE, E.

1984 Jonas as a Philosophical Book.
(In: *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 96./1984. pp. 235-245)

LIPPL, J.

1937 Das Buch Jona. (In: *Die zwölf kleinen propheten I*. Bonn, p.159)

LORETZ, O.

1961 Herkunft und Sinn der Jona-Erzählung. (In: *Biblische Zeitschrift* V./1961. pp. 18-29)

LÖW, Immanuel

1973 *Aramäische Pflanzennamen*. (reprint: Georg Olms - Hildesheim-New York, p. 354)

LÖWY, Mor

1886 *Über das Buch Jonah. Exegetisch - Kritischer Versuch*. (Wien)

MAAS, F.

1955 Von den Ursprüngen der rabbinischen Schriftausstellung.

(In: *Zeitschrift für Theologie und Kirche* 52./1955. pp.129-161)

MILES, J. A.

1975 Laughing at the Bible: Jonah as Parody.

(In: *Jewish Quarterly Review* 65./1974-75. pp. 168-181)

MOSKOVITS, J. C.

2000 *A Biblia hagyományos kommentárjai*. (Göncöl - Budapest)

NEUSNER, J.

1983 *Midrash in context. Exegesis in Formative Judaism*. (Fortress Press - Philadelphia)

OLÁH János

2004 *Jónás könyve* (Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem - Budapest)

OLMSTEAD, A. T.

1923 *History of Assyria*. (Scribner - New York-London)

OPPENHEIMER, A. L.

1982 *Az ókori Mezopotámia / Egy holt civilizáció portréja*. (Gondolat - Budapest)

PAUL, S. M.

1972 Literary and Ideological Echoes of Jeremiah in Deutero-Isaiah.

(In: *Proceeding of the 5th World Congress of Jewish Studies - Jerusalem 1969*.

Jerusalem, pp. 102-120.)

PESCH, R.

1966 „Zur konzentrischen Struktur von Jona 1”.

(In: *Biblica* 47. Roma, pp. 577-581)

PFEIFFER, R. H.

1948 *Introduction to the Old Testament*. (Harper - New York, pp. 586-589)

RADDAY, Y. T.

1981 Chiasmus in Hebrew Biblical Literature.

(In: *Chiasmus in Antiquity: Structures, Analyses, Exegesis*. Hildesheim, p. 60)

ROSENBERG, Rabbi A. J. ed.

1991 Appendix: Jonah.

(In: *מקראות גדולות Twelve Prophets I.* The Judaica Press Inc. - New York, pp. 257-262)

1991 Jonah by תרגום.

(In: *מקראות גדולות Twelve Prophets I.* The Judaica Press Inc. - New York, pp. 180-193)

RÓZSA Huba

1996 36.§. Jónás.

(In: *Az Ószövetség keletkezése II.* Szent István Társulat - Budapest, pp. 311-318)

SASSON, J. M.

1984 On Jonah's Two Missions. (In: *Henoch 6./1984.* pp. 23-30)

SCHMIDT, H.

1907 *Jona, Eine Untersuchung zur vergleichenden Religionsgeschichte.*

(Göttingen, pp. 135-144)

SCHWARZ, A.

1897 Die hermeneutische Analogie in der talmudischen Literatur.

(In: *Jahresbericht, Israel.-theol. Lehranst. in Wien 4.,* pp. 1-195)

SCHWARZ, A.

1901 Der hermeneutische Syllogismus in der talmudischen Literatur.

(In: *Jahresbericht, Israel.-theol. Lehranst. in Wien 8.,* pp. 1-192)

SIMON, U.

1994 Jona. Ein jüdischer Kommentar. (In: *Stuttgarter Bibelstudien 157./1994.* Stuttgart)

SINGER Jakab

1894 *Jóna könyve.* Bölcsészetdoctori értekezés. (Márkus Samu - Budapest)

SOGGIN, J. A.

1999 4.10. Jónás könyve.

(In: *Bevezetés az Ószövetségbe.* (Kálvin - Budapest, pp. 373-377)

STEK, J. H.:

1969 The Message of the Book of Jonah. (In: *Calvin Theological Journal 4./1969.* pp. 23-50)

STRACK, H. L. - STEMBERGER, G. et al.

1991 *Introduction to the Talmud and Midrash.* (T. & T. Clark - Edinburgh)

SZIGETI Jenő

1988 A próféta, aki nem szánta a várost.

(In: *Két próféta.* H. N. Adventista Egyház - Budapest, pp. 65-102)

TALMUDIC ENCYCLOPEDIA - VERSION 3. /CD/

2002 (Bar-Ilan University - Ramat-Gan)

TÓTH Kálmán

1995 Jónás könyvének magyarázata.

(In: *A Szentírás magyarázata / Jubileumi kommentár II. Kálvin* - Budapest, pp. 885-888)

TOWNER, W. S.

1982 Hermeneutical System of Hillel and the Tannaim: A Fresh look.

(In: *Hebrew Union College Annual 53/1982*. pp. 101-135)

URBACH, E.

1975 The Power of Repentance.

(In: *The Sages - Their Concepts and Beliefs*. Magnes Press - Jerusalem, pp. 462-464)

VON RAD, G.

1950 *Der Prophet Jona*. (Laetare - München)

2001 1. Tritó-Ézsaiás, Haggeus, Zakariás, Malakiás, Jónás.

(In: *Az Ószövetség teológiája II. Osiris* - Budapest, pp. 245-248)

WAGNER, M.

1966 *Die lexikalischen und grammatikalischen Aramäismen im alttestamentlichen Hebräisch*.

(Berlin)

WEBER, A.

1876 Indische Studien XIV. p. 123

WEIMAR, P.

1984 Jonapsalm und Jonaerzählung. (In: *Biblische Zeitung 28./1984*. pp. 43-68)

WELLHAUSEN, J.

1898 *Die kleinen Propheten*. (Georg Reimer, p.221)

WIDDER Salamon

1928 73. למנחה של יום כפור. (In: *Praeparációk a háftórákhoz*. Budapest, pp. 129-132)

WITZENRATH, H.

1978 Das Buch Jona. Eine literaturwissenschaftliche Untersuchung.

(In: *Arbeiten zu Text und Sprache im Alten Testament 6./1978. St. Ottilien*)

WOLFF, H. W.

2001 2.§ *nefes* – A hiányt szenvedő ember.

(In: *Az Ószövetség antropológiája*. Harmat - PRTA, Budapest, pp. 26-45)

1977 Dodekapropheton 3. Obadja und Jona

(In: *Biblischer Kommentar: Altes Testament. XIV/3. Neukirchen-Vluyn*, pp. 106-110)

ZENGER, E.

1998 Das Buch Jona.

(In: ZENGER, E. ed. *Einleitung in das Alten Testament*. (Stuttgart-Berlin-Köln, pp. 497-503)

- אייזענשטיין, י' ד': אוצר מדרשים - למאתים מדרשים קטנים ואגדות ומעשיות/חלק ראשון: א' - ל' /
(נויארק, תרע"ה, עמ' 217-222)
- אנציקלופדיה תלמודית /CD/ (אוניברסיטת בר-אלן - רמת-גן, 2002)
- ביאליק, ח' נ' ורבניצקי, י' ח': ספר האגדה מבחר האגדות שבתלמוד ובמדרשים. פרק ל"ד.
(דביר - תל-אביב, תשל"ג, עמ' ק')
- ביבליה הבראיקה שטוטגרטנסיה (החברה לכתבי הקודש - ירושלים, 1991)
- בן-מנהם, א': תורה, נביאים וכתובים. עם פירוש דעת מקרא / יונה
(הוצ' מוסד הרב קוק, ירושלים, תש"ן)
- גוישין, ש' ד': אומות הסיפור במקרא (ירושלים, תשמ"ז, עמ' צ"ד-ק"ג)
- גריןברג, מ' ואחיטוב, ש': מקרא לישראל. פירוש מדעי למקרא בעריכת / יונה (הוצ' עם עובד, ירושלים)
הינעמאן, י': דרכי האגדה (ירושלים, 1940)
- חברותא ללומד - פרויקט השו"ת /CD/ (אוניברסיטת בר-אלן - רמת-גן, 1999)
- ילקות שמעוני (ירושלים, תשי"ד, ד"צ וארשא, תרל"ח)
- מדרש רבה (ירושלים, ד"צ וילנא, תרל"ח)
- מדרש תנחומא (ירושלים, תשי"ח, ד"צ וארשא, תרל"ח)
- מפרשי תנ"ך (ירושלים, תשי"ט, ד"צ וון, תרי"ט)
- משנה: על פי ששה סדרי משנה - ע"ג פירושים
- רש"י לתלמוד: על פי מהדורות ש"ס וילנא
- תוספות לתלמוד: על פי מהדורות ש"ס וילנא
- תלמוד בבלי: על פי דפוס שטיינזולץ ועל פי דפוס וילנא
- תרגום אונקלוס: (מהדורות החא"ג, ירושלים תשנ"ג)
- ליכט, י' ש': יונה / אנציקלופדיה מקראית ג' - חבב-יתת
(הוצ' מוסד ביאליק, ירושלים, 1958, עמ' 608-613)
- מאנדלקרן, ש': קונקורדנציה לתנ"ך (שוקן - ירושלים - תל-אביב, תשמ"ו לפ"ק/1988)
- מדרש תהלים / שלמה בן ישעיהו אברהם הלוי בובר (וילנא, תרנ"א)
- מלמד, צ': מפרשי המקרא (הוצ' מגנס, י"ם, תשל"ה, כרך א', עמ' 6)

- מקראות גדולות / נביאים וכתובים ד" - ספר תרי עשר עם ל"ב פירושים
 (מישור - בני-ברק, תשמ"ט לפ"ק/1990)
- פירוש אברהם אבן עזרא
- פירוש מהר"י קרא / מהרבינו יוסף בן שמעון קרא
- פירוש מצודת דוד / רבי הלל אלטשולר ורבי דוד אלטשולר
- פירוש רד"ק / רבי דוד קמחי
- פירוש רש"י / רבינו שלמה בן יצחק
- נביאים וכתובים עם פירוש מאיר ליבוש מלבים (ווארשא, תרל"ה לפ"ק/1874)
- ספרי תרי עשר עם פירוש גיא הזיון
- סגל, מ' צ': מבוא המקרא (ספר רביעי, עמ' 187)
- סוליאלי, מ' וברכות, מ': לכסיקון מקראי (דביר - תל-אביב, 1965, עמ' 347)
- סימון, א': המשמעות הדתית של הפשטות המתחדשים, המקרא ואנחנו (הוצ' דביר, תשל"ט, עמ' 133-152)
- ספר יונה ויום הכיפורים - מדריך למורה והנחיה לסדנת מורים (ד. רכס - ירושלים, 1990)
- פאללאק, ח' י': נחלת יעקב / מלשון עברית ללשון הונגראי (בודאפעסט, תרמ"א לפ"ק/1881)
- פרוש רבינו בחיי /CD/ - Tanach Plus - Your Digital Library (T.E.S. - New York)
- פקרי דרבי אליעזר (וארשא, תרי"ב)
- קויפמן, ע' י': תולדות האמונה הישראלית כרך ב' (הוצ' מוסד ביאליק - דביר, עמ' 279-287; 605)
- רבינוביץ, ח' ד': תורה, נביאים וכתובים. עם פירוש דעת סופרים / יונה (הוצ' דעת, ירושלים)
- תורה נביאים כתובים - בעברית ואנגלית. עשרים וארבעה ספרי הקדש
 מדויקים היטב על פי המסורה ועל פי דפוסים ראשונים,
 עם חלופים והגהות מן כתבי יד עתיקים ותרגומים ישנים מאת דוד גינצבורג
 (אוניברסיטי פרס - קימברידז')

IX. Summary

The books of the twelve small prophets (תרי עשר) can be found among the late prophets (נביאים אחרונים) within the collection of the prophets (נביאים) which is part of the Tanakh (תנ"ך), i.e. the "Old Testament" according to the tradition of Christianity. The fifth book, in between the writings of Obadiah (עבדיה) and Micha (מיכה), is the book of Yonah (יונה), composed of 4 chapters and 48 sentences altogether. This book is a prophetic short story as its narrative is lacking all kinds of historic motives. The prophetic short story is not exempt of irony and didactics, is not a prophet's story, but that of God. The author of the story uses Yonah's person to make the lesson of the Almighty clearer and easier to understand.

The most detailed and complex knowledge of traditional Jewish interpretation and exegesis of the Book can be acquired through midrashim and commentaries. The main characteristic of Jewish commentary is its lack of authoritativeness. It exposes various opinions, refers to sources but does not make any preferences or normative decisions; thus suggesting that a given issue can be approached in different ways. The Jewish commentary is nothing else than the explanation of ever renewing situations and thoughts of life. And this is what I tried to grasp. My aim was to write a new traditional Jewish interpretation that is clear and simple to understand, stemming from the traditions and keeping in mind the spirit of traditional Jewish commentaries. No translation, thus neither a compilation, has been made of the midrashim and commentaries of Yonah's Book neither in Hungary nor in the Hungarian language up until now. Thus, no interpretation of these has been made in Hungarian until this day. Quotations of the Hebrew text of Yonah's Book are from the Biblia Hebraica Stuttgartensia (BHS), which is a common standard in scientific life. The source of traditional commentaries (אברהם אבן עזרא, מהר"י קרא, מצודת דוד, רד"ק, רש"י) is the מקראות גדולות while in the case of רבינו בחיי, I translated from a reliable CD (Tanach Plus - Your Digital Library). I have translated מלבי"ם from the aforementioned CD and from the נביאים וכתובים עם פירוש מאיר ליבוש מלבים-ספרי תרי עשר עם פירוש גיא הזיון.

תרגום יונתן בן עוזיאל was also the source for מקראות גדולות.

Excerpts from midrashim and citations from the Mishnah and the Talmud are from two reliable CDs (Tanach Plus - Your Digital Library and חברותא ללומד) with due control and double-checking. I translated the text of מדרש יונה from the collection of איזוענשטיין, י' ד': אוצר מדרשים - למאתים מדרשים קטנים ואגדות ומעשיות.

I have used the following "classical" dictionaries and word explanations for Hebrew texts:

- מאנדלקרן, שלמה: קונקורדנציה לתנ"ך;
- Gesenius, W.: Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament;
- פאללאק, ח' י': נחלת יעקב / מלשון עברית ללשון הונגראי;
- Salamon Widder: Exact and detailed word explanations to the Haftorahs.

The brief outline about the basic principles of traditional Jewish commentaries is based on my own translation of the same topic featuring at the end of traditional editions of the תלמוד בבלי - מסכת ברכות.

My aim with the *introduction* was to provide the most essential data about the *presumed date when the book was composed, its general message, Yonah's name and life and the basic principles and characteristics of Jewish commentaries*. The purpose of the outline illustrating *the structure and brief contents of the Book* was to serve better apprehension. I have included and demonstrated *some unique units of structure* for the sake of curiosity and variety.

It was Salamon Widder, a high-school teacher, who made an *exact and detailed word explanation* to the Book of Yonah, in 1927, in the Hungarian language but, as a matter of fact, it is incomplete and some inaccuracies also feature in it. The word explanation I have prepared takes the latest scientific results as well as context and concordances into consideration. The *translation* attempts to provide the word-by-word text of the Book of Yonah, making use of the word explanation and distinctly not in a literary manner. This is followed by a *traditional Jewish interpretation*, which is necessarily subjective, still it is a selection of Jewish commentaries written between Mishnaic times and the 19th century, reflecting a consistent spirituality. I have also prepared an *interpretation* to the Book with a simple emphasis on main characteristics, connections of contents and form. A broader landscape is offered in *other* (Jewish and non-Jewish) *interpretations* (mythological, allegoric, parabolic and a modern one). The Book of Yonah has a role in the synagogue and this is outlined in the chapter *The Book of Yonah in Jewish liturgy*. The contents of the thesis are as follows:

Foreword

I. Introduction

1. Presumed date when the book was composed and its general message
2. About Yonah's name and life
3. About the basic principles of Jewish commentaries

II. The structure and brief contents of the Book

III. Some unique units of structure

IV. Exact and detailed word explanations, translation and traditional Jewish interpretations

V. One interpretation

VI. Other interpretations

1. A few mythological interpretations

a. "Dying-and-rising gods"

b. Hesione and Heracles; Andromeda and Perseus

c. Semiramis

d. Sun myth (Ignaz Goldziher)

e. Moon myth

f. Hindu mythology

g. Excursus

2. A few allegoric interpretations

a. Typological

b. Symbolic

c. Abravanel

d. The Vilna Gaon

e. Excursus

3. Parabolic interpretation

4. A modern Jewish interpretation (Schalom Ben-Chorin)

VII. The Book of Yonah in Jewish liturgy

VIII. Bibliography

IX. Summary